

TC
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE AKŞEHİR

HAZIRLAYAN
FARUK GÖKTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. BAYRAM AKÇA

AĞUSTOS, 2016
MUĞLA

TC
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE AKŞEHİR

HAZIRLAYAN
FARUK GÖKTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZİN ENSTİTÜYE VERİLDİĞİ TARİH: 13/08/2016
TEZİN SÖZLÜ SAVUNMA TARİHİ : 20/07/2016

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Bayram AKÇA
JÜRİ ÜYESİ : Doç .Dr. Özgür YILDIZ
JÜRİ ÜYESİ : Yrd.Doç.Dr.Seher BOYKOY

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ: Prof.Dr.Mehmet MARANGOZ

AĞUSTOS, 2016

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 13/07/2016 tarih ve 740/4 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Tarih Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Faruk GÖKTAŞ'ın "Milli Mücadele Döneminde Akşehir" adlı tezini incelemiş ve aday 20/07/2016 tarihinde saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine OYBİRLİĞİ ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Bayram AKÇA

Üye

Doç.Dr.Özgür YILDIZ

Üye

Yrd.Doç.Dr.Seher BOYKOY

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Milli Mücadele Dönemi’nde Akşehir” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/07/2016

Faruk Göktaş

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : GÖKTAŞ

Adı : FARUK

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE AKŞEHİR

Y. Dil : NATIONAL STRUGGLE PERIOD AKSEHIR

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

X

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

Fakülte : EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 20/ 07/ 2016

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : BAYRAM AKÇA

Ünvanı : PROF. DR.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI: 119

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'DE AKŞEHİR

2.

3.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. AKŞEHİR

2. BATI CEPHESİ

3. BÜYÜK TAARRUZ

4. MİLLİ MÜCADELE

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1. AKŞEHİR

2. Western Front

3. Great Offensive

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih : 20/07/2016

ÖZET

Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasının ardından Anadolu, İtilaf Devletleri tarafından işgal edildi. Bu işgallere karşı İstanbul Hükümeti ve Padişah tepkisiz kalınca Anadolu halkı memleketi düşman işgalinden kurtarmak için çareler aradı. Bu dönemde Anadolu'ya geçen Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları, Anadolu halkını işgalcilere karşı birleştirerek güçlü bir etki oluşturdu. Yaşanan bu süreç, Akşehir'de de hissedildi. Milli Mücadele'nin henüz başlarında tepkisiz kalınsa da ilerleyen süreç içerisinde Akşehirli, Milli Mücadelenin önemli simgeleri haline geldi. Bu dönemde Akşehirli azınlıklar da İşgalci güçlerle birlikte hareket etmişlerse de; bunların da etkinliği, Müslim- Gayri Müslim halkın tepkisi ve Ankara'nın kararlı tutumuyla engellendi.

Büyük Taarruz heyecanının yaşandığı dönemde Akşehir, Batı Cephesi Karargâhı oldu ve Akşehir, Türk Milletinin kaderinin çizildiği önemli bir merkez haline geldi. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına yardımcı olarak daha verimli işlerin ortaya çıkmasına ortak olmuşlardır. Milli Mücadele'nin bu önemli safhasında hem canları, hem de mallarıyla düşmanın yurttan atılması noktasında önemli hizmetler yapmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Akşehir, Batı Cephesi, Büyük Taarruz, Milli Mücadele.

ABSTRACT

Anatolia was occupied by Allied Powers after the signing of the Armistice Agreement. Peoples of Anatolia searched for remedies to rescue the homeland from the enemy invasion, because İstanbul Government and sultan were unresponsive to the invasions. In this period, Mustafa Kemal Pasha and his friends in arms who arrived at Anatolia created a big effect by gathering the peoples of Anatolia against to the invaders. This experienced process was also felt in Akşehir. In the earlier of National Struggle, even if the people of Akşehir were unresponsive, they became the important symbol of National Struggle in the continuing process. In this period, even if the minority peoples from Akşehir moved with the occupying powers, the efficacy of them was prevented by the efforts of people who are from their religion and people who are Muslim.

In the period that there is excitement of Great Offensive, Akşehir became headquarter of the Western Front and Akşehir was an important center where the fate of Turkish nation was written. These people were helper to come up more efficient works by helping Mustafa Kemal and his friends. In this important period of National Struggle, they made important services with their life and their assets in the point that the enemy's taken from the homeland.

Key Words: Akşehir, Western Front, Great Offensive, National Struggle

ÖNSÖZ

Milli Mücadele Dönemi'nde Anadolu halkı ölüm kalım mücadelesi vermiş, ülkesini işgal etmek için gelenler ile onların bu isteklerine yardım edenlerin başlattıkları katliamlara maruz kalmıştır. Bu dönemde Anadolu'da yaşanan bu gelişmeler Akşehir'e de yansımış ve Akşehir de önemli olayların geçtiği bir yer haline gelmiştir.

Bu tezde, Anadolu'da yaşanan işgallerin Akşehir'e etkisini ve Akşehir'de yaşanan olayları incelemeye çalıştık. Birinci bölümde Mondros Mütarekesinden sonra Akşehir'de yaşanan gelişmeleri anlatmaya çalıştık. İkinci bölümde, Milli Mücadele Döneminde Akşehir'e gelen yabancı diplomatlar ve faaliyetlerini inceledik. Üçüncü bölümde de, Milli Mücadelenin son aşaması olan Büyük Taarruz Dönemi'nde Akşehir'de yaşanan gelişmeler üzerinde durduk.

Bu konuyu seçmemde ve hazırlamamda bana yardımlarını esirgemeyen, Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Bayram Akça ve çalışmalarım sırasında bana destek olan Sayın Okutman Adem Çelik hocalarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	IV
GİRİŞ	1
1.Akşehir'deki Müslüman Halkın Durumu.....	2
2. Akşehir'deki Azınlıkların Durumu.....	4

I.BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ SONRASI AKŞEHİR VE HALKIN İŞGALLERE TEPKİSİ

1. Anadolu'nun İşgali Sürecinde Akşehir'in İngiliz ve İtalyanların Kontrolüne Girmesi.....	9
1.1. İngiliz Askerlerinin Akşehir'i Kontrol Altına Almaları.....	10
1.2. İtalyan Askerlerinin Akşehir'i Kontrol Altına Almaları.....	11
2. Akşehir Halkının İşgallere Karşı Tutumu.....	14
2.1. İzmir'in İşgalinin Akşehir'deki Yansıması.....	16
2.2. Akşehir'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilatının Kurulması.....	19
2.3. Akşehir Halkının Milli Mücadeleye Katkısı.....	19
2.4. Milli Mücadeleye Karşı Olan Akşehirîlilerin Faaliyetleri.....	22
3. Delibaş Mehmet İsyanı ve İsyanın Akşehir'e Yansıması.....	25

II. BÖLÜM

YABANCI DİPLOMATLARIN AKŞEHİR'DEKİ FAALİYETLERİ

1. 1919- 1921 Tarihleri Arasında Türk- Fransız İlişkileri ve Hanry Franklin Bouillon'un Akşehir'e Gelmesi.....	31
1.1. 1919- 1921 Tarihleri Arasında Türk- Fransız İlişkileri.....	31
1.2.1921 Yılında Hanry Franklin Bouillon'un Akşehir Ziyareti ve Mustafa Kemal Paşa ile Temas ve Görüşmeleri.....	35
2. 1919- 1921 Tarihleri Arasında Türk- Sovyet Rusya İlişkileri ve S.İ. Aralov'un Akşehir'e Gelmesi.....	38
2.1. 1919- 1921 Tarihleri Arasında Türk- Sovyet Rusya İlişkileri.....	38
2.2. S.İ. Aralov'un Akşehir'e Gelmesi ve Mustafa Kemal Paşa ile Temas ve Görüşmeleri.....	44
2.2.1. S.İ. Aralov ve Heyetinin I. Ordu Karargahını Ziyaret Etmeleri.....	50
2.2.2.S.İ. Aralov ve Heyetinin Akşehir'de Bulunan Rus Köyünü Ziyaretleri.	52
2.2.3.S.İ. Aralov ve Heyetinin Akşehir'den Ayrılması.....	54

III. BÖLÜM

SAKARYA SAVAŞI VE BÜYÜK TAARRUZ HAZIRLIK DÖNEMİ'NDE AKŞEHİR

1. Sakarya Savaşı Sonrası Askeri Durum.....	57
2. Batı Cephesi Karargahının Akşehir'e Taşınması.....	58
3. Büyük Taarruz Hazırlıklarının Akşehir'e Yansıması.....	65
3.1. Büyük Taarruz Öncesi Tarihi Futbol Maçı.....	68

4. Milli M¼cadele D¼nemi'nde T¼rk Havacılığı ve Cephe Tayyare B¼l¼ę¼n¼n Akşehir'e Taşınması.....	70
5. Milli M¼cadele'de Şehit Olan Akşehirliler.....	80
SONUÇ	82
EKLER	84
BİBLİYOGRAFYA	114

KISALTMALAR

A.g.e.	:	Adı Geçen Eser
A.g.m.	:	Adı Geçen Makale
A. Ü.	:	Ankara Üniversitesi
Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
Haz.	:	Hazırlayan
H. Ü.	:	Hacettepe Üniversitesi
İ.Ö.	:	İsa'dan Önce
TBMM.	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV.	:	Türkiye Diyanet Vakfı
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa

GİRİŞ

Konya'nın önemli ilçelerinden biri olan Akşehir;¹ Sultan dağlarının eteğinde, Akşehir gölünün güneyinde, deniz seviyesinden yaklaşık 1000 m. yükseklikte kurulmuş bir şehirdir.² M.Ö. 8 Bin'e kadar uzanan tarihi geçmişe sahip olan Akşehir, tarih içinde çeşitli medeniyetlerin egemenliği altına girmiş ve çeşitli isimler almıştır. Bilinen en eski ismi Philomelion³ olan Akşehir'e, Thymbriion⁴ ve Şehr-i Beyza⁵ isimleri de verilmiştir.⁶

1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşını Türklerin kazanması ile birlikte Anadolu'ya, Suriye üzerinden gelen Kutalmışoğlu Süleyman Şah, 1074 yılında Konya'yı ve ardından Akşehir'i fethetmiştir. Bu tarihten sonra Akşehir, uzun süre Selçuklu- Bizans mücadelesinin geçtiği önemli bir saha haline gelmiş⁷, Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte, Mubarizeddin Mehmet Bey tarafından Eşrefoğlu Beyliği sınırlarına dâhil edilmiştir. 1326 yılında Eşrefoğlu Beyliğinin yıkılması ile birlikte 1328 yılında Hamidoğlu Beyliği, Akşehir'i sınırlarına katmış, ancak 1381 yılında Hamidoğlu Beyi Kemaleddin Hüseyin Bey; Seydişehir, Beyşehir ve Akşehir yörelerini 85 bin altın karşılığında Osmanlı Beyliğine satmıştır.⁸ Bu dönemden sonra da Akşehir üzerinde Osmanlı- Karamanoğulları mücadelesi başlamış ve Fatih Sultan Mehmet'in 1468 yılında Karamanoğlu Beyliğine son

¹ **Yeni Türk Ansiklopedisi**, C.1., İstanbul, 1985, s. 74.

² İlhan Şahin, "Akşehir", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.2., İstanbul, 1989, s.298.

³ "Phrygia kenti, şimdi Konya iline bağlı ilçe merkezi Akşehir, İ.Ö. 3. Yüzyılda Makedonia kökenli Philomelos adlı bir yerel bey tarafından kurulduğu sanılmaktadır." Bkz. Bilge Umar, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İstanbul, 1993, s. 661.

⁴ "Hititler zamanında Akşehir'in ismi Thybrion olarak kullanılmıştır". Bkz. Muharrem Bayar, **Akşehir Tarihi**, Akşehir, 2014, s. 27.

⁵ " Emevi Hükümdarı Abdülmelik döneminde,704 yılı baharında Akşehir Araplar tarafından kuşatılmış, bahar mevsimi olmasından dolayı açan meyve ağaçlarından etkilenen Araplar bu şehre, Şehr-i Beyza ismini vermişlerdir." Bkz. Bayar, a.g.e., s. 27.

⁶ Hasan Bahar- Özdemir Koçak, **Eskiçağ Konya Araştırmaları**, Konya, 2004, s. 26- 28.

⁷ **Yurt Ansiklopedisi**, C.7, Konya Maddesi, İstanbul, 1981, s, 5123- 5126.

⁸ Doğan Yörük, "XV- XVI. Asırlarda Akşehir Kent Merkezinin Nüfus Yapısı", **Bilgi Dergisi**, S.45, Bahar, 2008, s. 166.

vermesi ile birlikte Akşehir, tamamen Osmanlı Devletinin yönetimine dâhil olmuştur.⁹

1. Akşehir'deki Müslüman Halkın Durumu

Uzun süren savaş yıllarında Anadolu halkı çok fazla kayıp vermiş, bunun sonucu olarak da Milli Mücadele yıllarında Anadolu halkını, genelde yaşlılar, kadınlar ve çocuklar oluşturmuştur. Buna paralel olarak da üretim oldukça düşmüştür.¹⁰ Bu durum Akşehir'de de aynı şekliyle hissedilmiş, kasabada yalnız kadınlar, çocuklar ve yaşlılar kalmıştır. Tarlalarda, bağlarda, bahçelerde; fakirliğin, yokluğun en zor zamanlarını yaşayan bu insanlar çalışmış, üretim de aynı oranda düşmüştür.¹¹ Sabahattin Selek, Milli Mücadele Dönemi Anadolu insanını “ *o günün insanı, biten bir çağ ile başlayan bir çağ arasında köprü olmuştur. Yani hem eski, hem yeniçağın insanıdır. Yeniçağa yönelmiş insanlarla, eskiye sarılmış olanların meydana getirdiği toplum, dinamik ve statik kuvvetlerin çatışmasının gürültüsünü yansıtmaktadır.*” ifadeleriyle anlatmıştır. Sabahattin Selek'e göre Milli Mücadele Dönemi'nde Türk toplumu, 4 sosyal gruba ayrılmıştır. Bunlar:

1. Ağalar ve Eşraf

2. Şeyhler ve Din Adamları

3. Aydınlar

4. Halk

Ancak bu sosyal gruplar Milli Mücadele döneminde kendi özelliklerine göre bir davranış içerisinde olmamışlardır. Her grupta Milli Mücadeleye destek olanlar veya olmayanlarla birlikte hiç bir şeye müdahil olmak istemeyen çekimsiz olanlar bulunmaktadır.¹² Akşehir'de de durum böyledir. Halk bu sosyal grupların aldığı kararlara göre hareket ediyor, şehir, bu ileri gelenlerin ağızlarından çıkacak sözleri bekliyordu. Akşehir'de oluşan bu grubun başında İstanbullu Hoca, Gönülsüzlerin

⁹ M. Orhan Bayrak, **Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu**, İstanbul, 1994, s. 455- Şahin, **a.g.m.**, s.298.

¹⁰ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, İstanbul, 1981, s. 17.

¹¹ Tarık Buğra, **Küçük Ağa**, İstanbul, 2013, s. 9.

¹² Selek, **a.g.e.**, s. 63- 64.

Haydar Bey, Ali Emmi, Küçük Hacı, Mumcu Mustafa ve Ağır Ceza Reisi Mehmet Bey gibi şehrin sözü dinlenir simaları gelmekteydi. İşgallere karşı alınacak önlemler, ilerleyen Yunan birliklerine karşı takınılacak tavır bu insanların düşüncelerine göre belirliyordu.¹³

İşgaller ve azınlıkların faaliyetlerinin devam ettiği günlerde de milli duygusu yüksek Akşehirliiler örgütlenme ve teşkilatlanma faaliyetlerine başlamışlardı. Kurdukları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile halkı işgalcilere karşı bilinçlendirirken, işgalcilere karşı savaşması için gönüllü birlik oluşturmuşlardır. Akşehirliilerin bu yüksek duygusu ve özverisi 18 Kasım 1921’de Batı Cephesi Karargâhınının Akşehir’e taşınması ile zirve noktasına gelmiştir.¹⁴

Büyük Taarruz hazırlıklarının yapıldığı bu dönemde Anadolu’yu gezen ve gözlemlerde bulunan Fransız yazar Berthe Gaulius o günün Akşehir’ini ve Akşehirliilerini şöyle anlatmıştır. “ *sokağın ve dükkânların hali, sivilinde asker gibi oluşu, şose üzerinde arabaların asla sürtüşmemesi şekliyle görülen intizam, insanların bağırmadan kavga etmeden çalışması, bütün bunlar, kesin fakat asla katı olmayan bir disiplin eseri idi. Akşehir’i dolduran kalabalık, sanki görünmez bir kanuna seve seve riayet ediyordu ve bu yoldaki görevli kişiler ortada yoktu... bu yığın içinde sefalet yoktu, dilenci yoktu, sokaklarda sürünen çocuklar yoktu. Çocukların hepsi, gidip göreceğim okullarda bulunuyordu. Köylüler iyi giyinmişti, ileri gelenler eski taşra elbiselerini tercih etmişlerdi. Üniformaları içinde askerler de askere benziyordu. Altıyüz yıldan beri, Anadolu ilk defa, kendini yönetenlerle işbirliği yapıyordu.... Düşman, bu halkı topraklarından atmak istediğine göre, ya sefilce ölmek ya da tüm feragatle dövüşmek gerekiyordu. Bugün hala ellerinde bir şeyler kalmış olan kişiler, İsmet Paşa’ya: “ her şeyi al ve bizi kurtar” demekteydiler. Paşa’da Mustafa Kemal gibi savaşın uzayacağından emin olduğu için, her şeyi bu uzun zamanı öngörmek suretiyle düzenliyordu.... İsmet Paşa’nın büyük güçlerinden biri, kadınları, izzeti nefislerini okşamak suretiyle, esere katmaktı. Onlar olmasa, olayların kendisini çoktan aşacağını söylerdi. Hatların bazı kısımlarında gerçek*

¹³ Buğra, a.g.e, s. 65-90.

¹⁴ Nuri Köstüklü, “*Milli Mücadele’de Akşehir*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 24, S. 71, Temmuz, 2008, s. 304- 306.

hizmetlerde bulunan kadın taburlarını, onların erkeklerden daha iyi daha süratli iâşe ve cephane kollarını bu amaçla yaratmıştı.” Bununla birlikte şehir gezisi sırasında gittiği okullarda gördüklerini de “ birinden ötekine giderek ziyaret ettiğim okullarda, aynı sıralar üstünde, üç dört yaş ile yedi sekiz yaş arasında görünen kız ve erkek çocuklar vardı. En fakir olanların bile kesinlikle riayet ettiği Türk usulü temiz- pak olma her birinde derhal görülüyordu.... Bu çocuk kalabalığı içinde erken gelişmiş zekâyâ sahip çarpıcı kişiliklerde gözüküyordu. Pek ince, pek sarışın, tam halk çocuğu bir küçük kız çıkmış, Mehmet Emin'in tüm Anadolu'yu altüst eden İzmir üstüne şiirini büyük, inanılmaz bir ateşli tavırla okuyuvermişti. Yanındaki subayların, bu esir şehri anlatan şiiri o muhteşem çocuk okurken gözleri dolu dolu olmuştu. Duyulan acıyı öylesine yürek parçalayan, öylesine gerçek bir biçimde ifade ediyordu ki küçük kız! Böyle okuyabilmek için acaba kendisi ne görmüştü. Gözlerinden böyle ateşler fıskırması için neler hatırlıyordu acaba?.... bu savaş çocukları, dövüşmenin yanı başında yaşıyorlardı. Babaları, ağabeyleri savaşın kahramanlarıydı. Birçoğları hafızalarından iğrenç şeylerin silinmesi gerekli kurban kişilerdi” ifadeleriyle aktarmıştır.¹⁵

2. Akşehir'deki Azınlıkların Durumu

I.Dünya Savaşı sonrasında Ermeniler ve Rumlar, Osmanlı Devletine yönelik ortak faaliyetlerde bulunmak için iş birliği yapma kararı almış. Mütareke döneminde Rum ve Ermeni Patrikhaneleri de Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için ortak hareket etmişlerdir. Bu amaçla her iki patrikhane de Türk halkına karşı Ermeni ve Rumları teşvik etmişler ve bu uğurda memleketin çeşitli yerlerinde ve özellikle İstanbul'da toplantılar ve mitingler düzenlemişlerdir.¹⁶

Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta “ memleketin her tarafında Hıristiyan azınlıklar gizli veya açıktan açığa kendi özel amaç ve maksatlarını gerçekleştirmeye, devleti biran

¹⁵ Bethe G. Gaulius, **Çankaya Akşamları**, (Çev.: ?), İstanbul, 2001, s. 23- 26.

¹⁶ Zafer Çakmak, “Mondros Mütarekesi Sonrası Ermeni- Rum- Yunan İşbirliği”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 16, S. 2, Elazığ, 2016, s. 404- 405.

önce çökertmeye çalışıyorlar” diyerek memleket içindeki Rum ve Ermenilerin başlattıkları harekete değinmiştir.¹⁷

Akşehir'deki azınlıklar da Türklere karşı başlatılan bu mücadele'de yerini almış ve uzun yıllar dostça geçindikleri komşularına karşı ortak hareketlerde bulunmuşlardır. Eskiden Akşehir sokaklarında Müslümanlarla selamlaşan, hal hatır soran Gayri Müslimler artık değişmiş, Müslümanlar üzerinde büyük bir baskı oluşturmuşlardır. Özellikle Akşehir'in önce İngiliz, daha sonra da İtalyanların kontrolüne girmesiyle birlikte, Rum ve Ermeniler daha çok şımarmaya ve daha çok küstahlaşmaya başlamışlardır. Önceden Akşehir'in ileri gelenlerine saygılı olan azınlıklardan Ligor, Minas gibilerin tutum ve davranışları değişmiş, Müslüman halk üzerindeki etkileri artmıştır. Artık onlar efendi, Türkler köle olmuştur. Yıllarca sakladıkları duygularını dışa vurmaktan geri durmamışlardır.¹⁸

Hıristiyan azınlıkların Akşehir'de yaptıkları olaylar hatıralarda “ *Yunan tayyaresi gelir hazırlanın geliyoruz diye kupon atardı. Kâğıtlarda pilavları ayranları hazırlayın geliyoruz diye yazardı. Yunanlılar (Rumlar) burada yüzümüze bakmaz oldular. Bizle çekişmeye başladılar. Bize gidin şuradan bizim şeyimiz geliyor derlerdi. Bermende'den bayraklarla Rumlar gelirdi, Yunan geliyor diye bayram yaparlardı. Bu olaylar bizim gücümüze gidiyordu. Bir laf söyleyemiyorduk, bize hakaret ediyorlardı”* şeklinde anlatılmıştır.

Bir başka hatıradada “ *Yunan Afyon'a girdiği zaman buradaki Rumlar tavukların ayaklarını bağlayıp, bıçak bilemeye başlamışlardı. Yani Yunan dayımız geliyor, sizi de tavuk gibi biçeceğiz gayesiyle yapıyorlardı. Fakat Yunan Akşehir'e giremedi”* şeklinde anlatılmaktadır.¹⁹

Osmanlı Ordusu cepheden cepheye koşarken Anadolu halkı erimiş tükenmişti. Akşehir'den de askere gidenlerin çoğu geri gelememiş veya gelenlerse yarım bir beden ve çökmüş bir psikoloji ile dönmüşlerdi. Fakat Rumlar ve Ermeniler ise

¹⁷ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, (Haz: Hasan İlhan) Ankara, 2014, s. 6.

¹⁸ Buğra, **a.g.e.**, s. 9- 10.

¹⁹ Sami Başar, “*Milli Mücadele'de Akşehir ve Akşehirililerin Milli Mücadele ve Atatürk ile İlgili Anıları*”, **Pervasız Gazetesi**, 30 Ağustos 2012.

zenginliklerine zenginlik eklemişlerdi. Azınlıkların bu duruma gelmelerinde askerlik görevi yerine çok cüz'i miktarlar vererek işlerini yapmaya devam etmeleri etkili olmuştur²⁰. Türk'lerin fakirleşmesini fırsat gören Rumlar, Türker'e ait arazileri üç beş kuruşa kapatma davasına girişmişlerdir.²¹

Anadolu'da yaşanan bu gelişmelerde en etkin rol oynayan Pontusçuların en aktif çalışanı, Trabzon Rum Metropoliti Hrisantos'tur. Hrisantos, memleketin her bir yanına mektuplar göndererek Rumları Türklere karşı kışkırtarak, Pontus Devletinin kurulmasına yönelik destek vermelerini sağlamaya çalışmıştır.²² Hrisantos, Akşehir'deki Rumlara da aynı mektuptan göndermiş ve Akşehirli Rumların da Pontus davasında aktif rol oynamalarını istemiştir.

Tarık Buğra Küçük Ağa romanında, Akşehirli Rumların Papazın başkanlığında yaptığı konuşmayı şu şekilde aktarır. “ *Papaza İstanbul'dan ve Trabzon'dan mektuplar gelmişti. Rumların asırlardan beri kalplerinin derinliklerinde yatan bir ümit güneş gibi doğmak, Karadeniz'in cennet kıyılarında Pontus hükümeti kurulmak üzere idi. İngiliz haritalarında sınır çizilmişti bile. Trabzon metropoliti Hrisantos, Paris Sulh Konferansı'na mükemmel bir muhtıra göndermişti. Bunun etkisi pek olumlu idi. Fakat işi muhterem Hrisantos gibi kimselerin gayretlerine terk etmemek, yalnız siyasi faaliyetlere bel bağlamamak gerekti. Nitekim muhterem Hrisantos dahi bunu böylece emrediyordu. Trabzon ve havalisinde teşkil ve teşvik ettiği çete hareketlerinin bütün Rumlar tarafından her şekilde desteklenmesini istiyordu. Bu fedakâr ve kahraman ırkdaşları yalnız bırakmamalıydı. Tanrı ve asil Rum cemaati adına her çeşit yardım için kolları sıvamanın zamanı gelmişti. Tarih, Rum neslinin ikbalini vaad eden bir dönüm noktasındaydı. Bu noktada gafiller ve menfaat düşkünleri büyük bir cehennemlik hainler olarak cemaat ve kilise tarafından tel'in edilecekti. Bereket versin böyleleri çıkmıyor, Trabzon'a ve İstanbul'daki cemiyete para yardımı yağıyordu. İrkdaşlarının uyanıklığı ve gayreti bu kadarla da bitmiyordu; Rum gençleri, yalnız gençleri değil, eli silah tutanların çoğu akın akın*

²⁰ Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları**, Ankara, 1990, s.21.

²¹ Buğra, **a.g.e.**, s. 11- 20.

²² Mehmet Okur, “*Milli Mücadele Dönemi'nde Fener Rum Patrikhanesinin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurulmasına Yönelik Girişimleri*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, S. 29- 30, Mayıs- Kasım, 2002, s. 108.

Pontus ruhunu gerçekleştirmek için Trabzon'a koşuyordu. Bu mukaddes yarışmada Akşehir Rumları utanılacak bir duruma düşmemeliydi. Papaz devamında laf zamanı bitti. Şimdi kendinizi göstereceğiniz gün geldi. Derhal iş başına.” Bu toplantıdan sonra Akşehir'den çok sayıda Rum genci Trabzon'a gitme kararı almıştır.²³

Akşehir'deki azınlıklar bu bölgede nüfus çoğunlunu oluşturacak güce sahip olamadıkları için Ermeni ve Rumların daha aktif hareket ettikleri şehirlere göç etmeyi tercih etmişlerdir. Rum gençleri gibi Ermeniler de özellikle Konya Valisi Cemal Bey'in, Konya'yı terk etmesinden sonra çeteler oluşturarak Adana'ya gitmişlerdir.²⁴

Ermeni ve Rum gençlerinin ülke hayaline düştüğü bu dönemde Osmanlı'ya bağlılık ve Türklerle iyi geçinmekten yana olan ve milli davada Türklerle aynı hissiyata sahip olan Rum ve Ermeni vatandaşlarda bulunmaktadır. Örneğin Papazın toplantısına katılan Kirye Vasili isimindeki Rum vatandaş konuşmalar sonunda söz alarak şunları söylemiştir. “ *Biz Osmanlıyız... Evet yanıldığımı zannetmiyorum muhterem peder. Evet biz Osmanlıyız. Babalarımız ve dedelerimiz asırlardan beri bu toprakta Türklerle birlikte, onların haklarına sahip olarak yaşadık. Bir zulüm, bir hakaret görmedik. Aldık, verdik, hak hukuk geçti aramızda... Devlet galip gelince bir kötülük görmedik, üstelik makamlar, unvanlar aldık. Fakat yenilince biz kötülüğe kalkıştık. Ne için? Yakışır mı bu? İşte işitiyoruz. Bizim dediğimiz Atina ordusu girdiği yerde bize köpek gibi bakıyormuş. Hâlbuki siz bayram yaptınız geliyorlar diye...*”²⁵

Doktor Minas, Manifaturacı Eftim ve daha pek çok Rum ve Ermeni vatandaş da Kirye Vasili gibi düşünmekteydi. Türkler gibi düşünen bu insanlar sayesinde Akşehir'de yapılması düşünülen katliamın da önüne geçilmiştir. Ermeni ve Rum gençlerinin toplanıp Müslüman mahallesini basmayı ve ateşe vermeyi tasarladıkları gece Doktor Minas ve Doktor Minas gibi düşünen bazı gayri müslim vatandaş, “ *Vazgeçmezseniz, gider zaptiye'ye de Kuvvacılara da haber veririz,*” demiş ve devamında da Doktor Minas, katliamı yapmak niyetinde olan Ermeni ve Rum

²³ Buğra, a.g.e., s. 84- 87.

²⁴ Ahmet Avanas, **Milli Mücadele'de Konya**, Ankara, 1998, s. 208- 209.

²⁵ Buğra, a.g.e., s. 86.

gençlerine “ baskın mı? Pekala. Diyelim ki bu doğrudur ve mümkündür. Diyelim ki onlarla yaşadığımız günleri unutup, silkip atmak kolaydır. Fakat sonu ne olur bunun? Osmanlı ordusu yenildi, doğru. Devletin eli kolu bağlı bu da doğru. Lakin böyle devede kulak bile sayılmayacak bir baskının öcünü almazlar mı dersiniz? Siz baskında kırk elli ev yakar, belki istediğiniz kadar da adam öldürebilirsiniz. Ama bir de onlar ayaklandı, çetelerden, kuvva'dan aldıkları yardımla üzerinize yürüdüler mi, tükürükle boğarlar hepinizi be!” sözleriyle Ermeni gençlerini katliam fikrinden vazgeçirmiş, sayıları daha az olan Rumlar da kendi başlarına böyle bir katliamı göze alamadan dağılmışlardır.²⁶

²⁶ Buğra, a.g.e., s. 386.

I.BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ SONRASI AKŞEHİR VE HALKIN İŞGALLERE TEPKİSİ

1.Anadolu'nun İşgali Sürecinde Akşehir'in İngiliz ve İtalyan Kontrolüne Girmesi

Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya savaşında mağlup olması ile birlikte 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmış, antlaşmadan kısa süre sonra İtilaf Devletleri, 1 Kasım 1918 tarihinden itibaren Osmanlı topraklarını işgale başlamışlardır.²⁷ Bu amaçla Irak'ta işgale hazır durumda bekleyen İngiliz Generali Karsel, Mütarekeden bir gün sonra Musul'u işgal etme girişiminde bulunurken; İngiliz Generali Allenby de 3 Kasım'da İskenderun'u işgal etme girişiminde bulunmuştur. Aynı zamanda 6 Kasım 1918 tarihi'nde Boğazları temizleyip kontrolünü sağlayan 22'si İngiliz, 12'si Fransız, 17'si İtalyan ve 4 tanesi de Yunanistan donanmasına ait olan Müttefik donanması 13 Kasım 1918 tarihi'nde İstanbul'a gelerek karaya asker çıkarmış ve İstanbul'un işgalini gerçekleştirmişlerdir. Böylece Osmanlı topraklarını işgal etme yarışı başlamıştır.

Yunanlılar; Uzunköprü- Hadımköy demiryolunu 19 Ocak 1919 tarihinde işgal ederken, Fransızlar; 11 Aralık 1918'de Dört Yol'u, 17 Aralık 1918'de Mersin'i, 26 Aralık 1918'de Pozantı'ya kadar Adana'yı, 3 Şubat 1919'da Çiftehane'yi ve 16 Nisan 1919 tarihi'nde de Afyonkarahisar İstasyonu'nu işgal etmiştir. Bunların yanında İngilizler; 24 Aralık 1918'de Batum'u, 3 Ocak 1919'da Cerablus'u, 10 Ocak 1919'da Antep'i, 22 Ocak 1919'da Konya İstasyonu'nu, 22 Şubat 1919'da Maraş'ı, 27 Şubat 1919'da Birecik'i, 24 Mart 1919'da Urfa'yı ve 13 Nisan 1919 tarihi'nde de Kars'ı işgal ederken 9 Mart 1919 tarihinde Samsun'a bir müfreze çıkarmış birkaç gün sonra da Merzifon'a bir kıta asker göndererek buraların da kontrolünü eline almıştır.

Bu işgaller devam ederken İngiliz ve Fransız ortak kuvvetleri de Turgutlu-Aydın Demiryolu'nu 1 Şubat 1919 tarihinde işgal etmişlerdir. Anadolu'da işgal

²⁷ Nuran Kılavuz, "Mondros'tan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar Milli Mücadele'nin Siyasal Gelişimi", **Ekev Akademi Dergisi**, S.51, Bahar, 2012, s. 62- 64.

girişiminde bulunan bir diğer devlet olan İtalya ise; 28 Mart 1919'da Antalya'yı, 4 Mayıs 1919'da Kuşadası'nı, 11 Mayıs 1919'da Fethiye, Bodrum ve Marmaris'i işgal ederken, 26 Nisan 1919 tarihi'nde Konya'ya bir tabur asker göndermiş, 14 Mayıs'ta da Akşehir'e bir müfreze ile yerleşmişlerdir.²⁸

Mustafa Kemal Atatürk bu durumu Nutuk'ta “ *İtilaf Devletleri, Ateşkes Antlaşmasının hükümlerine uymayı gerekli bulmuyorlar. Birer bahane ile İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da, Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep İngilizler tarafından işgal edilmiş, Antalya ve Konya'da İtalyan askeri birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı Subay ve Memurlar ile özel ajanlar faaliyette. Nihayet, konuşmamıza başlangıç olarak aldığımız tarih'ten dört gün önce 15 Mayıs 1919'da, İtilaf Devletlerinin uygun bulması ile Yunan ordusu da İzmir'e çıkartılıyor*” ifadeleriyle aktarmıştır.²⁹

1.1. İngiliz Askerlerinin Akşehir'i Kontrol Altına Almaları

İtalyanlardan önce Konya'ya ilk gelen İtilaf kuvveti, Bağdat demiryollarının kontrolünü sağlamak düşüncesiyle önemli noktaları işgal eden İngilizlerdir. İngilizler, 22 Ocak 1919 tarihinde 80 kişilik bir birlikle Konya İstasyonu ve çevresini kontrolleri altına almışlardır.³⁰ Konya'nın işgalinin ardından aynı gün içerisinde Akşehir tren istasyonu da İngilizler tarafından kontrol altına alınmıştır.³¹

Tarık Buğra Küçük Ağa romanında İngiliz askerlerinin Akşehir'deki faaliyetlerini şu şekilde aktarmıştır. “ *bir İngiliz birliği geldi. Bu bir ümitti, zira nede olsa bunlar, kendine göre bir hukuku bulunan savaşın rakipleri idiler ve elbette bir hukuk değeri olan anlaşmaya göre davranacaklardı. Ama ümit boşa çıktı. Askerler kasabaya beş kilometre uzaktaki istasyona yerleştiler. Görevleri demiryolunu korumaktı. Bir faydaları bir dilim ekmek için bile imkânları olmayanlara dokundu. Bunlar ellerinde sahanlar ve torbalarla istasyona kadar iniyor, yemek ve ekmek alıyorlardı. İngiliz askerlerine bu konuda ne cömert, ne de hain veya cimri denebilirdi; zira*

²⁸ Selek, **a.g.e.**, s.186- 187.

²⁹ **Nutuk**, s. 6.

³⁰ **Yurt Ansiklopedisi**, C.7, Konya Maddesi, s. 5137.

³¹ Muharrem Bayar, **Akşehir Tarihi**, Akşehir 2014, s. 131.

veriyorlardı, ama hakaret kusan bir gururla veriyorlar, en düşküine bile “ keşke vermeselerdi” dedirten bir şekilde veriyorlardı.”³²

İngilizler Konya ve Akşehir'in kendi işgal sahası içerisinde olmaması ve Bağdat demiryollarının güvenliğinden emin olduktan sonra 17 Mayıs 1919 tarihi'nde Konya'yı bundan iki gün sonra da Akşehir'i tamamen İtalyan askerlerinin komutasına devrederek çekilmişlerdir.³³

1.2. İtalyan Askerlerinin Akşehir'i Kontrol Altına Almaları

İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında uygulanmaya başlanan ve Anadolu'nun kendi aralarında paylaşımını sağlayan kararları daha 1. Dünya Savaşı sona ermeden almış ve antlaşma sonrasında da uygulamaya başlamışlardı. İtalya'nın 1. Dünya Savaşında İtilaf Devletleri bloğunda yer almasını sağlayan ve İtalya'ya Anadolu'da toprak kazanma fırsatı veren ilk antlaşma Londra'da imzalanmış,³⁴ daha sonra Rusya'nın savaştan çekilmesiyle de 19- 21 Nisan 1917 tarihli Saint Jean De Maurienne Antlaşmasıyla Mersin hariç Antalya, Konya, Aydın ve İzmir'in İtalya'ya verilmesi kararlaştırılmıştır.³⁵

İtalya böylece İzmir'in kuzeyi, Afyon'un güneyi, Akşehir'in kuzeyi, Kızılırmak yayının güneyi ve Mersin'in batısıyla sınırlanan bölgeyi kontrol edebilme hakkını elde etmiştir.³⁶ Ancak savaş sona erdiği zaman İtalya kendisine vaad edilen bu yerlerin işgali için girişimlerde bulunduğu zaman İngiltere bunun gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını belirtmiştir.

Bunun yanında 18 Ocak 1919 tarihinde toplanacak olan Paris Barış Konferansı öncesinde Yunanistan Başbakanı Venizelos, konferansa 30 Aralık 1918 tarihinde bir muhtıra ile Yunanistan'ın Anadolu üzerindeki taleplerini sunmuştur. Bu muhtıra'da Venizelos, “ *Batı Anadolu'da genel olarak, Kuzey'de bandırmanın 25 Km. kadar*

³² Buğra, a.g.e., s. 10- 11.

³³ Avanas, a.g.e., s. 30.

³⁴ **Yurt Ansiklopedisi**, C. 7, Konya Maddesi, s. 5137.

³⁵ Durmuş Yalçın- Yaşar Akbıyık- Dursun Ali Akbulut..., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara, 2014, s.95- 96.

³⁶ **Yurt Ansiklopedisi**, C.7, Konya Maddesi, s. 5137.

doğusundan, 764 rakımlı Karadağ- Demircidağ- Uşak'ın 20 Km. kadar Batısı, Muğla'nın 10 Km. kadar doğusu, Bozdağ'ın güneyi ve Akdağ'dan geçtikten sonra Kalkan'ın 10 Km. kadar doğusunda, Akdeniz sahilinde son bulan bir hattın batısındaki toprakların Yunanistan'a katılmasını” istemiştir. Bundan başka Anadolu'daki Rum nüfus çoğunluğundan bahseden Venizelos ayrıca Rodos ve On İki Ada dâhil olmak üzere Çanakkale Boğazındaki İmroz ve Bozca ada'nın da Yunanistan'a verilmesini istemiştir.³⁷

Konferans'ta bu konu gündeme gelmiş ve İngiltere Başbakanı Lloyd George, Yunanistan'ın bu taleplerini “*Anadolu'da yaşayan Rumlara yardım etmek Yunanistan ve Hıristiyan dünyasının görevi olmalıdır*” sözleriyle desteklemiştir.³⁸

İngiltere'nin, Batı Anadolu'da Yunanistan politikasını desteklemesi, İtalya'nın Anadolu'da geniş bir alana yayılmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle İzmir'in İtalya tarafından değil Yunanistan tarafından işgal edilmesi İngiltere'nin daha çok işine gelmektedir.³⁹ İtalya bu konuda daha önce yapılan gizli antlaşmalarla kendilerine vaad edilen bu topraklarda haklarının olduğunu iddaa etmiştir⁴⁰. Ancak İtalya'nın bu talebi başta İngiltere olmak üzere diğer devletler tarafından onaylanmamıştır. Bu gelişmeler üzerine konferanstan istediğini alamayacağını anlayan İtalya heyeti 24 Nisan'da Paris'ten ayrılmıştır.⁴¹ Konferanstan istediği sonucu alamayacağını daha önceden anlayan İtalya, daha barış konferansı devam ederken Antalya'yı işgal etmek için müttefiklerinin desteğini istemişse de istediği desteği görememiştir. Ancak İtalya bu konudaki ısrarından vazgeçmemiş ve 28 Mart 1919 tarihi'nde 300'den fazla askerle Antalya'yı işgal etmiştir.⁴²

İtalyanların Antalya'yı işgal etmesi ve işgalleri genişletme konusunda ısrarcı olması müttefiklerinin tepkisine neden olmuştur. Bu gelişme üzerine İtalya,

³⁷ Mevlüt Çelebi, **Milli Mücadele Döneminde Türk- İtalyan İlişkileri**, Ankara 2002, s. 42- 45.

³⁸ Kenan Kırkpınar, **Ulusal Kurtuluş Savaşı Dönemi İngiltere ve Türkiye (1912- 1922)**, Ankara, 2004, s.76.

³⁹ Yalçın- Akbıyık- Akbulut..., **a.g.e.**, s. 152.

⁴⁰ İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, Ankara, 2014, s. 2- 3.

⁴¹ Çelebi, **a.g.e.**, s.46- 49.

⁴² Çelebi, **a.g.e.**, s. 78- 80.

Antalya'yı asayiş sorunu nedeniyle işgal ettiğini belirtmişse de, Müttefikleri İtalya'yı tehditkâr bir dille protesto etmişlerdir. Ancak her ne kadar İtalya'nın işgal sahasını genişletmesi rahatsızlık konusu olmuşsa da İtalya, işgal sahasını genişletme konusunda çekingen tavır sergilememiş, İtalya Başbakanı Orlando'nun Paris'ten ayrılmasından sonra Konya'ya asker göndermiştir. Bu konu 24 Mart 1919 tarihi'nde İtalya Genelkurmay Başkanı General Armando Diaz ile İngiltere Genelkurmay Başkanı General Wilson arasında yapılan görüşmede ele alınmış ve General Diaz Konya'daki İngiliz taburunun yerini alacak bir tabur oluşturmaya hazır olduklarını belirtmiştir. Bu görüşmelerden sonra alınan kararlar neticesinde Albay Giuseppe Bisogno komutasında 500 kişilik, makineli tüfeklerle donatılmış oluşan İtalyan taburu 24/25 Nisan 1919 tarihi'nde Konya'ya hareket etmiş ve 26 Nisan 1919 tarihinde de hiçbir olay olmadan Konya'ya ulaşmıştır. Bu birliğin Konya'ya gelişinin ardından askeri temsilci Albay Serafino Vitelli de Konya'ya gelmiştir.⁴³ Ancak yukarıda da bahsettiğimiz üzere Konya'ya ilk gelen İtalyan birlikleri değildir. İngiliz birliğinden Konya'yı 500 askerle gelerek devralan İtalyanlar, bir gün sonra Konya'ya 1000 kişilik yeni bir İtalyan birliği daha getirerek Konya'daki asker sayısını 1500'e çıkarmışlardır. Kısa sürede kentin kontrolünü ele geçiren İtalyanlar burada bir de telsiz istasyonu kurmuşlardır.⁴⁴

Akşehir, 14 Mayıs 1919 tarihi'nde 50 kişilik bir İtalyan müfrezesi tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır.⁴⁵ İngilizlerin Akşehir'den ayrılmasının ardından bölgeye takviye kuvvet getiren İtalyanlar, Akşehir İstasyonunu 1 subay 70 erle sembolik olarak işgal etmişlerdir. Bunun yanında Akşehir tren istasyonuna bir de telsiz telgraf istasyonu kurmuşlardır.⁴⁶ İşgalin ilk günlerinde şehre giremeyen İtalyanlar, Rum ve Ermenilerle iyi ilişkiler kurarak bu sayede şehri kontrolleri altına almayı başarmışlardır. *“İtalyanlar şehirdeki bazı Rum ve Ermeni evleriyle Bermende köyüne yerleşerek işgal siyasetlerini uygulamaya başlamışlardı. İtalyan askerleri zaman zaman gruplar halinde Türk mahallelerine gelerek Çınar altındaki asırlık çınara, Ulu Camii'nin kubbesine hatta bacalara yuva yapan leyleklere nişan alıp*

⁴³ Çelebi, **a.g.e.**, s. 86- 88.

⁴⁴ **Yurt Ansiklopedisi**, C.7, Konya Maddesi, s. 5137.

⁴⁵ **Yurt Ansiklopedisi**, C.7, Konya Maddesi, s.5137.

⁴⁶ Avanas, **a.g.e.**, s. 33.

*ateş ediyorlar, ama halkın tepkisini önlemek için çocuklara, ihtiyarlara çikolata ve yiyecek ikram ediyorlardı.”*⁴⁷ Bunun yanında Ermeni ve Rum vatandaşlarda İtalyanlarla işbirliği yapmakta devam etmişlerdir.

Ancak Kuvay-ı Milliye'nin Akşehir'deki etkinliğinin artması ile birlikte İtalyanlar, Kuvvacılara karışmamış, hatta çoğu zaman Kuvvacıların faaliyetlerine yardım etmişlerdir. Akşehir'de düzenleyecekleri toplantıya İtalyanların müdahale etmesini önlemek isteyen Kuvay-ı Milliyecilerden Doktor Haydar Bey, bu durumu konuşmak için “ *istasyona gitmiş, demiryolunun muhafazasına ayrılan İtalyan bölüğünün kumandanı ile konuşmuştu. Milli hareket sadece istila hareketlerine karşı idi. Mütareke hükümlerine aykırı davranış bahis konusu değildi, hele kendilerine düşmanlık düşünülemezdi. Fakat onlar da, bu meşru müdafaa çalışmalarına ve iç anlaşmazlıklara karışmamalı idiler.*

*İtalyan zabiti tam bir anlayış, hatta yakınlık göstermişti. Teklifi kabul ediyor, tabii karşılıyordu. Kendilerine yalnız söz vermekle kalmamış, bir sürü konserve, et, sigara ve kahve de hediye etmişti. Dostluğun devamını diliyordu.”*⁴⁸ İtalyanların Akşehir'deki işgal süresi çok uzun sürmemiştir. Milli Mücadele hareketinin başarılı olması ve Türklerin mücadele azminin yüksek olması İtalyanların bu bölgede durmasında bir anlam olmadığının anlaşılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Anadolu'da müttefikleriyle tamamen bağları kopan İtalya bu işgal hareketini daha fazla sürdürmeyeceğini anlamıştır. Bu sebeple İtalya Konya ve çevresindeki birliklerini 11- 12 Mart 1920 tarihinde geri çekmiştir.⁴⁹ İtalyanların Akşehir'den hangi tarihte ayrıldığı hakkında kesin bir bilgi olmasa Konya'dan ayrıldıkları tarihte Akşehir'i de boşalttıkları düşünülmektedir.⁵⁰

2. Akşehir Halkı'nın İşgallere Karşı Tutumu

Uzun süren savaşıardan bıkmış, fakir düşmüş Anadolu halkı savaşın sona erip huzurun gelmesini beklerken, yeniden ve bu kez vatanları uğruna yeni bir savaş

⁴⁷ Köstüklü, *a.g.m.*, s. 303.

⁴⁸ Buğra, *a.g.e.*, s. 138.

⁴⁹ **Yurt Ansiklopedisi**, C.7, Konya Maddesi, s. 5137.

⁵⁰ Köstüklü, *a.g.m.*, s.303.

ortamına doğru itilmektedir. Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta “ *Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, I. Dünya Savaşında yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes antlaşması imzalanmış, büyük savaşın uzun yıllar boyunca millet yorgun ve fakir durumda. Milleti ve memleketi I. Dünya savaşına sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek, memleketten kaçmışlar*”⁵¹ sözleriyle halkın durumunu ve savaş sonunda yalnız ve fakir kalışını özetlemiştir.

Vatanın İtilaf Devletleri tarafından işgali yetmezmiş gibi Türk halkıyla yıllarca komşuluk yapmış olan Rum ve Ermenilerin faaliyetleri ve aynı zamanda dağlardaki çetecilerin soygun ve katliamları Türk halkını dayanılmaz bir çıkmaza doğru sürüklemekteydi. Ya var olacaklar ya da teslim olup kaderlerine razı olacaklardı.

Akşehir'de de Anadolu'nun her köşesinde olduğu gibi olumsuz durum derinden hissediliyordu. Halkta genç denecek insan sayısı neredeyse hiç kalmamış, üretim de buna bağlı olarak oldukça düşmüştü. Tarık Buğra Küçük Ağa romanında “*Akşehir 1919 baharını, büyük çöküntüden sonraki ilkbaharı karşılıyordu: parasız, yokluk ve açlığa karşı belli belirsiz bir ümit baharı bekliyordu. Bu ümidin hatta adını söyleyebilecek bir babayiğit zor çıkardı. Fakat ne de olsa üşümeyecekler, hiç değilse soğuktan kurtulacaklardı. Ve soğuk yaşlılarla çocuklar için açlık kadar yıkıcı idi, açlıkla büsbütün katlanılmaz oluyordu. Kasabada da yalnız yaşlılar, kadınlar ve çocuklar kalmıştı. Dört yıldır dükkânlarla, bağlarla, bahçe ve tarlalarla yalnız onlar uğraşiyor, her şeyin verimi de ona göre düşüyordu*”⁵² sözleriyle Akşehir'in durumunu aktarmıştır.

Açlık ve fakirliğin tümüyle hissedildiği bu dönemde İngilizler, İstanbul'u, Fransızlar Çukurova'yı, İtalyanlar Konya ve Antalya Bölgesini işgal ederken 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar, İzmir'den Anadolu'ya ayak basıyorlardı.⁵³ Bu dönemde Akşehir'de işgallerden nasibini almış 22 Ocak 1919 tarihinde önce

⁵¹ Nutuk, s.6.

⁵² Buğra, a.g.e., s. 9.

⁵³ Avanas, a.g.e., s. 17, Nutuk, s. 6.

İngilizler tarafından, 14 Mayıs 1919 tarihinde de İngilizlerin Akşehir'den gitmesiyle İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir.⁵⁴

Akşehirli vatanperver insanlar bu durumda kendilerinden çok gene vatanlarını düşünmüş ve vatan uğrunda ellerinden gelenin fazlasını yapmaya çalışmışlardır. Küçük Ağa romanında Çolak Salih'in Akşehir'de şehrin önde gelen şahıslarıyla yaptığı konuşmada, savaş bitiminde çolak kalması ve yara bere içinde olmasından dert yanı sıra üzerine Ali Emmi “ *utan len hafız'ın oğlu utan, Koca Memalik-i Osmaniye senden beter oldu, bin beter oldu. Kıcı kırık İtalyan Akşehir'e dayanmış da Hafız'ın oğlu kolundan budundan konuşur*”⁵⁵ sözüyle memleketin kendilerinden daha değerli olduğunu göstermiştir. İşgaller ve bunun etkileri her köşede her meydanda konuşulmuş ve bu durumda neler yapılacağına dair nasıl davranılacağına yönelik fikirler paylaşılmıştır. Fakat herkeste aynı düşünce hâkimdir, her ne olursa olsun memleket kurtarılacaktır.

2.1. İzmir'in İşgali'nin Akşehir'deki Yansıması

İşgalciler, Anadolu'yu paylaşım meselesini görüşmek için Paris'te toplanarak Paris Barış Konferansını düzenlemişler ve Anadolu'yu nasıl paylaşacaklarını kararlaştırmışlardır. Bu görüşmelerde Türk düşmanı olan Lyod George Akdeniz ve çevresinin Yunanistan'a verilmesi taraftarlığını yapmıştır. Yunan Başbakan'ı Venizelos da 3-4 Şubat 1919 tarihinde Onlar Şura'sında “ *Wilson ilkelerine dayanarak, İzmir'i de kapsayan Batı Anadolu'nun bir kısmı ve On iki adaları ile Batı Trakya üzerinde haklarının olduğunu iddaa ediyordu. Zira Venizelos İngiltere'nin I. Dünya Savaşına girmeleri karşılığında Batı Anadolu'nun batı kısmını kendilerine vermeyi taahhüt ettiklerini hatırlatmış ve buranın kendilerine terkini istemiştir.*”⁵⁶

⁵⁴ Bayar, a.g.e.,s. 131.

⁵⁵ Buğra, a.g.e., s.41-42.

⁵⁶ Taner Aslan, “ *Arşiv Vesikalarına Göre Batı Anadolu'da Yunanlılara Karşı Kazanılan Askeri Başarılar Karşısında Duyulan Memnuniyete Dair Yazışmalar*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.7, S. 16-17, Bahar- Güz, 2008, s. 38-39.

İngilizlerin desteğini alan Yunanlılar 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e ayak basmış ve kısa sürede Batı Anadolu'nun tamamında zulümlerini hissettirmişlerdir.⁵⁷ Yunanlıların İzmir'i işgalinin ardından Anadolu halkı bu duruma karşı tepkilerini telgraflar ve yapılan mitinglerle duyurmaya çalışmışlardır.

Akşehir'de de İzmir'in işgaline ve Batı Anadolu'da yapılan katliamlara karşı tepkiler başlamıştır. Bu amaçla 28 Mayıs 1919 tarihinde özellikle Müftü Hacı Mustafa Efendi ve Belediye Başkanı İbrahim Efendinin de içinde bulunduğu, eşraftan Rüştü Bey, Ömer Efendi, Hacı Mustafa Efendi, Şemsettin Ali Efendi, Ali Rıza Efendi, Hacı Bekir Efendi ve Abdullah Efendiler, İstanbul'a Protestoname göndermişlerdir. Bu Protestoname'de “ *İzmir ve civarının Yunanlılar tarafından işgal edilmekte olduğunu haber aldıklarını, bu işgale hiçbir İslam'ın göz yummayacağı ve bu uğurda kanlarını akıtmaktan çekinmeyeceklerini, Türk-İslam memleketi olan İzmir'in her vakit Türklerin elinde kalması icap edeceğini, masum insanların kanını akıtmaktan başka bir sonuç vermeyecek olan bu tecavüzlerin engellenmesi hususları İtilaf devletleri temsilcilerinden telgrafla rica edilmiş olduğundan, sadaret makamınca da milli haklarımızın korunması sebeplerinin bildirilmesi arz ettiler.*”⁵⁸

İzmir'in işgali Akşehir halkında şaşkınlık ve korku ile karşılanmış işgalin yayılacağı haberleri gelmeye başladıkça neler yapılacağına dair tartışmalar artmıştı. “ *Artık lafların arasında sık sık Şarkı Anadolu Müdafaa Hukuk Cemiyeti, Amerika Mandası, Muhafazai Hukuk, Merkezîyet Cemiyeti, Reddi İlhak, Trakya- Paşaeli Cemiyeti*”⁵⁹ gibi laflar dolaşıyor fakat halk gene de kurtuluşun nereden geleceğini kimlerin gerçek çare olduğunu kestiremiyordu.

Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta “ *Dikkate değer bir noktadır ki, İzmir'in, onun arkasında da Manisa ve Aydın'ın işgali ile yapılan saldırı ve zulümler hakkında millet daha aydınlanmamış; milli varlığa vurulan bu korkunç darbeye karşı açıktan*

⁵⁷ Zafer Çakmak, “ *Batı Anadolu'da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askeri Bir Rapor*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.19, S. 1, Elazığ, 2009, s.210.

⁵⁸ Bayar , **a.g.e.**, s.131.

⁵⁹ Buğra, **a.g.e.**, s.67.

açığa herhangi bir tepki ve şikâyet gösterilmemişti. Millet in bu haksız darbe karşısında sessiz ve hareketsiz kalması, elbette kendi lehine yorumlanamazdı. Onun için milleti uyarıp harekete geçirmek gerekirdi. Bu Amaçla 28 Mayıs 1919 tarihinde Valilere ve bağımsız Nazırlıklara, Erzurum'da 15. Kolordu ve Diyarbakır'da 13. Kolordu Komutanlıklarına, Konya'da bulunan Ordu Müfettişliğine birer genelge gönderdim”⁶⁰ sözüyle Anadolu'da yaşanan durumu aktarmıştır. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Mustafa Kemal Paşa'nın genelge gönderdiği tarih ile Akşehir'den Sadaret makamına çekilen telgrafın çekildiği tarih karşılaştırıldığında Akşehir'in önde gelen şahsiyetlerinin Konya'daki Ordu Müfettişliğiyle bağlantılı hareket ettiği söylenebilir.

Babalık Gazetesi'nin 18 Mayıs 1922 tarihli Akşehir'de başlıklı makalede de, “Sevgili İzmir'imizin Faciai işgaline müsadif dünki pazartesi Akşehir'de bütün memleket halkının iştirakiyle bir miting akdedilmiş, hatipler tarafından İzmir üzerindeki hukuki irkiye ve tarihiyemiz hakkında nutuklar, mektep talebesi tarafından Hizarı tehlic ve ibka eden vatani neşide ve manzumeler okunmuştur.

Miting'de: Nemrut Düşman vatanımızın harim yakından uzaklaşmadıkça Memaliki meşgulemez nihaleye ve Amali Milliyemiz husul bulmadıkça terk-i silah eylememesine Misak-ı Milliyemizin temin-i istihsali emrinde hiçbir fedakârlıktan çekinilmeyeceğine dair ittihaz edilen kararlar heyet-i mahsusa tarafından mukamet iadesine arz ve iblağ olunmuştur. Müfti Efendinin tilavet ettiği duayı müteakip halk, azim ve iman-ı milliyenin Tahsin ettiği emn-i vatmainen ile dağılmıştır.”⁶¹ Bu makaleden de anlaşıldığı üzere, İzmir'in işgali üzerinden 3 sene geçmesine rağmen Akşehir halkının vatani duyguları her daim canlı tutulduğu ve bağımsızlık uğruna canlarını bile vermekten geri durmayacakları anlaşılmıştır.

⁶⁰ Nutuk, s.67.

⁶¹ Babalık Gazetesi, 18.5.1338 (18 Mayıs 1922) tarihli Akşehir'de makalesi.

2.2. Akşehir’de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilatının Kurulması

15 Mayıs 1919’da İtilaf Devletleri’nin desteğini alan Yunanlılar İzmir’i işgal etmişlerdir.⁶² Birinci Dünya Savaşında yenilen İstanbul hükümeti de bu işgallere göz yumarcasına hiçbir girişimde bulunmayınca Anadolu’da halkın direniş örgütleri kurması gecikmemiştir.⁶³

İşgallerin genişleyip Anadolu’ya yayıldığı dönemde Akşehir halkının önde gelen şahsiyetleri bu işgal faaliyetlerine ve azınlıkların tutumlarına kaşı birleşerek Akşehir’i koruma çareleri bulmaya girişmişlerdir. Bu doğrultuda sık sık gizli toplantılar yapmışlar ve 1906-1908 yıllarında Akşehir’de Kaymakamlık yapmış Mustafa Şükrü Bey, Kurrazade Hacı Bekir (Sümer) Efendi, Tevfik Fikret (Sılay) Bey, öncülüğünde teşkilatlanma faaliyetine hız vermişler ve kısa süre içerisinde Akşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurmuşlardır.

Bu teşkilatın çalışmaları ve faaliyetlerinde İsmail Efendi, Hoca Mehmet Reşit Efendi, Mumcu Mustafa Efendi, Ali Emmi, Hacı Küçük Efendi, Nalbant Mustafa Efendi, Ak Ağa Efendi, Gönülsüzlerin Doktor Haydar Bey, Hafızoğlu Onbaşı Çolak Salih, Yüzbaşı Hamdi Bey, Ağır Ceza Reisi Mehmed Bey, İmam Haşim Efendi, Kör Hüseyin Ağa, Hacı Rüştü Efendi, Abdullah Efendi, fiilen görev alanlar arasındadır⁶⁴. Bu cemiyetin kurulmasında Ağır Ceza Reisi Mehmet Bey’in faaliyetleri etkili olmuştur. Kafası karışık olan, kime sığınacaklarını, kime dayanacaklarını, kimin kimden yana olduğunu bilmeyen ve kararsız olan birkaç kişi onun faaliyetleri ile gönül rahatlığı ile Kuvay-i Milliye’ye bağlanmışlardır.

2.3. Akşehir Halkı’nın Milli Mücadele’ye Katkısı

İşgallerin Anadolu’da yayılması ile birlikte Akşehir’de de savaşın etkisi ve işgallerin korkusu hissedilmeye başlanmıştı. Halk tedirgin ve adeta idamını bekleyen bir mahkûm kadar çaresiz durumdaydı. “Akşehir artık üç beş büyüğün hazırladığı veya kabullendiği cümlelere göre yaşıyor, üstelik bunun böyle olduğunu da pekâlâ biliyordu. Akşehir’de artık başkaldırmaya meyilli tereddütler, patlayıverecek yok

⁶² Nutuk, s.6.

⁶³ Müderrisoğlu, a.g.e., s.172.

⁶⁴ Bayar, a.g.e., s. 131.

ulenler, körpe dudakların bile ucuna gelen alışılmamış cümleler vardı. Akşehir hala oturuyordu, hala oturmayı tabi görür gibiydi, ama Akşehir, artık oturmamanın gerektiğini de seziyordu. Sanki kırk yıllık ata yurdundan göç gerekiyor, ama kendisine göç olmasa da olur diyecek birini arıyordu.”⁶⁵ Tam da bu dönemde Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun’a ayak basmış⁶⁶ ve yönetim boşluğunda başıboş durumda kalmış olan halka önderlik etmeye başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa 7 Temmuz 1919 tarihinde Anadolu ve Rumeli’de bulunan ordu ve kolordularıyla diğer ilgililere gönderdiği telgrafta “ vatanın herhangi bir bölgesine saldırıldığı takdirde, bütün millet haklarını savunmaya hazır bulunduğundan bu gibi olaylar karşısında, işbirliği için her yer birbirini en kısa zamanda haberdar ederek, savunmada hareket ve işbirliği sağlanacaktır.”⁶⁷ bildirisini göndererek halka işgallere karşı birleşme çağrısında bulunmuştur. İşgallere karşı eli kolu bağlanmış İstanbul Hükümetinin sessizliği ve çaresizliği ile yönetim olarak yalnız kalmış Akşehirli, şehrin önde gelen şahsiyetleri ve özellikle din adamlarının sözleriyle bir çıkış yolu bulmaya çalışmışlardır. İstanbullu Hoca, Akşehirliye yaptığı vaazında tam olarak Mustafa Kemal Paşa’nın telgrafında bahsettiği gibi, “ haydut’u yalnız Allahın ateşine bırakma, yalnız bedduana sığınıp onun sana saldırmasına, tıpkı komşun gibi eli kolu bağlı bekleme. Komşunla birleş. Belki ona gelen bela seni bir sonraki sıraya koymuştur. Birleşeceksin. Haksız kuvvet kullandımı, haklıya da kuvvet farz olur. Vacib olur”⁶⁸ sözleriyle halkın birleşerek düşmana karşı önemli bir güç oluşturmasında etkili olmuştur.

Ağır Ceza Reisi Mehmed Bey, Mumcu Mustafa Efendi’nin evinde yapılan bir toplantıda “ En mühimi etrafınıza Kuvayi Milliye’nin bir çete olmadığını, kurtuluş ordusunun çekirdeği olduğunu yaymaktır. Eli silah tutanlar gider katılır, kalanlar da karınca kararınca para ve mal yardımında bulunur. Aranızda bir heyet kurun. Üç beş kuruluş... Bir kalıp sabun... Bir çift çorap... Bir çaputun bile değeri vardır. Toplayın, verin. Önümüz kış... Düşman boyuna ilerliyor... Yakında büyük

⁶⁵ Buğra, a.g.e., s.89.

⁶⁶ Müderrisoğlu, a.g.e., s.154.

⁶⁷ Nutuk, s. 50

⁶⁸ Buğra, a.g.e., s.94-95.

*çarşımalar başlayacak. Ne kadar kuvvetli olursak o kadar dayanabiliriz*⁶⁹ diyerek durumu anlatmış ve Akşehirliiler üzerinde önemli tesir etmiştir.

Akşehir’de kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri, bir taraftan halkı işgalcilere karşı bilinçlendirirken, bir taraftan da cephe için gönüllü asker toplama ve maddi destek sağlama gayreti içerisinde girmişlerdir. Bu cemiyetin halk üzerinde etkili olmasını, Ali Fuat Paşa’nın Kumandanlığını yaptığı 20. Kolordunun bu bölgede teşkilatlanmış olmasında aramak gerekir. Daha önce Anadolu’nun güneyinde bulunan 20. Kolordu Mondros Ateşkes hükümlerine göre terhis edilmesi gerekirken Mustafa Kemal Atatürk’ün desteği ile Ankara yakınlarında yeniden teşkilatlanmış⁷⁰, özellikle Ali Fuat Paşa, bölge üzerinde tam bir hâkimiyet sağlamıştır⁷¹.

Akşehir halkından oluşan milis kuvvetler kısa süre içerisinde Akşehir Milli Bölüğü adı ile Kuvayı Milliye Teşkilatını kurmuşlardır. Yapılan çalışmalar neticesinde de bu gönüllülere Akşehir çevresinde kendi çabalarıyla bölgelerini savunmaya çalışan diğer milis kuvvetlerin de katıldığı sanılmaktadır.⁷² İsmet İnönü hatıralarında “ *Ankara’ya gittiğim zaman gördüğüme göre Anadolu’nun garbında ve cenubunda Kuvayı Milliye hemen her cephede teşekkül etmiş. Kuvayı Milliye umumi olarak mahalli teşkilatla idare ediliyor. Her yerde Kuvayı Milliye heyetleri var, Müdafaa-i Hukuk heyetleri var, heyetlerin başkanları ve diğer vazifeliler var. Bu heyetler, ordu teşkilatı dışında kalan yerli müfrezelerin her türlü ikmal hizmetlerini ifa ediyorlar. Ordularla, Kolordularla temas ederek Kuvayı Milliye’nin silah ihtiyaçlarını ve diğer harp ihtiyaçlarını temin etmeye çalışıyorlar*”⁷³ Bu durumdan da

⁶⁹ Buğra, **a.g.e.**, s. 149-150.

⁷⁰ “*Bu Kolordu’nun durumu ile daha İstanbul’da iken ilgilenmiştim. Güney’den Ankara Bölgesine taşınması söz konusu idi. Bu taşınmanın engellenmekte olduğunu anlamış bulunduğumdan, İstanbul’dan hareket etmeden önce Genel Kurmay Başkanı olan Cevat Paşa’dan, Kolordunun trenle taşınması gecikirse karadan yürüyerek Ankara’ya gönderilmesini rica etmiştim.*” Ayrıntılı bilgi için bkz: **Nutuk**, s.22.

⁷¹ İsmet İnönü, **Hatıralar**(Haz: Sabahattin Selek), İstanbul, 2006, s. 173.

⁷² Köstüklü, *a.g.m.*, s.304.

⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz: İnönü, **a.g.e.**, s.173.

anlaşıldığı üzere halk ordudan da aldığı kuvvet ve ilhamla önemli çalışmalar yaparak vatanın kurtuluşu için önemli hizmetler yapmıştır.

2.4. Milli Mücadele'ye Karşı Olan Akşehirliilerin Faaliyetleri

13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'un, 15 Mayıs 1919 tarihinde de İzmir'in işgali⁷⁴ Akşehir halkı üzerinde büyük korku ve endişe oluşturmuştur. Bu durum ülkenin her bir yanında olduğu gibi Akşehir halkını da ikiye bölmüştür.⁷⁵ Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ulaşması ve kısa zaman içinde genelgeler göndererek Anadolu'da milli uyanışı gerçekleştirmeye çalıştığı günlerde de, milli duygusu yüksek Akşehirliiler de teşkilatlanma faaliyetine başlamışlardı.⁷⁶ Bunun yanında Milli davaya inanmayan ve kurtuluşu başka kapılarda arayanlar da bulunmaktaydı.

Milli Mücadele'ye karşı olanların nedenleri;

1. Osmanlı Devleti'nin girmiş olduğu savaşlar ve savaşlarda alınan yenilgilerin halkta oluşturduğu bıkkınlık, yorgunluk ve yoksulluk.
2. Kuvay-ı Milliyeciler ve özellikle Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkında yapılan karalama kampanyaları ve haklarında çıkarılan idam kararı.⁷⁷
3. Padişah'a olan dini ve geleneksel bağlılık.⁷⁸
4. Padişah'a bağlılıktan dolayı kişisel çıkar sağlamak isteyenlerin kışkırtıcı tutumları.
5. İngiltere'ye hala güven duyulması ve İngilizlerin çıkarıcı insanları rütbe ve altınla kandırarak kendi emellerine alet etmesi.
6. Padişah ve Halifeye bağlı müftü ve imamların halk üzerindeki etkisi.⁷⁹

⁷⁴ Orhan Doğan, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Konya, 2015, s. 113- 121.

⁷⁵ Buğra, *a.g.e.*, s.57- 58.

⁷⁶ Bayar, *a.g.e.*, s.131.

⁷⁷ Buğra, *a.g.e.*, s.144.

⁷⁸ Kemal Çelik, "*Milli Mücadele'de İç İsyenlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri*", *A.Ü. Atatürk Yolu Dergisi*, S.40, Kasım, 2007, s.584.

⁷⁹ Buğra, *a.g.e.*, s.89.

Milli hareketin Akşehir’de filizlenmeye başladığı dönemde Kuvay-ı Milliyecilere tepki gösterenlerin dayanak noktası İstanbul Hükümeti ile M. Kemal ve arkadaşları arasında yaşanan gelişmelerdir. Sivas Kongresi hazırlıkları devam ederken Harbiye Nazırı Nazım Paşa’nın girişimleriyle M. Kemal Paşa ve Rauf (Orbay) Bey hakkında tutuklama emri Meclis-i Vükela (Bakanlar Kurulu) tarafından 28- 29 Temmuz 1919 tarihinde kabul edilmiştir. 4 Mayıs 1920 tarihinde Divan-ı Harbe sevk edilen M. Kemal Paşa ve arkadaşları hakkında 11 Mayıs 1920 tarihinde gıyaben, resmi rütbe ve nişanlarının alınmasına ve idam cezasına çarptırılmalarına karar verilmiştir.⁸⁰ Bu durum Akşehir’de Milli Mücadeleye karşı olanların ilk dayanak noktalarındandır.

Milli Mücadele’ye karşı olanların bir başka dayanak noktaları da Konya Valisi Cemal Bey’in yapmış olduğu uygulamalardır. Cemal Bey İstanbul Hükümeti ve İngilizlerden aldığı destekle halk üzerinde tesir ederek, Milli Mücadelecilerin taraftar bulmasına engel olmaya çalışmıştır. Bu çalışmalardan bir tanesi, haftada iki gün çıkarılan İbret gazetesinde halkı ordudan soğutmak için yayınlattığı yazılardır. Cemal Bey çıkardığı emir ile Akşehir ve bazı kazalarda da İbret gazetesinin alınmasını istemektedir.⁸¹

Akşehir için yaşanan bir başka gelişme de Dâhiliye Nazırının “ *Onu seyyar bir kale gibi kullanacağım*” dediği ve Vali Cemal Bey’in görüşüne göre de “*Dinine, Halifeye ve Padişah’a bağlı olmaktan başka bir ihtirası olmayan*” İstanbullu Hoca’nın Akşehir’e gelişi.⁸² Hocanın Akşehir’e gelişi sonrasında yaşanan gelişmeler ve hocanın almış olduğu tavır, Akşehir’de var olan farklı düşüncelerin tamamen ayrışmasına zemin hazırlar nitelikte olmuştur. Hoca, Cuma hutbesinde “*Kuvay-ı Milliye mi dedin? Bu nifakın ta kendisidir. Bu çulsuz çuvalsız aklın, tek aklın peşine düşüp uçuruma sürüklenen gafletin, katil kastin ta kendisidir. Vatani kurtaracaklarmış ha ?...*” şeklinde Kuvay-ı Milliye’ye ağır eleştiri getirmiş ve devamında “*peki ya Çakıcı da vatani kurtarmak için derse? Ya Sarıca çetesi, ya Çakırsaraylı güruhu, ya Şaşının avanesi de aynı şeyi söylerse? Ya sen birini, ya ben*

⁸⁰ Çelik, a.g.m., s. 579- 591- **Nutuk**, s.63.

⁸¹ Avanas, a.g.e., s. 80.

⁸² Buğra, a.g.e., s.60.

ötekini seçersem? Söyle, nifak cehennemi bu değil de nedir?”⁸³ sözleriyle Kuvay-ı Milliyecileri diğer eşkıya birlikleriyle bir tutarak halkın arasına nifak sokmakla suçlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler Akşehir halkı üzerinde etkisini artırmış “halk artık kahveler hatta camiler arası yeni bir yerleşme yapmıştı. Selam sabahın biçimi de değişmiş, görmezlikten gelmeler iyiden iyiye çoğalmıştı. Kasaba’da rüzgârlar ne kadar sert esiyorsa, sinir havası da o kadar sert ve birbirine zıt iki tansiyonda idi.”⁸⁴

Sivas Kongresi sonrası Sovyetlerle ilişkileri geliştirerek silah, cephane ve para yardımı sağlamak amacıyla Halil (Kut) Paşa’nın Moskova’ya M. Kemal tarafından yollanmış⁸⁵ olması da halkın mili mücadelecilere karşı tepki göstermesi için kullanılmıştır. Hoca Hutbede yaptığı konuşmasında “ *Bolşevik diye bir laf işittin mi sen? Bolşevik... Bolşevik? Ha? Dur ben anlatayım!*” Hoca efendi Bolşevikleri ve faaliyetlerini anlattıktan sonra “*senin Kuvvan işte bu Bolşevik Rus’la dostluk kurdu*”⁸⁶ deyivermiştir. Bu sözler Akşehir’de oluşan Kuvay-ı Milliye oluşumunu zedelemese de kafalarda soru işaretlerinin oluşmasına sebep olmuştur.

Konya’da Cemal Bey’in, Akşehir’de de hoca ve bazı eşrafın Kuvay-ı Milliye’ye zarar vermeye başlamaları üzerine Kuvvacılar daha sert tedbirler almışlardır. Baskılar sonucu Cemal Bey Konya’yı terk etmek zorunda kalmış ancak Kuvay-ı Milliyeciler üzerindeki baskı kısmen de olsa devam etmiştir. Bu dönemde Kuvay-ı Milliye’ye mensup bazı şahıslarca Akşehir hapishanesinden salıverilen 35 kişiden 18’i yeniden yakalanmış, diğerlerinin de yakalanması içinde çalışmalar sürdürülmüştür.⁸⁷

Akşehir’de yaşanan bir diğer büyük gelişme de Fuat Paşa tarafından İstanbullu Hoca üzerine vur emrinin çıkarılması olmuştur. Hocanın öldürüleceği haberini alan Müftü Mustafa Efendi ve Kel Hacı, hocaya durumu haber vermişler. Özellikle Kel

⁸³ Buğra, a.g.e., s.95.

⁸⁴ Buğra, a.g.e., s.208.

⁸⁵ Çağatay Benhür, “1920’li Yıllarda Türk- Sovyet İlişkileri: Kronolojik Çalışma”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 24, 2008, s. 279.

⁸⁶ Buğra, a.g.e., s.218- 219.

⁸⁷ Necmi Uyanık, “İzmir’in İşgaline Karşı Konya Yöresinden gelen Tepkiler”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.1/5, Sonbahar, 2008, s.858.

Hacı ve Müftü Efendinin ısrarları sonucu Hoca Çakırsaraylı eşkıyasının bulunduğu Yakasaray'a kaçırılmıştır.

Hocanın Akşehir'den ayrılması ile birlikte Akşehir'de kontrol Kuvay-ı Milliyecilerin eline geçmiştir. Ancak Müftü Mustafa Efendinin desteğini alan Eşkıya başı Pehlivan, Akşehirlilere işkenceler yaparak çevresine korku salmıştır. Hatta Akşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden Ali Emmi ve Reis Bey'i hapis ettirerek idamlarına karar vermişse de başarılı olamamıştır.⁸⁸ Yaşanan bu gelişmelerden sonra ordu duruma el atmış ve Akşehir'e gönderilen kuvvet, asileri yakalamayı başarmış ve Eşkıya başı Pehlivan ve adamı Kara Ali ile birlikte Akşehir Müftüsü Mustafa Efendi de idam cezasına çarptırılmışlardır.⁸⁹

3. Delibaş Mehmet İsyanı ve İsyanın Akşehir'e Yansıması

Delibaş Mehmet⁹⁰, Konya Bölgesinde çıkan ilk isyanda 100 kadar adamı ile bulunmuş ve isyanın bastırılmasından sonra da adamları ile birlikte kaçarak canlarını kurtarmıştır.⁹¹ Bu olaydan sonra Arif Bey komutasındaki milli kuvvetler Alibeyhöyüğüne karargâh kurmuştur. Bölgede milli kuvvetlerin hâkim olması ve Çumra Nahiye Müdürü Nurullah Bey'in ricası ile Delibaş Mehmet ve adamları affedilmişlerdir. Affolunduktan sonra köyüne dönen Delibaş Mehmet, Konya Valisi Haydar Bey'e Derviş Bekiroğlu Mehmet Ağa tarafından takdim edilmiş ve aynı

⁸⁸ Buğra, **a.g.e.**, s.230- 252.

⁸⁹ Akşehir Müftüsü Mustafa Efendi 20 Ekim 1920 tarihinde Yarbay Osman Bey tarafından idam edilmiştir. Bkz. Bayar, **a.g.e.**, s. 132- Buğra, **a.g.e.**, s. 273.277.

⁹⁰ “ Çumra'nın Alibeyhöyüğü köyünden Delibaş Mehmet eski yiğit bir soydan, savaşlarda delibaş denen delice yiğitlikler yapmakla tanınmış Delibaşlar Teğmeni Mehmet Ağa'nın soyundan geliyor. Dedesi Delibaş Mehmet'ten adını alan Delibaş Mehmet, köyünde toprak işleriyle uğraşan rastgele bir köylü delikanlısıyken birinci dünya savaşı patladı. O da birçokları gibi Çanakkale savaşına katıldı. Yalnız, ölüm saçan o korkunç savaştan birliğindeki tabur imamına çömezlik ederek kurtulabildi. Delibaş Mehmet, bu korkunç cepheden bir kolayını bulup köyüne gelmiş, geri dönmediğinden yakalanıp dördüncü ordu buyruğuna gönderilmek üzereyken Alibeyhöyüğü köyü muhtarı Hacı Şıh bir kolayını bularak onu köyde bırakmıştı. Hacı Şıh bir yıl sonra iflas edip malını mülkünü hacizde yitirmiş, onun yerine Delibaş Mehmet birden bire köyde söz sahibi bir ağa olup çıkıvermişti.” Bkz. Hasan İzzettin Dinamo, **Kutsal İsyân**, C.7, İstanbul, 1966, s. 404.

⁹¹ Suavi Aydın- Murat Yağcı, “Sarıkeçililerin “Eşkıyalığı” ve Konya Delibaş İsyanı Üzerine Değirmeler”, **Kebikeç Dergisi**, S.35, 2013, s. 79.

zamanda Çumra Nahiye İdare Meclisine üye olarak seçilmiştir. Çumra Nahiye İdare Meclisine seçildikten sonra II. Bozkır İsyanına katılmasının etkisini kırmak için Vali Haydar Bey'le sıkı dostluk kuran Delibaş Mehmet, Vali'nin güvenini de kazanmayı başarmıştır.⁹²

Konya'da kontrolü ele geçiren Ankara Hükümeti, Delibaş Mehmet'i milli kuvvetlere katmak için uğraşmış ve bunda da başarılı olmuştur. Bu dönemde Ankara Hükümetinin emri ile Delibaş Mehmet'e silah ve mühimmat verilerek asker toplamakla görevlendirilmiştir.⁹³ Bu dönemde Konya'nın Obruk köyü zenginlerinden Çakıroğlunun kızı şakiler tarafından kaçırılmış, olayın takibine katılan ekibin içerisinde bulunan Delibaş Mehmet ve adamlarının kızı ve şakileri yakalaması ile birlikte Delibaş Mehmet ve adamlarının ünü bölgede iyice duyulur olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler ve Delibaş Mehmet'in yaptığı hizmetlere karşılık Konya Valisi Haydar Bey, Delibaş Mehmet'e Binbaşılık rütbesi vermiştir. Aynı zamanda milli kuvvetlere katılmak üzere 1300 ile 1315 doğumlu olanların askere alınmaları görevi de Delibaş Mehmet'e verilmiştir. Bu yetki ve unvanlarla birlikte eskiden beri gösteriş ve şöhret meraklısı olan Delibaş Mehmet'in adeta başı dönmüş ve gittiği yerlerde törenle karşılanır olmuştur. Hatta bir defasında Konya'ya geleceğini bildirmiş, Sanayi mektebi mızıkası karşılamak için gönderilmiş- ki o sırada cepheye gidecek müfrezeleri mızıkla ile karşılamak adetti- fakat mızıkanın yanlış yola gitmesi veya Delibaş Mehmet'in aksi yoldan gelmesi üzerine karşılama töreni yapılamamış ve buna çok kızmıştı. Kendisine yanlışlığın söylenmesi üzerine yeniden şehir dışına çıkmış ve mızıkla ile karşılanmıştır.⁹⁴

Delibaş Mehmet, Kuvayı Milliye taraftarı görünüp Vali Haydar Bey'in güvenini kazanmasına rağmen, Kuvayı Milliye'nin önde gelenleri Delibaş Mehmet'e güvenmiyor, Delibaş Mehmet'in cephede denenmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu gelişmelerin yanında Konya ve çevresinde güç sahibi olan Kuvayı Milliye Aleyhtarları da Delibaş Mehmet'i yanlarına çekmek ve daha önce denedikleri Konya

⁹² Avanas, **a.g.e.**, s. 122- 123.

⁹³ Aydın- Yağcı, *a.g.m.*, s. 80.

⁹⁴ Dinamo, **a.g.e.**, C.7, s. 407- 408.

isyanını yeniden denemek istiyorlardı.⁹⁵ Delibaş Mehmet'i özellikle yanlarına çekmek ve onu kullanmak isteyenler daha önce Konya'da isyan girişiminde bulunmuş olan Zeynelabidin'in adamları olmuştur. Bu kişiler Delibaş Mehmet'i Kuvayı Millicilerin kendisini öldüreceği yalanını söyleyerek kendi yanlarına döndürmeye çalışmışlardır. Aynı zamanda cepheden kaçıp Delibaş Mehmet'in müfrezesine katılanların yeniden cepheye dönmek için söyledikleri yalan haberler de Delibaş Mehmet'in isyan çıkarmasında etkili olan bir diğer gelişme olmuştur.⁹⁶

Delibaş Mehmet, Konya'dan Alibeyhöyüğüne döndüğü zaman görünürde Kuvayı Milliye'ye asker toplamaya başlamıştı. Asker kaçakları, hapishane kaçkınları, işsiz güçsüz takım Delibaş Mehmet'in etrafında toplanmaya başlamıştı. Bölgede görevli olan Jandarma kuvvetleri dahi aradıkları suçluları Delibaş Mehmet'in yanında görünce el sürmeden geri dönüp gidiyorlardı.⁹⁷ Bunun yanında da Delibaş Mehmet'in yaptığı kanunsuz işlere de kimse müdahale edemiyordu. Jandarmanın kendisine teslim ettiği iki eşkiyayı salıveren Delibaş Mehmet Alibeyhöyüğüne geldiği zaman Emrullah ve Fettah adındaki iki genci de eşkiya oldukları gerekçesiyle öldürtmüştür.⁹⁸

Bu dönemde Delibaş Mehmet'in isyan çıkartacağı söylentileri yayılmaya başlamışsa da Konya Valisi Haydar Bey, Delibaş Mehmet'in Kuvayı Milliye için çalıştığını düşünerek buna çok fazla itibar etmemiş ve Delibaş Mehmet'e telgraf göndererek cepheye ne zaman gideceği ile ilgili bilgi istemiştir.⁹⁹ Çumra Nahiye Müdürü Emin Bey, bu telgrafi bildirmek için Alibeyhöyüğüne Delibaş Mehmet'in ayağına kadar gitmiş ve Delibaş Mehmet, burada Emin Bey'le alay ettikten sonra isyanın ilk kurşununu ateşleyip Emin Bey'i de hapse attırmıştır.¹⁰⁰ Ardından Konya'ya bir telgraf göndererek yorgun olduğunu bahane etmiş ve cepheye gidişi için birkaç gün müsaade istemiştir. Ancak hemen harekete geçip 2 Ekim 1920 tarihi'nde Çumra'yı basarak burada bulunan Jandarma'ya ve diğer devlet

⁹⁵ Avanas, **a.g.e.**, s. 123.

⁹⁶ Dinamo, **a.g.e.**, C.7., s. 411.

⁹⁷ Dinamo, **a.g.e.**, C.7., s. 412.

⁹⁸ Avanas, **a.g.e.**, s. 125.

⁹⁹ Dinamo, **a.g.e.**, C.8., s. 9- 10.

¹⁰⁰ Avanas, **a.g.e.**, s. 126.

memurlarına kötü muamele yapıp hapse attırmıştır. Aynı zamanda Çumra ile Konya'nın haberleşmesini engellemek için telgraf hatlarını kestirmişse de ondan önce davranan Sulama Müdürü Nadir Bey, Konya'ya Delibaş Mehmet'in Çumra'yı bastığı haberini vermiştir.¹⁰¹ Delibaş Mehmet, Çumra'da bulunduğu ve Konya üzerine yürüme planı hazırlıklarını yaptığı sırada adamlarını da köylerine göndererek köylüleri de Konya üzerine isyana teşvik ettirmeye katılmayanların da cezalandırılması işine memur etmiştir. Bu gelişme isyanın geniş bir alana yayılmasına neden olmuştur.¹⁰²

Delibaş Mehmet'in isyan haberini alan Konya Valisi Haydar Bey, durumu Afyon'da bulunan 12. Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) Bey'e “ *asker kaçaklarının başlarında Delibaş Mehmet isminde bir serseri olduğu halde isyan ederek Çumra'yı bastıklarını, Nahiye Müdürünü bağladıklarını ve Konya'ya yürüdüklerini, kendisinin Alaaddin Tepe'de silahla mukavemet edeceğini yardıma koşacak kuvvetin süratle yetiştirilmesi*” gerektiğini bildirmiştir.¹⁰³

Delibaş Mehmet, Çumra'yı bastıktan sonra aynı günün akşamı 500 kadar adamıyla Konya üzerine yürümüş ve 3 Ekim 1920 tarihinde Konya önlerinde birkaç Jandarma ile çatıştıktan sonra şehre girmiştir.¹⁰⁴ Konya Valisi Haydar Bey ve Kumandan Avni Paşa, ellerindeki az bir kuvvetle Alaaddin tepesinde isyancılara dirense de başarılı olamaz ve isyancılar tarafından esir edilirler. Bunun yanında Konya'nın önde gelen Kuvayı Milliyecileri şehit edilirken çok sayıda kişi de dövülerek hapse atılmıştır.¹⁰⁵

Konya'da isyanın yaşandığı bu dönemde Akşehir ve çevresinde de isyana katılanlar olmuş ve burada askeri birliğin vazife yapması engellenmeye çalışılmıştır.¹⁰⁶ Yaşanan bu gelişmeler üzerine Eskişehir'de bulunan Yarbay Osman

¹⁰¹ Dinamo, **a.g.e.**, C. 8., s. 10- 11.

¹⁰² Cemil Hakan Korkmaz, **Kurtuluş Savaşının İkinci Cephesi İç İsyanlar**, İstanbul, 2008, s. 173.

¹⁰³ Altay, **a.g.e.**, s. 270.

¹⁰⁴ Avanas, **a.g.e.**, s. 129.

¹⁰⁵ S. Eriş Ülger, **Zafere Giden Yol**, İstanbul, 2007, s. 193.

¹⁰⁶ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk- Söylev**, C.2, Ankara, 1989, s. 663.

Bey'in müfrezesi Akşehir'e gönderilmiştir.¹⁰⁷ Akşehir'e gelen Yarbay Osman Bey ve müfrezesinin buradaki ayaklanmayı bastırma yöntemleri de sert olmuştur. İsyan katılan asiler idam edilmiştir. Örneğin 21 Ekim 1920 günü 11 kişi kurşuna dizilmiştir.¹⁰⁸ Delibaş isyanına destek olarak Akşehir'den 42 hoca imzalarıyla bir fetva yayınlamışlar, “ *millici olmak hurucu alessultandır (Sultana karşı ayaklanmadır) , bu durumda olanların malları yağmalanır, karıları cariye olarak alınır, kendileri de yok edilir.*” Asiler bu fetvaya dayanarak Akşehir'de çok sayıda insanın canına kıymış, mallarını ellerinden almıştı.

Yarbay Osman Bey, Akşehir'e gelince bu fetvayı imzalayan hocaları toplamış ve onlar için hazırlattığı ziyafetten sonra karargâhta kurduğu darağaçlarında idam ettirmiştir.¹⁰⁹ Aynı zamanda Afyon'dan Konya'ya giden birlikte Konya'daki isyancıları dağıtmayı başarmıştır. Delibaş Mehmet, önce Bozkır'a kaçmış oradan da Mersin'e giden Delibaş Mehmet, Fransız gemisiyle İstanbul'a geçmiştir. İstanbul'a giden Delibaş Mehmet burada eski Konya isyancılarından Zeynelabidin ve birtakım eski isyancıyla görüşmüştür. İstanbul'dan sonra İzmir'e gelerek Yunanlılardan aldığı destekle yeniden Konya'ya gelmiştir.¹¹⁰

Delibaş Mehmet'in Yunanlılarla işbirliği yapması Konya halkında Delibaş Mehmet'e karşı nefretin artmasına sebep olmuştur. Konya'nın Sille yolundaki tekkeli dağına gelen Delibaş Mehmet burada da tutunamayacağını anlayınca Karaman taraflarına çekilmiştir. Delibaş Mehmet'in yeniden giriştiği bu hareketin kendileri için hayır getirmeyeceğini anlayan adamları da kendi içlerinde bölünme yaşamıştır. Adamlarından Çerkez Murat ve Arzı'nın Abdullah, Delibaş Mehmet'i öldürerek affolunacaklarını düşünüp konakladıkları yerde Delibaş Mehmet'i vurmuş ve başını kesmişlerdir. Böylece Delibaş Mehmet'in öldürülmesiyle adamları da dağılıp gitmişlerdir. 31 Ağustos 1921 tarihi'nde Babalık gazetesi Delibaş Mehmet'in ölü olarak ele geçirildiği haberini yayınlamıştır. Daha sonra Delibaş Mehmet'in kesik

¹⁰⁷ “İsyancıları bastırmada şiddet gösteren ve bu sebeple kasap lakabı takılan Osman Bey karargâhında boyunlarında ipler taşıyan bir cellat müfrezesi bulundurur, askeri disiplini kendi telakkisi tarzında görürdü.” Bkz, Altay, a.g.e., s. 272- 273.

¹⁰⁸ Avanas, a.g.e., s. 162.

¹⁰⁹ Fethi Karaduman, **Çöküş ve Doğu Atatürk Devrimi**, İstanbul, 2006, s. 376.

¹¹⁰ Altay, a.g.e., s. 272.

başı Konya'ya getirilerek Hükümet Konağının önüne asılmıştır.¹¹¹ Konya isyanıyla birlikte isyana karışanların yargılanması için kurulan İstiklal Mahkemeleri önemli icraatlarda bulunmuştur. 8 Kasım 1920 tarihinde göreve başlayan mahkeme, 18 Şubat 1921 tarihine kadar görev yapmıştır. İstiklal Mahkemelerinin yanı sıra kurulan Divan-ı Harplerde de çok sayıda isyancı çeşitli cezalar almıştır.¹¹² Böylece Divan-ı Harpler tarafından Konya'da 20, Akşehir'de de 18 kişi idam edilmiştir.¹¹³ Bundan sonraki süreçte Konya ve çevresinde önemli bir gelişme olmamıştır. Batı cephesinin Akşehir'e taşınması ile birlikte de Konya ve çevresi Kurtuluş Savaşının önemli bir merkezi haline gelmiştir.

¹¹¹ Avanas, **a.g.e.**, s. 150- 152.

¹¹² Ergün Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, C.2, İzmir, 1995, s. 81- 83.

¹¹³ Nurettin Gülmez, **Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yenigün**, Ankara, 1999, s. 413.

II. BÖLÜM

YABANCI DİPLOMATLARIN AKŞEHİR'DEKİ FAALİYETLERİ

1.1919- 1921 Yılları Arasında Türk- Fransız İlişkileri ve Henry Franklin Bouillon'un Akşehir'e Gelmesi

1.1.1919- 1921 Tarihleri Arasında Türk- Fransız İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı Türk- Fransız ilişkisi açısından dönüm noktası olmuştur. Türklerle, tarihi ve kültürel ilişkileri bir tarafa koyan Fransa, İngiliz politikasının etkisiyle Osmanlı İmparatorluğunu paylaşmak uğruna büyük bir mücadele'nin içerisine girmiştir.¹¹⁴ Bu uğurda Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra İngiliz-Fransız ortak hareketi ile Anadolu'nun güneyi işgal altına alınmış ancak Fransızların bu ortak işgalden rahatsız olması üzerine de İngiltere ile Fransa arasında 15 Eylül 1919 tarihinde Suriye Antlaşması imzalanmıştır.¹¹⁵ Böylece Fransa, 3 Ocak 1916 tarihinde İngiltere- Fransa arasında imzalanan Sykes- Picot Antlaşmasında¹¹⁶ kendilerine vaat edilen topraklara kavuşmuş oldu. Ancak Fransa'nın Kilikya Bölgesinde tek başına söz sahibi olması ve Kilis, Antep, Urfa, Maraş'ın Fransızlarca işgal edilmesi üzerine yerli halk müfrezeler kurarak her türlü donanıma sahip olan Fransız kuvvetleri ile savaşmışlardır.¹¹⁷

Fransızların Kilikya Bölgesindeki bu işgal girişimi devam ederken Anadolu Hareketiyle de irtibata geçerek barış ortamı aradıkları görülmektedir. Bu hususta Fransız Yüksek Komiseri Goergo Picot ile Mustafa Kemal 8 Aralık 1919 tarihinde bir araya geldiler. Yapılan görüşmede Fransızların Anadolu'da bulunma sebeplerinin ekonomik olduğu, eğer Fransa'nın Anadolu'da ekonomik menfaatleri tanınırsa işgal bölgelerini boşaltabilecekleri anlaşılmaktaydı. Varılan mutabakata göre Mustafa Kemal, Anadolu'da Fransa'nın ekonomik menfaatlerini tanımayı kabul etti. Ancak

¹¹⁴ Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 2000, s.203.

¹¹⁵ Yaşar Akbıyık, **Milli Mücadele'de Güney Cephesi Maraş**, Ankara, 1999, s.69.

¹¹⁶ Yücel Akkaya, "1914- 1918 Yılları Arasında Birinci Dünya Savaşı", **Milli Mücadele Tarihi Makaleler**, (Haz. Berna Türkoğan), Ankara, 2002, s.13.

¹¹⁷ Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk- Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından (1919- 1922)**, Ankara, 1994, s.57.

Fransızlar sözlerinde durmayarak işgalleri şiddetlendirdiler ve Güney Cephesini tamamen kontrol etmek istediler.¹¹⁸ Fransa ile yapılan bu ilk temasta istenilen elde edilememiş ise de, Fransızların Anadolu'da bulunma sebepleri ve nasıl bir ruh haline sahip oldukları anlaşılmiş oldu. Türk ordusu ve vefakâr Türk Milleti'nin göstermiş olduğu bu azimkâr tutum yanında, Fransa'nın Anadolu üzerinde nüfuz mücadelesini zayıflatan gelişmeler bulunmaktaydı.

Bunlar;

1. İngiltere'nin Kara Avrupa'da güçlü bir Fransa oluşmaması için Almanya'nın güçsüzleştirilmesi projesine yanaşmaması.¹¹⁹
2. Bütün Suriye'nin Mandaterliğini isteyen Fransızların, İngiliz- Arap ilişkisi sebebiyle emellerine ulaşamamaları.
3. İngiltere'nin Anadolu'da Yunan varlığını desteklemesi ile Doğu Akdeniz'de güçlü duruma gelecek olan Yunanistan'ın Fransa çıkarlarına göre hareket etmeyeceği düşüncesi.
4. Fransız kamuoyunun, Müslüman halkın hislerinin rencide edilmemesi gerektiğine olan inanç.¹²⁰

Fransızları, Türklere yakınlaştıran ve Anadolu'da mücadele etmenin fayda etmeyeceği gerçeğini anlamalarına sebep olan bir diğer gelişme de, 13 Eylül 1921 tarihinde Yunan Ordularının Sakarya Meydan Muharebesi'nde¹²¹ Türklere yenilmiş olduğu gerçeğidir.

Sakarya Meydan Savaşı, Emperyalist Devletlerin Anadolu'da oluşan Türk Milli direnişinin Yunan ordularınca sona erdirilemeyeceği gerçeğini anlamalarına olanak

¹¹⁸ Akbıyık, **a.g.e.**, s. 158- 160.

¹¹⁹ "Almanya'da yatırımları ve ticari ilişkileri olan İngiliz ve Amerikan iş adamları işlerinin güvenliği için Almanya'nın yeniden canlanıp genişlemesini gerekli görüyorlardı." Bkz. Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu(1919- 1922)**, Ankara, 1998, s.23.

¹²⁰ " Sultan ve Türk Hükümeti İstanbul'dan kovulursa bütün Müslümanlar çok üzülecektir. Oysa Fransa büyük bir Müslüman devletidir. Öte yandan Fransa, Suriye'de, Kilikya'da bir faaliyete girişmiştir. Ve bu faaliyet, Fransızlar İslamla aralarındaki geleneksel dostluğu unutursa çok güçleşecektir." Bkz. Akyüz, **a.g.e.**, s.146.

¹²¹ **Nutuk**, s.286.

sağlamıştır. Anadolu’da kendisine vaat edilen coğrafya üzerinde emellerini gerçekleştiremeyen ve Anadolu insanının asla işgalcilere vatanlarını teslim etmeyeceklerini anlayan Fransa, Ankara Hükümetiyle temas kurup Antlaşma yapan ilk Batılı büyük devlet olacaktır.¹²² Aslında Fransızlar bu durumu I. İnönü Savaşından sonra 21 Şubat 1921 tarihinde toplanan Londra Konferansında dile getirmişlerdir. Konferansa katılan Yunanistan Başbakan’ı Kalogeropoulos, kendi ordusuna o kadar güvenmektedir ki, küçümseyici bir tavırla Türk ordusunu Ankara’nın ötesine kadar atacaklarını iddaa eder. Bu durum üzerine Fransa Başbakan’ı Briand; “ *Yunan Başbakanının sözlerini en büyük ilgi ile dinledim... Fakat Türklerin düşman olarak kıymetlerinin az olduğu hakkında Yunan Başbakanı kadar iyimser değilim. Fransa olarak Kilikya’da Türklere mükemmel donatılmış, iyi talim edilmiş, vatansever, cesur askerlerden mürekkep, alt bin kişilik bir ordu ile karşı durduk. Harbin bu safhasında bir yılı aşan bir zaman içinde, hâsıl olan sonuç bana şu kanaati verdi ki, Yunan Başbakanının küçümsediği, haydut çetesi diye anılan Türk savaşçılarında saygı göstermek gerekir... bu ordu Fransızlara çok acı kayıplar verdirmiştir. Fransa ordusu bir ay müddetle Antep’i kuşattı ve Antep kendisini şiddetle savundu. Bir ay içinde Fransızlar şu inanca varlar ki, Türk askerleri çok yığittirler. Bir karış toprak için bile savaşır ve vahşice dövüşürler*”¹²³ cevabıyla Türklerin asla milli davadan vazgeçmeyeceklerini anladıklarını ifade etmiştir.

Londra Konferansı sonrasında Fransa heyeti ile görüşmeler yapan Bekir Sami Bey 11 Mart 1921 tarihi’nde Fransa Başbakanı Briand ile antlaşma imzalamıştır. Ancak bu antlaşma BMM’nin 17 Mart tarihli gizli oturumunda uzunca tartışılmış sonuç olarak da kabul edilmemiştir.¹²⁴ Fransa Başbakanı Briand bu gelişmeyi “*bu olay kesinlikle Türk- Fransız uzlaşma politikasının başarısızlığı değildir.*” Şeklinde yorumlamıştır. Briand’a göre Fransız politikasında hiçbir değişiklik olmayacak ve Türk yöneticiler eninde sonunda kendileriyle uzlaşacaklardır. Bu kararlı tutumun sonucu olarak Fransa görüşmelerin yeniden başlatılması noktasında başvuruda bulunmuştur.¹²⁵ Türklerle savaşarak başarı kazanamayacağını anlayan Fransa, Türk

¹²² Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, C.1, İstanbul, 2002, s.147.

¹²³ Selek, **a.g.e.**, s.538- 540.

¹²⁴ Yavuz, **a.g.e.**, s. 111-117.

¹²⁵ Yavuz, **a.g.e.**, s. 124- 125.

Hükümeti ile ortak bir noktada buluşup Anadolu politikasından en az zararlı çıkmanın faydalı olacağı düşüncesindedir. Türk Hükümetinin de Fransa ile aynı düşünceleri taşıdığı Yunanistan ile savaş devam ederken güneyde Fransa ile savaşı uzatmanın Milli Mücadele'ye faydasının olmayacağı anlaşılmıştır. Mustafa Kemal Nutuk'ta bu durumu “ *ne Fransızlar ne de biz, çarpışmaları sürdürmeye istekli değildik. Bu yüzden her iki taraf birbiriyle görüşme yollarını aramaya başladı*”¹²⁶ şeklinde aktararak o dönemde her iki tarafında içinde bulunduğu durumu anlatmıştır.

Fransızların yeniden görüşmeleri başlatma başvurusundan sonra, daha önce imzalanıp Mecliste kabul edilmeyen Bekir Sami- Briand Antlaşması Misak-ı Milliye göre düzenlenerek 18 Mayıs 1921 tarihinde Dışişleri Bakanlığı Hukuk Danışmanı Münir Bey aracılığıyla Fransız Doğu Ordusu I. Tümen Komutanı General Difeux'ye Yenice Garı'nda verilmiştir.¹²⁷ TBMM yetkililerinin bu başvurusu Fransa kamuoyunda Fransa Senatosunda uzun tartışmalara yol açmış, ancak uzun zaman geçmesine rağmen Ankara Hükümeti, Fransa'dan resmi bir cevap alamamıştır. Türk Hükümeti Dr. Nihat Reşat Bey aracılığıyla Fransa Başbakanı Briand'dan cevap beklediğini bildirmiş. Bu bildirinin iletiği gün Fransa Dışişleri Komisyonu Başkanı ve eski Bakanlardan Franklin Bouillon ve Binbaşı Sarou resmi olmayan bir görevle Ankara'ya gönderilmiştir.¹²⁸

3 Haziran 1921 tarihi'nde İnebolu'da bulunan Yusuf Kemal Bey, Fevzi Paşa ve Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı telgraf sonucunda Ankara dönüşünü Franklin Bouillon ile yapmıştır. Franklin Bouillon Ankara yolculuğu sırasında gördüğü halk manzarası karşısında Yusuf Kemal Bey'e “ *siz bu muharebe'de mutlak muvaffak olacaksınız... Her ne zaman bir millet böyle genci, ihtiyarı, çoluğu çocuğu ile bir işe sarılırsa onu mutlaka başarır. Geçtiğim yerlerde gördüklerim bunu anlatıyor*”¹²⁹ diyerek Anadolu halkında başarıya ulaşacak azim ve gayreti gördüğünü izah etmiştir. 9 Haziran 1921 tarihinde Ankara'ya gelen heyet İstasyon'daki TBMM Başkanına ait olan binada misafir edilmiştir. Görüşmeler 13 Haziran 1921 tarihinde başlamış,

¹²⁶ Nutuk, s.289.

¹²⁷ Yavuz, a.g.e., s. 125.

¹²⁸ Yavuz, a.g.e., s. 133- Nutuk, s. 289.

¹²⁹ Yusuf Kemal Tengirşek, **Vatan Hizmetinde**, Ankara, 2001, s. 291- 295.

görüşmelere Mustafa Kemal Paşa, Yusuf Kemal Bey ve Fevzi Paşa katılmışlardır. İki taraf arasında yapılan bu ilk görüşmeler uzun tartışmalara neden olmuştur. Her iki taraf da istekleri doğrultusunda metinler oluşturmuş. Franklin Bouillon, Sevr Antlaşması çerçevesinde ve Bekir Sami- Birand antlaşması paralelinde bir görüş önerisinde bulunmuştur.¹³⁰ Mustafa Kemal Paşa da Misak-ı Milli üzerinde ısrarcı olmuştur.¹³¹ İki tarafında ortak noktada buluşamaması nedeni ile görüşmeler kesintiye uğramıştır.

Sakarya Savaşı'ndan sonra Franklin Bouillon ikinci kez Türkiye'ye gelmiş ve 24 Eylül'de görüşmeler yeniden başlamıştır. Yapılan bu görüşmelerde de özellikle Türkiye- Suriye Sınırı ile ilgili kısımda ortak bir noktada uzlaşılammıştır. Ancak Türkiye'nin bu antlaşmayla önemli kazanımlar elde etmesi söz konusu olduğu için Fransız heyetin teklifini kabul etmek zorunda kalınmıştır. Yusuf Kemal Bey bu konu'da “ *sözlerimizi Franklin Bouillon'a kabul ettirmeye muvaffak olamadık. Bir de Sovyetlerle muahededen sonra Avrupa'ya da Fransa tarikiyle (yoluyla) bir pencere açmaya şiddetle muhtaç olduğumuz için zaruri kabule mecbur kaldık*” şeklinde bahsetmiştir.¹³² 20 Ekim 1921 tarihinde de görüşmeler kesin sonuca ulaşmış ve Franklin Bouillon ile Yusuf Kemal Bey arasında Ankara Antlaşması imzalanmıştır.¹³³

1.2.1921 Yılında Hanry Franklin Bouillon'un Akşehir Ziyareti ve Mustafa Kemal Paşa ile Temas ve Görüşmeleri

20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşmasından sonra Ferit Bey Ankara temsilcisi olarak Fransa'ya gönderilmiştir.¹³⁴ Bu durum Türk- Fransız dostluğunun gelişimi ve iki tarafın da birbirini daha yakından tanınması adına olumlu bir gelişme olmuştur. Antlaşma Fransız kamuoyunda da genel olarak olumlu karşılanmıştır. Fransız kamuoyunda bu antlaşmanın yapılmasına olumlu yönde yaklaşımların nedenlerini şu şekilde sıralanabilir.

¹³⁰ Süleyman Kocabaş, **Tarihte Türkler ve Fransızlar**, İstanbul, 1990, s. 387.

¹³¹ **Nutuk**, s. 299.

¹³² Tengirşek, **a.g.e.**, s.299.

¹³³ Yavuz, **a.g.e.**, s. 145- Rahmi Akbaş, **Mareşal Fevzi Çakmak(1876- 1950)**, İstanbul, 2008, s. 268.

¹³⁴ Akyüz, **a.g.e.**,s. 215.

1. Fransa, artık Doğu Ordusunun mevcudunu azaltacak, böylece askeri masraflar azalacaktır.
2. Fransa, hem Doğu'da hem de Kuzey Afrika Müslümanları arasında itibar sahibi olacaktır.
3. Bu antlaşmanın Fransa adına diğer müttefiklerinden ayrı olarak yapılması, önemli bir gelişme olarak görülmüş ve bu durum Fransa'nın zaferi olarak kabul edilmiştir.¹³⁵

Türk- Fransız Antlaşmasına müttefiklerden sonra en çok kızan ve ümitsiz olanlar ise hiç şüphesiz Fransa ve İngiltere'ye güvenerek 1919 yılında yeniden Anadolu'ya gelerek Türklere karşı Fransa ile birlikte mücadele eden Ermeniler olmuştur. Antlaşmadan sonraki günlerde Kilikya Bölgesi'nde bulunan yaklaşık 100 bin Ermeni'den, 60 bin kadarı Türklerin intikam alabileceklerinden korktukları için Suriye, Kıbrıs ve Fransa'ya göç etmek durumunda kalmıştır. Ancak bu durum Fransa kamuoyunda fazla ilgi toplamamış, aksine Türkiye'de yapılan bu anlamsız savaşa son verilmesi sevinç ve memnuniyetle karşılanmıştır.¹³⁶

Ankara Antlaşması gereği Kilikya Bölgesi'nin boşaltılması işlerini takip etmek amacıyla 13 Kasım 1921 tarihinde Franklin Bouillon Adana'ya gelmiş ve Fransa'dan boşaltma işleri hakkında talimatları beklenmiştir.

Aynı günlerde Yusuf Kemal Bey, boşaltma işlerinde Ankara Hükümetine bırakılacak malzeme ve daha önce sipariş edilen malzemelerle ilgili telgraf göndermiştir. Bu doğrultuda *“Ankara'ya vermiş olduğu sözü tutamamanın rahatsızlığını çeken Franklin Bouillon, Kilikya'ya ilişkin sorunları ve ileride yapılacak olan barış görüşmelerinde ortaya çıkabilecek tartışma konularını görüşmek üzere Mustafa Kemal'i konuyla ilgili Bakanlarla birlikte Konya'ya davet ediyordu.”*¹³⁷ Ankara'da ordunun hareketsiz kalışı üzerine tartışmaların yaşandığı günlerde Mustafa Kemal Paşa ve Yusuf Kemal Bey¹³⁸, Franklin Bouillon ile

¹³⁵ Akyüz, **a.g.e.**, s. 216.

¹³⁶ Paul Dumont, **Mustafa Kemal**, (Çev: Zeki Çelikkol), Ankara, 1993, s. 86- 87.

¹³⁷ Yavuz, **a.g.e.**, s.156.

¹³⁸ Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıraları**, İstanbul, 2004, s. 381.

buluşmak üzere 7 Aralık'ta Ankara'dan hareket etmiş¹³⁹ 9 Aralık'ta da Bolvadin'de bulunan 2. Ordu Karargâhını teftiş etmiştir. Ali İhsan Sabis hatıralarında “ 9.12.1921 Perşembe günü Mustafa Kemal Paşa, yanında Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey ve Erkan-ı Harp Miralayı Arif Bey olduğu halde Aziziye'den (Emirdağ) Bolvadin'e geldi. Kendileriyle görüşmek üzere Çay'dan Bolvadin'e gittim. Yakup Şevki Paşa ile buluşarak Mustafa Kemal Paşa'yı karşıladık”¹⁴⁰ sözleriyle Mustafa Kemal Bolvadin'e gelişini aktarmıştır. Aynı günün akşamı Mustafa Kemal ve Yusuf Kemal Bey Akşehir'e gelmiş ve Akşehir ileri gelenlerinin evinde misafir edilmişlerdir.¹⁴¹

Fransızların Kilikya Bölgesi'ni boşaltma işlerinin devam ettiği bu günlerde Franklin Bouillon da 11 Aralık 1921 tarihinde Adana'dan hareket ederek Konya'ya,¹⁴² daha sonra 12 Aralık 1921 tarihinde de Akşehir'e gelmiştir.¹⁴³ İsmet İnönü Franklin Bouillon'un Akşehir'e gelişini şu şekilde anlatır. “Mustafa Kemal Paşa ile Franklin Bouillon arasında çok iyi dostluk hâsıl olmuştu. Adam beni tanımak istemiş, ehemmiyet vermiş. Mustafa Kemal Paşa'da bizi tanıştırdı. Bunun için cephe'ye geldiler. Kendilerini cephe'de misafir ettim.”¹⁴⁴

İki heyet arasındaki görüşmelere Mustafa Kemal Paşa ve Franklin Bouillon'un yanı sıra Türk heyeti olarak Yusuf Kemal Bey ve İsmet Paşa katılırken, Fransa adına Albay Mougin ve Albay Sarou katılmışlardır.¹⁴⁵ Görüşmeler olumlu bir şekilde başlamıştır. Batı'da Yunanlılara karşı yapılan savaşın Türkiye lehine sonuçlanabilmesi için ordunun donatılması noktasında Fransa tarafından hibe şeklinde yapılacak yardımın yanı sıra,¹⁴⁶ boğazlar, azınlıkların geleceği, kapitülasyonlar, sınır meselesi,

¹³⁹ Nilüfer Hatemi, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, C.2, İstanbul, 2002, s.848.

¹⁴⁰ Ali İhsan Sabis, **Harp Hatıralarım İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri**, C.5, İstanbul, 1993, s. 317-318.

¹⁴¹ Mehmet Koç, **Atatürk Akşehir'de**, s.14.

¹⁴² Yavuz, **a.g.e.**, s. 157.

¹⁴³ Hatemi, **a.g.e.**, s. 849

¹⁴⁴ İsmet İnönü, **a.g.e.**, s. 278.

¹⁴⁵ Cemal Güven, “*Milli Mücadele Döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancı Asker, Siyasi Temsilci ve Gazetecilerle Temas ve Görüşmeleri*”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Konya, 2005, s.145.(Kısaltma: Temas ve Görüşmeler)

¹⁴⁶ Yavuz, **a.g.e.**, s. 157.

İstanbul'un durumu gibi meseleler de görüşülmüştür.¹⁴⁷ Bu görüşmelerle birlikte Mustafa Kemal Paşa ve heyeti, Franklin Bouillon'a ordunun ihtiyaçlarının giderilmesi noktasında uzun bir sipariş listesi sunmuşlardır. Bu arada Fransa'dan bağış olarak 10 üniforma, cephanesiyle beraber 10 bin mavzer, 200 at, 10 Breguat tipi uçak ve Adana'da bulunan telgraf istasyonu alınmıştır.¹⁴⁸ Görüşmelerden sonra 15 Aralık 1921 tarihinde Franklin Bouillon, 16 Aralık 1921 tarihinde de Mustafa Kemal Paşa Akşehir'den ayrılmışlardır.¹⁴⁹ 16 Aralık'ta Mustafa Kemal Paşa, Akşehir'den trenle Çay'a ulaşmış, burada Ali İhsan Paşa ile görüşmüştür.¹⁵⁰ Çay'dan sonraki yolu arabayla devam eden heyet 18 Aralık'ta Ankara varmışlardır.¹⁵¹

2.1919- 1922 Yılları Arasında Türk- Sovyet İlişkileri ve S. İ. Aralav'un Akşehir'e Gelmesi

2.1.1919- 1922 Yılları Arasında Türk- Sovyet İlişkileri

Türk- Sovyet İlişkileri resmi olarak 1919 yılında yeni oluşan şartlara bağlı olarak başlamıştır.¹⁵² Bu dönemde Ankara Yönetiminin amacı ülkeyi düşman işgalinden kurtarıp, Misak-ı Milli çerçevesinde bağımsız bir devlet kurmaktır. Sovyet Rusya da bu dönemde Türkiye'nin içinde bulunduğu duruma benzer durumdaydı. Avrupa siyasetinde yalnız kalmış olan iki ülke emperyalist güçlere karşı birlikte hareket etmek için arayış içinde olmuşlardır.¹⁵³

Türk- Sovyet Rusya yakınlaşması iki ülkenin de kendini garanti altına almak amacıyla gerçekleşmiştir. 23 Haziran 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, Kazım (Karabekir) Paşa'ya gönderdiği şifrede, Bolşeviklerin güçlenmesi durumunda onlara tarafsız görünmek ve İtilaf Devletlerinin memleketten atılması noktasında Sovyetlere

¹⁴⁷ Dumont, **a.g.e.**, s. 88.

¹⁴⁸ “ Franklin Bouillon Anadolu'dan dolu bir sipariş listesiyle ayrılacaktır. Otomatik tüfekler, cephane, makineli tüfekler, uçaklar, telsiz cihazları, el bombaları, kamyon, kamyonet, araba lastikleri, üniforma ve azık torbaları” bkz. Dumont, **a.g.e.**, s. 88.

¹⁴⁹ Hatemi, **a.g.e.**, s. 850.

¹⁵⁰ Sabis, **a.g.e.**, s. 344.

¹⁵¹ Orbay, **a.g.e.**, s. 381.

¹⁵² Kemal H. Karpat, **Türk Dış Politikası Tarihi**, İstanbul, 2012, s.258.

¹⁵³ A. Suat Bilge, **Güç Komşuluk**, Ankara, 1992, s. 31.

yakınlaşmanın gerekliliğinden bahsetmiştir.¹⁵⁴ 27 Haziran 1919 tarihinde Kurmay Binbaşı Hüsrev Bey'in Kazım Paşa'ya gönderdiği şifrede, “ *milletin başındaki aydınların vereceği karar ya müstakil yaşamak yahut toprağın altını üstüne tercihte temerküz ederse her şeyden evvel Bolşeviklerle temas edilmek, prensipleri anlaşılacak, İslam'da, Türk'te An'aneler ve belirli kaideleri bozmamak şartıyla değiştirerek, nasıl olunacağını, nasıl tatbik edileceğini kararlaştırmak ve fakat hem hudut olup düşman taarruzlarına karşı mukabeleyi temin etmek için silah, cephane, erzak almak cihetlerinden sağlam kazığa bağlamak lazımdır*”¹⁵⁵ sözleriyle Türk-Sovyet yakınlaşmasının gerekliliğinden bahsetmiştir.

Türk- Sovyet Rusya yakınlaşmasının sebepleri:

1. İki ülkenin de barış yapabilme umudunu taşıdığı İngiltere'nin Ağustos 1918 tarihinde Bakü'yü işgal ederek Türkiye'yi kuzeyden, Sovyetleri de güneyden çembere alarak siyasi arenada iki ülkeyi de yalnızlaştırmış olması.
2. 3 Aralık 1917 tarihli Sovyet Hükümetinin almış olduğu Ekim Devriminden önce Başbakan Kerenski tarafından imzalanmış olan İstanbul'un işgalini de içeren gizli antlaşmaların reddedilmiş olması.¹⁵⁶
3. Ermenilere karşı iki ülkenin de aynı politikaya sahip olmaları, çünkü bu dönemlerde Ermeniler İngilizlere daha yakın politika içerisinde olup, Türkiye'yi doğudan tehdit etmekteydi. Bu durum hem Sovyetler hem de Türkiye için önemli bir mesele olmuştur.
4. Menşevik Gürcistan'ın her iki ülke açısından tehdit oluşturması
5. Türkiye'nin Milli Mücadeleyi sürdürmesi için önemli bir müttefik sağlayıp maddi kaynak sağlama gerekliliği.

Bu sebeplerle Sovyet Rusya ile ilişki başlatmanın gerekliliğine inanan Mustafa Kemal Paşa bu gaye ile Enver Paşa'nın da amcası olan Halil Paşa'yı 23 Eylül 1919 tarihinde Kazım Paşa'nın yardımı ile Rusya'ya göndermiştir. Böylece Halil Paşa'nın gönderilmesiyle Ruslarla ilk temas başlatılmış oldu. Ancak Halil Paşa Ruslardan bir miktar para yardımı almasına rağmen, Rusya'da bulunan Enver Paşa ile hareket

¹⁵⁴ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimizin Esasları**, İstanbul, 1995, s. 65.

¹⁵⁵ Sami Ünal, **Hüsrev Gerede'nin Anıları**, İstanbul, 2002, s. 54- 55- Karabekir, **a.g.e.**, s. 69.

¹⁵⁶ Oran, **a.g.e.**, s. 157.

edip, İngilizler ve Bakü’de kurulan Türk Komünist Partisi adına faaliyette bulunmuştur. Halil Paşa’dan yaklaşık bir ay sonra Ekim 1919 tarihinde Dr. Fuat Sabit Bolşeviklerle görüşme yapmak için gönderilmiş ancak istenilen sonuç elde edilememiştir.¹⁵⁷ Bu dönemde Milli Mücadele İstanbul örgütü adına Rusya’ya giden Baha Sait, Bakü’de Komünist Partisinin başına geçmiş yerel Bolşevik Komitesi ile 11 Ocak 1920 tarihinde bir antlaşma imzalamıştır. Mustafa Kemal Paşa, antlaşmanın bilgisi dışında yapılması ve içerik itibarıyla Milli Mücadeleyi zedeleyici olmasından dolayı antlaşmayı onaylanmamıştır.¹⁵⁸

16 Mart 1920 tarihinde İngiliz kuvvetleri öncülüğünde İtilaf Devletleri İstanbul’u işgal etmesi Türk- Sovyet Rusya ilişkileri açısından önemli bir gelişme olmuştur. Bu gelişmenin ardından 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM’nin açılması ve İstanbul Hükümetinin Ankara tarafından yok sayılması ile birlikte Ruslar da anlamıştır ki Anadolu’da Ankara yönetiminden başka irtibat kurulabilecek başka bir kapı kalmamıştır.¹⁵⁹ Meclisin açılmasından 3 gün sonra 26 Nisan 1920 tarihinde Kazım (Karabekir) Paşa tarafından Mustafa Kemal Paşanın imzasıyla Moskova ile Ankara arasında yapılması düşünülen barış ortamını sağlayacak öneriler gönderilmiştir.

“*Mustafa Kemal Paşanın öneri mesajında:*

1. *Emperyalist hükümetlere karşı harekatı ve bunların egemenliği ve sömürüsü altında bulunan ezilen insanların kurtuluşu amacını güden Bolşevik Ruslarla çalışma ve hareket birliğini kabul ediyoruz.*
2. *Bolşevik güçleri Gürcistan üzerine askeri harekat yapar yada izleyeceği politika ve göstereceği etki ve nüfuz ile Gürcistan’ın da Bolşevik Birliğine girmesini ve içlerindeki İngiliz güçlerini çıkartmak için bunlara karşı harekata başlamasını sağlarsa, Türkiye Hükümeti de Emperyalist Ermeni Hükümeti üzerine askeri bir harekatı yöneltmeyi ve Azerbaycan Hükümetini de Bolşevik Devletler grubuna sokmayı yükümlenir.*
3. *Önce Milli topraklarımız işgal altında bulunduran Emperyalist güçleri çıkartmak ve ileride Emperyalizme karşı meydana gelecek ortak*

¹⁵⁸ Bilge, a.g.e., s. 26- 29.

¹⁵⁹ E. H. Carr, **Bolşevik Devrimi**, C.3, (Çev: Tuncay Birkan), İstanbul, 2004, s. 234.

mücadelelerimiz için iç kuvvetlerimizi kurmak üzere şimdilik ilk taksit olarak beş milyon altının ve kararlaştırılacak miktarda cephanenin ve yalnız Doğu'da harekât yapacak kuvvetler için yiyeceklerin Rus Sovyet Cumhuriyetince sağlanması rica olunur".¹⁶⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın bu mesajı Anadolu'nun kurtuluşu için yapılacak Rus yardımlarına karşılık, Rusların Kafkaslarda etkili olması yönünde Türkiye'nin destek olacağı yönündedir. Bu mesajın ardından Ankara Hükümeti daha Ruslardan cevap gelmeden 11 Mayıs 1920 tarihinde Hariciye Vekili Bekir Sami Bey ve Yusuf Kemal Bey'i Rusya'da görüşmeler yapmak amacıyla Rusya'ya göndermiştir.¹⁶¹ Bu arada Mustafa Kemal Paşa'nın mesajını alan Sovyet Rusya, Mayıs sonunda Ermeni Taşnak Heyeti ile görüşmeler yaparak Ankara'nın reddettiği Sevr Antlaşmasında var olan Ermeni Yurdu yerine Van, Bitlis illerinin Ermenilere verilmesi konusunda antlaşmışlardır. Bu antlaşma dâhilinde 3 Haziran 1920 tarihinde Rusya Dışişleri Komiseri Çiçerin Ankara'ya yanıt vermiştir.¹⁶² Çiçerin'in göndermiş olduğu 8 maddeden oluşan ve Misak-ı Milli'nin Sovyet Rusya'nın lehine olacak şekilde dışına çıkmak anlamına gelen bu mesaj Anadolu'da yeniden uzun tartışmalara neden olmuştur. Ancak Emperyalist Devletlerin boyunduruğundan kurtulmak için Rus yardımına mutlaka ihtiyaç olduğunu bilen Mustafa Kemal Paşa, 20 Haziran 1920 tarihinde Çiçerin'in gönderdiği cevap yazısına sert bir tepki göstermeden, karşı bir cevap yazısı hazırlamıştır. Mustafa Kemal'in bu cevabında Türkiye'nin işgalci kuvvetlere karşı mücadelesinde kabul ettiği ilkeleri olduğunu ve bu ilkeler uğruna Emperyalist Devletlerle mücadele edildiğinden bahsedilmiş, Türkiye'nin sınır komşularıyla yaşanacak olumsuzlukların giderilmesi noktasında Sovyetlerin arabuluculuğu kabul edilmiştir.¹⁶³

Bu arada 11 Mayıs'ta Rusya'ya gönderilen Bekir Sami Bey heyeti Rusya'ya 19 Temmuz'da ulaşmıştır. 24 Temmuz'da da Rusya Hariciye Komiseri Çiçerin ile

¹⁶⁰ Bilge, **a.g.e.**, s. 34- 35.

¹⁶¹ Tengirşek, **a.g.e.**, s. 174.

¹⁶² Dumont, **a.g.e.**, s. 63.

¹⁶³ Bilge, **a.g.e.**, s. 38- 39.

görüşmeler yapılmış,¹⁶⁴ böylece Moskova ile başlayan temaslar yaklaşık 1 ay kadar sürmüştür. 24 Ağustos 1920 tarihinde bir antlaşma tasarısı hazırlanmıştır.¹⁶⁵ Ancak Anadolu'da Yunan saldırılarının hız kazandığı bu dönemde yapılan bu görüşmelerde Türk heyetinin isteklerinin Ruslar tarafından pek sıcak bir şekilde karşılandığı söylenemez. Yunan saldırısının hız kazanmış olmasından dolayı ve Türk Ordusunun bu saldırılarda nasıl bir tepki göstereceği bilinmediği için Ruslar, Anadolu'da Ermeniler için toprak taleplerinde ısrarcı olmuşlardır. Bu doğrultuda her iki tarafın da kabul edip arada pürüzlerin olduğu maddeleri de taşıyan bir antlaşma metni parafe edilmiş, heyetler daha sonra yeniden görüşmek ve hükümetlerine yapılan görüşmeler noktasında bilgi vermek amacıyla dağılmıştır. 30 Ağustos 1920 tarihinde Bekir Sami Bey, Yusuf Kemal Bey'e Ruslarla görüşülüp parafe edilen ve görüşüldüğü halde sonuç alınamayan belgeleri ve bu durum hakkındaki raporunu vererek onu Ankara'ya göndermiştir.¹⁶⁶

Ankara'da Rusların tutum ve davranışları tartışılırken, Rusya ve Emperyalist Devletlerden güç alan Ermeniler de Doğu'da ilerleyişlerini sürdürmüş ve Erzurum'a kadar ilerlemişlerdir. 28 Eylül 1920 tarihinde harekete geçen Türk Ordusu 29 Eylül'de Sarıkamış, 30 Ekim'de de Kars'ı kurtarmıştır. Ermenilere barış teklifinde bulunulmuşsa da savaşla kazanç elde edeceğini düşünen Ermeniler bu teklifi kabul etmemiş, Türk Ordusunun 7 Kasım'da Gümrü'yü ele geçirmesiyle daha fazla dayanamayan Ermenistan Hükümeti 17 Kasım'da barışa razı olmuştur. Yapılan görüşmeler sonucunda da 2/3 Aralık 1920 tarihi'nde Gümrü Barış Antlaşması imzalanmıştır.¹⁶⁷

Böylece Moskova ile Ankara'nın ortak bir zeminde buluşamamasına neden olan Ermeni meselesi de çözülmüş oldu. Türk Heyetinin Rusya'da bulunduğu dönemde Lenin ile yapılan görüşme sırasında, Lenin'e daha önce yapılmış olan Rus- Ermeni anlaşmasına yönelik eleştirilerini dile getiren Türk heyetinin bu tavrına karşılık olarak Lenin'in “ *biz o muahedeyi yapmakla hata ettiğimizi anladık, düzeltmeye*

¹⁶⁴ Tengirşek, **a.g.e.**, s. 179- 180.

¹⁶⁵ Haluk F. Gürsel, **Tarih Boyunca Türk- Rus İlişkileri**, İstanbul, 1968, s. 184.

¹⁶⁶ Tengirşek, **a.g.e.**, s. 197- 204.

¹⁶⁷ Refik Duran- Mustafa Safran-..., **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ankara, 2011, s. 138- 139.

çalışacağız. Biz düzeltemezsek, siz düzeltirsiniz”¹⁶⁸ sözleriyle, Ermeni sorununun Rusya ve Türkiye’nin lehine olacak şekilde çözüldüğünü görmekteyiz.

Yusuf Kemal Bey uzun bir yolculuktan sonra Ankara’ya ulaşmış ve Rusya’da yaptıkları görüşmelerde, üzerinde uzlaşılan ve uzlaşma sağlanamayan konular Mecliste uzun uzun tartışılmıştır. Yunan tehlikesinin yaklaştığı bu dönemde Ankara’da bazı vekiller yardım karşılığı Sovyetlerin teklifini kabul etmenin doğru olacağı inancında olsalar da, 21 Kasım 1920 tarihinde Meclis kararı ile parafe edilen bu kararlar reddedilmiştir.¹⁶⁹ Bu dönemde her ne kadar iki ülke arasında dostluk resmi olarak belgelenmemişse de iki ülke’de elçilik heyetleri oluşturmuş ve ilişkileri daha resmi hale getirmeye çalışmıştır.

Bu dönemde Ankara’ya Rus elçisi olarak Budu Medivani gelmiş, Türk elçisi olarak da Rusya’ya Batı Cephesi Komutanlığı görevinden alınan Ali Fuat (Cebesoy) Paşa gönderilmiştir.¹⁷⁰ Ali Fuat Paşa ile birlikte Yusuf Kemal Bey, Dr. Rıza Nur ve Azerbaycan temsilcimiz Memduh Şevket Bey’den oluşan bir heyet de siyasi, askeri, savunma ve saldırma antlaşmalarını görüşme ve imzalama yetkileri ile donatılarak Rusya’ya gönderilmiştir.¹⁷¹ Heyet 19 Şubat’ta Moskova’ya ulaşmıştır. ¹⁷² Yapılan görüşmeler sonucunda Moskova Konferansı 26 Şubat’ta toplanmış ve heyetler arası yapılan uzun tartışmalar sonucunda 18 Mart’ta Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması adını taşıyan Moskova Antlaşması imzalanmıştır. İki tarafın da onayı ile imza tarihi 16 Mart 1921 olarak belirlenmiştir.¹⁷³

Rusya Büyükelçisi olarak Ankara’ya gönderilen Budu Medivani 1921 yılı başlarında Ankara’ya gelmiş ve görevine başlamıştır. Ancak kısa süre sonra Moskova tarafından geri çağırılmıştır. Kamuran Gürün bu duruma iki sebep gösterir.

¹⁶⁸ Tengirşek, **a.g.e.**, s. 195.

¹⁶⁹ Güven, *Temas ve Görüşmeler*, s. 188.

¹⁷⁰ Gürsel, **a.g.e.**, s. 186.

¹⁷¹ Bilge, **a.g.e.**, s. 64- 65.

¹⁷² Kamuran Gürün, **Türk- Sovyet İlişkileri (1920- 1953)**, Ankara, 1991, s. 66.

¹⁷³ “ Antlaşma 18 Mart’ta imzalanıyor. Resmi metin 16 Mart 1921 tarihini taşımaktadır. Yusuf Kemal Tengirşek gerçek tarihi İstanbul’un İngilizler tarafından işgali olan 16 Mart tarihine geri aldırıyor. Çiçerin de İngilizlerle yaptıkları Ticaret Antlaşması ile aynı tarihi taşımasında kendilerince de yarar görüyor.” Bkz. Bilge, **a.g.e.**, s. 74.

Bunlardan ilki, Medivani'nin Ankara'ya elçilik kurmak için geçici olarak gönderilmiş olması ikincisi ise Anadolu'ya girişinden itibaren Bolşeviklik üzerine yapmış olduğu propagandalardan dolayı olabileceğidir. Ancak Medivani'nin Moskova tarafından geri çağrılmasının asıl sebebinin ikinci nedenle ilgili olmadığı Ankara'ya daha sonra da gelip gitmesinden anlaşılmaktadır.¹⁷⁴ Budu Medivani'den sonra 29 Mart 1921 tarihinde Türkiye Büyükelçisi olarak S. P. Natsarenus tayin olmuştur.¹⁷⁵ Natsarenus 31 Mayıs 1921 tarihinde Ankara'ya gelmiş ve 22 Kasım 1921 tarihine kadar elçilik görevini yürütmüştür. Natsarenus'tan sonra Ankara Büyükelçisi olarak Semyon İvanoviç Aralov tayin olmuştur.¹⁷⁶

2.2.S.İ. Aralov'un Akşehir'e Gelmesi ve Mustafa Kemal Paşa ile Temas ve Görüşmeleri

Budu Medivani ve S.P. Natseranus'un kısa elçilik görevlerinden sonra Sovyet Rusya Merkez Komitesi S. İ. Aralov'u Ankara'ya Elçi olarak göndermeye karar vermiştir. Bu görev için, S.İ. Aralov gibi önemli ve tanınan bir kişinin seçilmesi Türkiye'nin Rusya açısından ne kadar önemli bir devlet haline geldiğinin göstergesidir.¹⁷⁷ 1921 yılı solarında Sovyetler Birliğinin Litvanya Elçisi olarak Kovno'da bulunan Aralov, Dışişleri Komiseri G.V. Çiçerin tarafından Moskova'ya çağırılmış ve Çiçerin'le yaptığı konuşmada kendisine Türkiye'ye elçi olarak gönderilmesi teklif edilmiştir.

Devrim döneminde askeriyede olan ve hayatı cephede geçen, Litvanya'da ilk kez diplomatlık görevinde bulunan Aralov bu teklif üzerine "*Ciddi bir iş, büyük bir sorumluluk, diye aklımdan geçirdim. Acaba üstesinden gelebilecek miyim?*" Diye düşündükten sonra Türkiye dair "*Türkiye... kısa bir süre önce küçük Asya'yı, Balkanları, Mısır'ı elinde bulunduran büyük bir devletti... gerçi şimdi ikinci sınıf bir devlet haline getirilmiş bulunuyor ama, yine de dünya diplomasisinde büyük bir rol oynamaktadır. Çanakkale boğazı, Karadeniz'in anahtarı sayılan İstanbul boğazı Türkiye'nin elinde... büyük devletleri doğuya, İran'a, Hindistan'a, Suriye'ye, Irak'a*

¹⁷⁴ Gürün, **a.g.e.**, s. 72.

¹⁷⁵ Güven, *Temas ve Görüşmeler*, s. 193.

¹⁷⁶ Gürün, **a.g.e.**, s. 72.

¹⁷⁷ Güven, *Temas ve Görüşmeler*, s. 197.

götüren yollar Türkiye üzerinden geçmektedir. Dumani üstünde bir Ermeni sorunu... Kürt sorunu... Pan- İslamizm, Pan- Türkizm gibi sorunlar... üstelik şimdi orada bir de savaş var... başında Mustafa Kemal olduğu halde yeni Türkiye, emperyalist devletlerle ve onların maşası Yunanistan'la, İstanbul'da İtilaf devletlerinin himayesinde Padişah orduları ile savaşmaktadır” diyerek şüphelerini Çiçerin’le paylaşmıştır.¹⁷⁸

S.İ. Aralov’un bu düşünceleri üzerine Dışişleri Komiseri Çiçerin, “ işçi, köylü devletini kimlerin kurduğunu, hiç düşündünüz mü? Diye söze başladı. İşçiler, köylüler, ilerici aydınlar kurdu. Bizler sanki anadan doğma diplomat mıyız? Diplomat olmak için bir öğrenim mi gördük? Siz de Çarlık ordusunda cephe komutanı değildiniz ama yine de iç savaşta ordular idare ettiniz... bu iş içi neden sizi seçtik? Bunun iki nedeni var. Birincisi, siz askersiniz, Türkiye ise bir iç savaş içindedir. İkincisi, ben sizin Litvanya’daki çalışmalarınızı izledim. Oradaki çalışmalarınız olumludur.” diyerek Aralov’a övgülerle söze başlamış ve devamında “bir diplomatın kültürlü olması gerek. Kültür, bazılarının sandığı gibi, yemekte balığı bıçakla kesmek değildir. Dış alışkanlıklar çabucak benimsenebilir. Gerçek kültür, bilgilerin edinilmesi ve benimsenmesi, geçmişin kültür mirasına sahip çıkılması bu mirastan akıllıca ve eleştirmeci bir gözle yararlanılması, durumun ve koşulların doğru olarak değerlendirilmesidir.

XIX. yüzyıl Avrupa siyaseti sorunlarını öğreniniz, emperyalist savaşın çıkış nedenlerini incelemeniz gerek, bu konuda Lenin’in eserleri size büyük ölçüde yardımcı olabailir. Versailles, Sevres, ve öteki antlaşmaları, Türkiye ile imzalanan Mondros savaş bırakışmasını tafsilatlı olarak inceleyiniz... Talleyrand, Metternich, Bismarck gibi XIX. Yüzyıl diplomatlarının en önemli yanlarını bilmek gerekmektedir. Rus diplomatlarının çalışmalarını inceleyiniz! Türkiye ile ilgili olarak, bu devletin tarihini, Çarlık Rusya’nın onunla yaptığı antlaşmaları bilmek zorundasınız... Birleşik Amerika’nın, Almanya’nın Fransa’nın ve öteki kapitalist devletlerin Türkiye’de izledikleri siyaseti öğreniniz... Türkiye ile ilgili ekonomik meseleleri günü gününe izleyiniz. Bu temellerin temelidir.” sözleriyle Aralov’a kısa bir diplomatlık

¹⁷⁸S.İ. Aralov, **Bir Sovyet Diplomatın Türkiye Anıları**, Ankara, 1985, s.2.

dersi vermiştir.¹⁷⁹ Bu konuşmadan sonra Aralov elçilik görevini kabul etmiş ve Çiçerin de ona hazırlanması için 2 hafta süre vermiştir. Kısa bir süre sonra Çiçerin'le yeniden görüşen Aralov, Lenin'in kendisiyle görüşmek isteği haberini almıştır. Aralov ile yaptığı konuşmada Lenin, Türkiye hakkında “*şimdi size büyük bir iş veriliyor. Türkiye’de yararlı çalışmanızı umuyorum. Tükler, ulusal kurtuluşları için savaşıyorlar. Bunun için merkez komitesi, askerlik işlerini bilen biri olarak, sizi oraya gönderiyor. Emperyalistler, Türkiye’yi soyup soğana çevirdi. Hala da soyuyorlar. Köylüler ve işçiler buna katlanamadılar ve başkaldırdılar. Sabır bardağı taşı, gerek doğu halkları gerekse biz emperyalist kuvvetlere karşı savaşıyoruz.*” sözleriyle Türkiye ve Sovyet Rusya yakınlaşmasındaki genel sebebe değinmiştir.¹⁸⁰

Lenin'in bu sözlerinde Türk- Rus yakınlaşmasında ideolojiden çok ortak çıkarların ağır bastığını anlamamız doğru olacaktır. Osman Okyar, bu konuyu “*Lenin, ufku daha geniş bir devlet adamı olarak meseleyi, ideolojik açıdan görmekten ise, siyasi stratejik açıdan ele almaya başladı. Yeni Türkiye, milliyetçi kalmakla beraber, Sovyet Rusya’dan dar bir zamanında aldığı yardımı unutmayacağını ve bu ilişkinin ileride savaş sonrasında, sağlam bir dostluğa dönüşeceğini düşünüyordu. Gelecekte, Sovyet Rusya için Karadeniz’de ve Güney sınırında, Batı’nın egemenliğindeki İstanbul hükümetine veya Yunanistan’a komşu olmaktan ise, komşu olarak bağımsız bir Türkiye daha avantajlı idi.*” sözleriyle değerlendirmiştir.¹⁸¹

Aralov ile Lenin'in yaptığı görüşmenin devamında Lenin, “*Mustafa Kemal Paşa, doğal ki sosyalist değildir... ama görülüyor ki iyi bir teşkilatçı... Kabiliyetli bir lider, ulusal burjuva devrimini idare ediyor. İlerici, akıllı bir devlet adamı. Bizim sosyalist devrimimizin önemini anlamış olup, Sovyet Rusya’ya karşı olumlu davranıyor. O, istilacılara karşı bir kurtuluş savaşı yapıyor. Emperyalistlerin gururunu kıracağına, padişahı da yordakçlarıyla birlikte silip süpüreceğine inanıyorum. Halkın ona inandığını söylüyorlar. Ona, yani Tük halkına yardım etmemiz gerekiyor. İşte, sizin işiniz budur. Türk hükümetine, Türk halkına saygı gösteriniz. Büyüklük taslamayınız. Onların işlerine karışmayınız... kendimiz fakir olduğumuz halde Türkiye’ye maddi*

¹⁷⁹ Aralov, **a.g.e.**, s. 2- 4.

¹⁸⁰ Aralov, **a.g.e.**, s. 28- 29.

¹⁸¹ Osman Okyar, **Milli Mücadele Dönemi Türk- Sovyet İlişkilerinde Mustafa Kemal (1920-1921)**, İstanbul, 1998, s.167.

yardımda bulunabiliriz. Bunu yapmamız gereklidir. Moral yardımı, yakınlık, dostluk, üç kat değeri olan bir yardımdır. Böylece Türk halkı yalnız olmadığını hissetmiş olacaktır.”¹⁸² sözleriyle Mustafa Kemal ve Türk halkının mücadelesine değindikten sonra neden Türkiye’ye yardımın yapılması gerektiğini de kendisi özetlemiştir.

Yapılan görüşmelerden sonra hazırlıklarını tamamlayan Aralov, 31 Aralık 1921 tarihinde Tiflis’ten hareket ederek¹⁸³ Batum’a kalabalık bir elçilik heyeti ile gelmiştir.¹⁸⁴ Batum’dan bir Rus ticaret gemiyle Trabzon’a hareket eden¹⁸⁵ Aralov ve heyetinin yanında Türkiye basın bürosu müdürü Ağaoğlu Ahmet (Agayev) Bey de bulunmaktaydı. Heyet uzun bir yolculuktan sonra Trabzon’da kalabalık bir grup tarafından karşılanmış ve Vali’nin konuğu olmuştur.¹⁸⁶ 11 Ocak 1922 tarihinde Trabzon’dan hareket eden elçilik heyeti, 13 Ocak 1922 tarihinde Samsun’a ulaşmıştır. Samsun’da iki gün kaldıktan sonra 15 Ocak’ta Ankara’ya hareket edilmiştir. Uzun bir yolculuktan sonra 27 kişilik elçilik heyeti 27 Ocak 1922 tarihinde Ankara’ya gelmiştir.¹⁸⁷ Aralov, Ankara’ya geldikten kısa süre sonra resmi temaslara başlamış ve ilk önce Yusuf Kemal Bey ile görüşmüştür. Daha sonra 30 Ocak 1922 tarihi’nde de Mustafa Kemal ile görüşen Aralov, Mustafa Kemal’e güven mektubunu sunarak resmi olarak elçilik görevine başlamıştır.¹⁸⁸

Aralov’un Ankara’ya gelmesinden yaklaşık bir ay sonra Mustafa Kemal Paşa 2 Mart 1922 tarihinde Batı Cephesine telgraf göndererek cepheyi gezmek ve orduyu denetlemek için Akşehir’e geleceğini bildirmiştir.¹⁸⁹ Mustafa Kemal’in telgrafını alan Batı Cephesi Komutanlığı 3 Mart’ta I. Ordu komutanlığına telgrafla bildirerek

¹⁸² Aralov, **a.g.e.**, s. 29.

¹⁸³ Güven, *Temas ve Görüşmeler*, s. 199.

¹⁸⁴ Aralov’un anılarında elçilik kadrosunda, “ K.İ. Pırjebelski, Y. D. Kapşukova (elçiliğin ekonomik işlerine bakıyordu), kendi iş arkadaşlarıyla birlikte K.K. Zvonaryev (askeri ateşe), A.N. Liyakov (ekonomist), A. G. Katelnikov (sekreter), F. İ. Valiyev, N. İ. Uspenskaya, R. D. Gunzburg, Yü. V. Valtsev, Y. K. Dimitriyevskaya ve daha başkaları.” Bulunmaktaydı. Bkz. Aralov, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁸⁵ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Ankara, 1996, s. 221.

¹⁸⁶ Aralov, **a.g.e.**, s. 37- 38.

¹⁸⁷ Sarıhan, **a.g.e.**, s. 227- 249.

¹⁸⁸ Aralov, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁸⁹ **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, S. 134. Ankara, 2015, s. 194- bkz, ekler, belge 1.

hazırlıkların yapılmasını istemiştir.¹⁹⁰ Kısa süre sonra Ankara'dan Akşehir'e gitmek için hareket eden Mustafa Kemal Paşa önce Bolvadin'e gelmiş burada denetlemeler yapmış ve ordu komutanları ile görüşmüştür. Görüşmelerden sonra 14 Mart 1922 tarihinde Akşehir'e gitmek üzere¹⁹¹ Çay Kasabasına gelmiş burada I. Ordu komutanı Ali İhsan Paşa ile görüşmüştür. Görüşmenin ardından trenle Akşehir'e hareket etmiştir.¹⁹² Mustafa Kemal Paşa, Akşehir'e geldikten kısa bir süre sonra Aralov'a mektup göndererek Aralov'la birlikte Abilov ve Askeri Ateşe Zvonaryev'i Cepheye davet etmiştir. Aralov hatıralarında “ *beni, Abilov'u, Askeri Ateşe Zvonaryev'i cepheye gitmeye, Mustafa Kemal'in kendisi çağırdı*” ifadeleriyle belirtmiştir.¹⁹³ Ayrıca Mustafa Kemal'in kendilerini cepheye davet etmesinin sebeplerini de “ *Mustafa Kemal'in savaş karargâhını ziyaret etmemizi doğuran üç sebep vardı: Mustafa Kemal'in uzun süren ayrılığı dolayısıyla bizzat onun çözümlemesini gerektiren bir yığın sorun birikmişti. İtilaf Devletlerinin silah bırakışma teklifini konuşmamız gerekiyordu. Bu onunla bir görüşmeyi kaçınılmaz bir zorunluluk haline getiriyordu. Üstelik Mustafa Kemal'in kendi de bu konuda bizim düşüncelerimizi almak istiyordu. Nihayet, bu ziyaretle Türk ordusunu tanımak fırsatı da elde etmiş olacaktım.*” ifadeleriyle açıklamıştır.¹⁹⁴

Bu ifadelerden şunu söyleyebiliriz ki, Ruslar Türklerin batılı devletlerle her an anlaşabilmeleri konusunda tedirgindirler çünkü Türkiye gibi önemli bir coğrafyayı Batı'ya kaptırıp güney coğrafyada tehlike oluşturacak bir ülke istememektedirler. Bunun yanında Fahrettin Altay, Mustafa Kemal'in Aralov ve heyetini ordu karargâhına davet etmesindeki sebebi “*Ruslar her ne kadar o sıralarda dostumuz idiyse de cephe kuvvetlerini onlara göstermekteki maksadı anlayamamıştık. Çok sonra öğrenmiştik ki, Ruslar bize müşterek savaş teklif etmişler ve bu maksatla Zonguldak, Ereğli'ye asker çıkarmak ve Kocaeli'nde beraber savaşmak istemişler. Bizim kuvvetlerimizin de düşmanları İstanbul'dan çıkarmaya kâfi gelmeyeceğini ileri sürmüşler. Bundaki gizli maksadı Mustafa Kemal anlamaz, olur muydu? Derhal :*

¹⁹⁰ Sabis, **a.g.e.**, C. 6., s. 58.

¹⁹¹ Ali Mithat İnan, **Atatürk'ün Not Defterleri**, Ankara 1998, s. 110- 111.

¹⁹² Mehmet Koç, **Atatürk Akşehir'de**, Akşehir 2010, s. 16- 17.

¹⁹³ Aralov, **a.g.e.**, s. 81

¹⁹⁴ Aralov, **a.g.e.**, s. 82.

‘Benim kuvvetim İzmir’i de İstanbul’u da kurtarmak için kâfidir’ demiş ve bunu filen göstermek için onların elçileri ve ataşeleriyle bu seyahati tertiplemiştir ” sözleriyle ifade etmiştir.¹⁹⁵

27 Mart 1922 tarihinde saat 7’de, özel bir vagonla Ankara istasyonundan hareket eden heyet önce Biçer istasyonuna gelmiş, Biçer istasyonundan sonra Sivrihisar’a otomobille gidilmiştir. Sivrihisar’da törenle karşılanmışlardır. Burada daha önce teftiş amacıyla gelmiş olan Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa ile buluşmuşlardır.¹⁹⁶ Burada yapılan görüşmelerden sonra Akşehir’e gitmek üzere Çay kasabasına gelen heyeti Ali İhsan Paşa karşılamıştır. Ali İhsan Paşa hatıralarında heyetin gelişini “ *tam saat 17’de Çay kasabasına geldiler. Başkumandanın refakatinde İsmet Paşa’dan başka Rus sefiri Yoldaş Aralof, Azerbaycan sefiri İbrahim Abilof yoldaş, yaverler, katipler ve saire var idi.*” şeklinde aktarmıştır.¹⁹⁷ Mustafa Kemal Paşa ve yanındaki heyet, 28/ 29 Mart 1922 tarihinde gece yarısından sonra Akşehir’e gelmiş¹⁹⁸, istasyonda kalabalık bir grup tarafından karşılanmıştır.¹⁹⁹ Aralov, heyetin Akşehir’e gelişini ve gördüğü Akşehir’i “ *Çay istasyonuna döndük oradan da trenle Akşehir’e geldik. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ile batı cephesi komutanlığının karargâhları burada bulunuyordu. İstasyon Mustafa Kemal’in evine kadar uzanan bir kilometreyi aşkın, iki yanı ağaçlı yol boyunca, erler dizilmişti. İstasyondaki törenli karşılanmadan sonra, karargâha uğradık. Bizim için hazırlanmış olan eve gittik.*

Akşehir, küçük, rahat, yeşillikler içinde bir kasaba, karargâh, kasabanın en iyi evlerinden birinde olup, bütün konforuyla Avrupa usulünce döşenmişti” şeklinde anlatmıştır.²⁰⁰

¹⁹⁵ Fahrettin Altay, **Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912- 1922)**, İstanbul, 1970, s. 216- 217.

¹⁹⁶ Aralov, **a.g.e.**, s. 82- 86.

¹⁹⁷ Sabis, **a.g.e.**, C.6. s. 101.

¹⁹⁸ Bkz., Ekler 3.

¹⁹⁹ Koç, **Atatürk Akşehir’de**, s. 32.

²⁰⁰ Aralov, **a.g.e.**, s. 88- 89.

Aralov ve heyeti Akşehir’de ilk olarak Nasreddin Hoca’nın türbesini ziyaret etmiştir. Ziyaretten sonra Batı cephesi karargâhına giderek İsmet Paşa’yı ziyaret etmişler, ardından Mustafa Kemal Paşa ile buluşmuşlardır.²⁰¹ Mustafa Kemal Paşa’nın önerisi ile Bermende Köyünü ziyaret etmişlerdir.²⁰² Aralov Bermende köyüne yaptıkları ziyareti “ *köy’de Rum erkekleri çok az kalmıştı. Köy halkının çoğunluğunu kadınlar teşkil ediyordu. Gelişimiz büyük bir ilgi uyandırdı. Bütün köy halkı sokaklara döküldü. Otomobilimiz kalabalık bir topluluk tarafından karşılandı.*” ifadeleriyle aktarmıştır.²⁰³ Köy halkının nüfusunun az olmasında erkeklerin çoğunluğunun tehcir edilmesi ve bazılarının da Yunan ordularına katılarak cephede olmasından dolayıdır.

2.3.S.İ. Aralov ve Heyetinin I. Ordu Karargâhını Ziyaret Etmeleri

28 Mart 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ve yanındaki Rus ve Azeri temsilcilerin Akşehir’e gitmek için uğradıkları Çay kasabasında I. Ordu komutanı Ali İhsan Paşa Mustafa Kemal Paşa ve heyetini 30 Mart’ta düzenleyecekleri askeri merasime davet etmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, “ *iyi bir şey olacaksa Rusları da beraber getireyim. Bize para vermiyorlar. Hala çete halindesiniz; muntazam bir ordu yapınız; o zaman altın para ikraz ederiz diyorlar*” demiştir. Ali İhsan Paşa da cevap olarak “ *hiç merak etmeyiniz! Göğsünüzü gere gere misafir getiriniz. Herhalde memnun olacaksınız; takdirinizi celbedecek levhalar ve kıtalar göstereceğim*” demiştir.²⁰⁴ Bu görüşmeden 2 gün sonra 30 Mart 1922 tarihinde İkinci İnönü Zaferinin yıl dönümünü kutlamak için²⁰⁵ Mustafa Kemal, İsmet Paşa ve Azeri ve Rus elçileri ve Ateşemiliterleri Akşehir’den otomobillerle Çay kasabasına gelmişlerdir.²⁰⁶ Heyeti burada Ali İhsan Paşa karşılamıştır.²⁰⁷ Aralov, Çay kasabasına hareketi ve burada gördüklerini “ *ertesini gün otomobille, Çay köyüne I. Ordu karargâhına hareket ettik. Burada ordu, büyük bir geçit resmi yapacaktı... köye*

²⁰¹ Bkz, Ekler, 4.

²⁰² Koç, **a.g.e.**, s. 33.

²⁰³ Aralov, **a.g.e.**, s. 89.

²⁰⁴ Sabis, **a.g.e.**, C.6., s. 102.

²⁰⁵ Koç, **Atatürk Akşehir’de**, s. 34.

²⁰⁶ Bkz., Ekler, 5.

²⁰⁷ Güven, *Temas ve Görüşmeler*, s. 207.

birkaç kilometre kala, bizi, I. Ordu komutanı karşıladı. Ordu karargahına gelince, kıyafetlerimizi değiştirdik ve geçit resmine gittik.” sözleriyle ifade etmiştir.²⁰⁸ Geçit törenine geçilirken Mustafa Kemal Paşa, I. Ordu komutanlarını etrafında toplayarak *“arkadaşlar’ bu süngüleri ne zaman kılıflarına koyacaksınız?”* Diye soru yöneltmiş ve bu soruya I. Ordu adına Ali İhsan Paşa *“düşman ordusunu imha ederek kaçabilenleri İzmir’de denize dökmedikçe, süngülerimizi asla kılıflarına sokmayacağız”* cevabını vermiştir.²⁰⁹ Bu cevap Türklerin, emperyalistlerle anlaşmalarından tedirginlik duyan Rus heyeti tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Çünkü Rusların isteği, Türk- Yunan barışı değil, Anadolu’da bağımsız bir Türkiye olmasından yanadır. Bu konuşmanın ardından Mustafa Kemal Paşa ve yanındaki heyete 57., 15., ve 23. Tümenler takdim edilmiştir. Bu tümenler hakkında Aralov, *“tümenlerin genel görünüşü iyi ama kılık kıyafetleri oldukça karışıktı. Bunların da postalları yoktu. İki tümenin silahları Alman, birisi Rus yapısıydı. Üç tümenin, top yekûn insan sayısı 15 bindi. Erlerin yüzleri yorgundu. Gelişimizi uzun bir süreden beri bekliyorlardı. Hepsi de törene uzak köylerden gelmişti”* ifadelerini kullanmıştır.²¹⁰ Geçit töreninden sonra misafirlere askerin düzenlediği, köy oyunları, güreş, orta oyunları ve memleket havaları gibi askeri eğlence programı izlettirilmiştir. Aralov oyunlarda başarılı olanlara para hediye etmiştir.²¹¹ Askeri programın ardından karargâha dönmüş ve akşam yemeği yenmiştir. Yemekten sonra tiyatro gösterisi izlemeye giden heyet gece için düzenlenen program gece yarısına kadar sürmüştür.²¹²

31 Mart 1922 tarihinde Çay kasabasında toplu resim çekildikten sonra I. Ordu komutanı Ali İhsan Paşa’ya düzenlenen program dolayısıyla teşekkür ve takdirlerini ileten Mustafa Kemal ve yanındaki heyet Akşehir’e doğru yola çıkmıştır.²¹³ Yolculuk sırasında ordudaki eksiklikler üzerine konuşan Aralov, Mustafa Kemal Paşa’ya Türk ordusunda kültürel ve politik çalışmaların eksikliğine değinmiş, orduda gazete

²⁰⁸ Aralov, **a.g.e.**, s. 91- 92.

²⁰⁹ Sabis, **a.g.e.**, C.6., s. 105- 106.

²¹⁰ Aralov, **a.g.e.**, s. 92- 93.

²¹¹ Sabis, **a.g.e.**, C.6. s. 106- 107.

²¹² Sabis, **a.g.e.**, C.6., s. 102.

²¹³ Sabis, **a.g.e.**, C.6., s. 113.

olmadığını belirtmiştir. Bu konuda ödenek yetersizliğinden bahseden Mustafa Kemal Paşa bu konuda Rus yardımlarını seve seve kabul edeceklerini belirtmiştir. Daha sonra kurmaybaşkanı ile bu mesele hakkında görüştüğünden sonra gerekli olan malzemenin temini için 100 bin liranın gerekli olduğunu Aralov'a bildirmiştir. Aralov, kendisinde o kadar paranın olmadığını ancak 20 bin lira verebileceğini söylemiştir.²¹⁴ Ruslardan alınan yardım ile Batı Cephesine bir matbaa kurulmuştur ki, bu matbaa Ankara'da Genelkurmay Başkanlığındaki matbaanın çekirdeğini oluşturan ilk matbaadır.²¹⁵ Yolda konuşulan bir başka mesele de harp akademisi meselesi olmuştur. Aralov bu konuda “ *burada cepheye bir akademi kurulmasının İstanbul'a karşı iyi bir gösteri olacağı düşüncesini ileri sürdüm. Bu düşünce Mustafa Kemal'in çok hoşuna gitti, İsmet Paşa'ya bununla ilgili bazı emirler verdi*” demiştir.²¹⁶

2.4.S.İ. Aralov ve Rus Heyeti'nin Akşehir'de Bulunan Rus Köyünü Ziyaretleri

Çay kasabasında yapılan törenin ardından Akşehir'e dönen Rus heyeti Mustafa Kemal'le yeniden bir araya gelerek yemek yemişlerdir. Yemekte yapılan konuşmada Mustafa Kemal, Aralov'a “*Akşehir'den pekte uzakta olmayan bir yerde, Cigidiya adlı bir Rus köyü olduğunu biliyor musunuz? Dedi oraya gitmek ister misiniz? Size bir kılavuz veririm*” demiştir. Müslüman bir ülkede Rus köyünün olmasına şaşırarak Aralov Cigidiya (Kazak) köylülerinin nereden geldiklerini sormuş, bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Çar Nikola zamanında dini tarikatların takip edildiğini ve tarikata bağlı olanların, hapse atılıp, idam edilip veya sürgün edildiklerini, Anadolu'ya gelenlerin ise Romanya üzerinden Türkiye'ye geldikleri cevabını vermiştir.²¹⁷

Görüşmeden sonra Aralov, bu Rus köyünü ziyaret etmiştir. Aralov anılarında bu gezisini şöyle anlatır. “ *Cigidiya'da, geniş sokaklar, tahta ve sac kaplı damlarında, eski kuyularının üzerinde leylekler bulunan, yüksek damlı güzel köy evleri gördük. İki otomobilin gelişi, köy halkı arasında bir şaşkınlık yarattı. Halkın çoğu evlerine*

²¹⁴ Aralov, **a.g.e.**, s. 94- 95.

²¹⁵ Koç, **Atatürk Akşehir'de**, s. 38- 39.

²¹⁶ Aralov, **a.g.e.**, s. 95.

²¹⁷ Aralov, **a.g.e.**, s. 96.

saklandı. Köyün tam ortasında durduk. Kocaman kızıl sakallı yaşlıca iki köylü yanımıza yaklaştı. Rusya'dan bir elçinin geldiğini öğrendikleri zaman, önümüzde saygı ile eğildiler. Onlardan biri, orada toplanmış olan çocuklara seslenerek; koşun babalarınızı çağırın! Dedi. Bütün köy evlerinden insanlar çıkmağa başladı. Aralarında renkli süslemelerle kaplı buluzlar, bordürlü etekliler giymiş kadınlar da vardı. Bizi büyük bir köy evine, muhtara götürdüler, oturtular. Aramızda, eski Rus şivesi kokan, gerçek Rus dili ile bir konuşma başladı. Muhtar, burada Rus'ların çok eskiden beri oturduğunu bildirdi.”²¹⁸

Aralov, anılarında Cigidiya halkından, dini yaşantılarından ve burada okutulan derslerden de bahsetmiştir. “ bütün Cigidiya köylüleri dinde eski düzen taraflısıydı. Rusçayı, Türkçeden iyi bilmelerine rağmen Rusya'yı hatırlamıyorlardı. Rus biçimi giyiniyor, sakallarını kesmiyorlardı. Babaları ve dedeleri Kuban'lı, Don'lı yada çoğunlukla Samara'lıydı. Bazıları kendisine Nekrasovcu²¹⁹ diyorlardı. Yalnız eski Rus yazısını biliyorlardı. İçlerinde şimdiki Rus alfabesini bilenler çok azdı. Köy'de eski ikonlarla süslü bir tekke ile çok eski devirlerden kalma olağanüstü değerleri olan ikonların bulunduğu küçük bir kilise vardı. Kilise'de dinsel törenleri seçimle iş başına gelen Klim Yakovlev adlı bir papaz idare etmekteydi. O sırda köyde 60 kadar ev vardı... Okulda öğrenim Zebur üzerinden yapılıyordu. Çocuklar, sırtında, uzun siyah bir kaftan olan öğretmenin söylediklerini, bir ağızdan, koro halinde tekrarlıyorlardı.”²²⁰

Rus elçisinin bu ziyaretinden sonra Cigidiya köyünde bulunan bazı köylüler elçiliğe başvurarak Rusya'ya dönmek istediklerini belirtmişlerdir. Sovyet hükümetinin izin vermesinin ardından Kuban'a gidenlere toprak verilmiş, ancak bazı varlıklı olanları Türkiye'de kalmışlardır.²²¹

²¹⁸ Aralov, **a.g.e.**, s. 96- 97.

²¹⁹ “ Neksarov Tarikatı: Don ve Kuban Kazakları arasında yaygın bir tarikattı. Bulavin isyanının (1708) bastırılışından sonra, tarikat mensupları İgnati Neksarov'un başkanlığında, Kuban'a 1827 yılında da Türkiye'ye göç etmişlerdir.” Bkz. Aralov, **a.g.e.**, s. 97.

²²⁰ Aralov, **a.g.e.**, s. 97- 98.

²²¹ Aralov, **a.g.e.**, s. 98.

2.5.S. İ. Aralov ve Heyeti'nin Akşehir'den Ayrılmaları

Akşehir'de bulunan heyet 1 Nisan 1922 tarihinde erken saatlerde kalkıp Ilgın'da bulunan Süvari Kolordusunun geçit törenini izlemek için Akşehir tren istasyonunda toplanmışlardır. Akşehir halkı da misafirlerini uğurlamak için kalabalık bir grup halinde istasyonda bulunmaktaydı.²²² Kısa bir törenin ardından Akşehir'den Trenle Ilgın'a hareket eden grup Ilgın'a varmış ve burada Süvari Kolordusu Komutanı Fahrettin (Altay) Paşa'nın misafiri olmuşlardır. Aralov hatıralarında Ilgın'a yolculuğu ve Ilgın'daki süvari birliklerine dair izlenimlerini “ *1 Nisan günü sabah karanlığında hareket ettik. Süvari kolordusu, 2., 4. Ve 14. Süvari tümenlerinden meydana gelmişti. Kolordunun Komutanı Fahri Paşa, işinin ehli, cesur bir süvari idi. Türkler onu bizim General Bodyonni'ye benzetiyorlardı. Ova'ya gelince bize verilen binek atlarına bindik ve cepheyi dolaştık. Süvarilerin görünüşü piyadelere çok daha canlıydı. Kılık kıyafetleri daha tek düzeydi. Hemen hepsinin ayağında çizme vardı. Atlar iyi, ama ayrı ayrı donlardaydı. Kolordunun mevcudu 6 bin kılıçtı. Topçu ve makineli tüfekçiler dâhil 8 bin at vardı.*” ifadeleriyle aktarmıştır.²²³

Süvari birlikleri kaplıca meydanında Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile birkaç bin atlının katılımıyla geçit töreni yapmışlardır.²²⁴ Geçit törenin sonra Mustafa Kemal bütün süvari birliklerini toplayıp konuşma yapmıştır.²²⁵ Mustafa Kemal konuşmasında “ *Askerler... Savaş artık bizim yüzümüze gülmeğe başladı. İngilizlerin boğazlamak üzere gönderdiği Yunanlıları yeniyoruz. İngiliz emperyalistleri bizi yok etmek istiyorlar, ama bunu başaramayacaklar. Türk halkı ve Türk halkı ve Türk ordusu, kendi bağımsızlığı için savaşa girişmiş bulunuyor ve düşmanlarını, kendi kutsal topraklarından atacaktır. Sovyetler Birliğinin elçisi de burada, bizimle birlikte*

²²² Ilgın'a giden Heyet: “ *Gazi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, Rusya Şuralar Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi S.İ. Aralof ve Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçisi İbrahim Abilof, Rus Ateşemiliteri Zivanoryof, Azerbaycan Askeri Ateşesi Ali Askerof, Başkatip İsmailof ve iki tercüman istasyonda bekleyen trenle Akşehir'den Ilgın'a hareket etti.*” Bkz. Koç, **Atatürk Akşehir'de**, s. 38.

²²³ Aralov burada Fahrettin Paşa'nın ismini yanlış telaffuz etmiş, Fahri Paşa olarak söylemiştir. Bkz. Aralov, **a.g.e.**, s. 102.

²²⁴ Altay, **a.g.e.**, s. 316.

²²⁵ Bkz., Ekler 6.

bulunuyor.” demiş ve Aralov’dan da birkaç söz söylemesini rica etmiştir. Bunun üzerine söze başlayan Aralov “ yiğit ve soylu erler,... Size Kızılordu erlerinin selamını getirdim... Gazi Mustafa Kemal Paşa’nız, Rus askerlerinin ve Rus halkının, kendi yurdundan 14 ülkenin emperyalistlerini, bu arada, Yunanlıları da Ukrayna’dan attığını ve kendi yurdunu kurtardığını söyledi. Rus işçi ve Köylüsü iktidarı ellerine alarak yeni bir devlet kurmaktadırlar.

Sevgili dostlarım, sizin de yeni Türkiye’nin düşmanlarını yenmenizi, aziz yurdunuzu kurtarmanızı, İzmir ve İstanbul şehirlerini geri almanızı dilerim. Kızılordu, soylu davranışınızla sizin de orduya ve bağımsız Türkiye’ye şeref kazandıracağınıza inanmaktadır”²²⁶ sözleriyle Türk ve Sovyet mücadelesinin ortak noktaları üzerinde durmuş ve iki halkında haklı bir mücadeleden sonra bağımsız ülkeler kuracağına inandığını dile getirmiştir. Konuşmalardan sonra tören bitmiş ve Süvari Kolordu Komutanı’nın vermiş olduğu öğle yemeğinden sonra Mustafa Kemal Paşa ve yanındaki heyet Konya’ya giderken, İsmet Paşa da cepheden fazla uzaklaşmamak için Akşehir’e geri dönmüştür.²²⁷ Konya’da üç gün boyunca temas ve incelemelerde bulunan Mustafa Kemal Paşa ve misafirleri 4 Nisan 1922 tarihinde trenle Akşehir’e dönmüşlerdir. Akşehir’de yapılan kısa bir vedalaşma töreninin ardından Rus Büyükelçi ve Azeri elçinin de içinde bulunduğu heyet Ankara’ya uğurlanmış, Mustafa Kemal Paşa çalışmalarına devam etmek için Akşehir’de kalmıştır. Yolculuk sırasında Azerbaycan elçisi yanlarında bulunan gazeteciye “ Ankara’dayken çok iyi şeyler işitiyorduk. Fakat kulağın işittiği, gözüün gördüğü gibi olmuyor. Gördüklerimiz bizi hayrete düşürdü. İşittiklerimizi gözlerimizle gördük. Bu yüce ordu karşısında hiçbir kuvvet dayanamaz. Samimi kanaatimiz ve hissiyatımız bu yoldadır.” demiştir.²²⁸

Aralov’da cephe’ye dair düşüncelerini “ Türk ordusu birliklerini dolaşma, komutanlarla karşılaşma, onlarla konuşma, Mustafa Kemal’le, askeri ve uluslar arası sorunları, Türkiye’nin iç siyaset sorunlarını müzakere etmeler, nihayet Konya şehrinin yaşantısıyla, şehir halkıyla, toplum kişileriyle, müesseseleriyle ayrıntılı

²²⁶ Aralov, a.g.e, s. 102.

²²⁷ Aralov, a.g.e., s. 102- 103.

²²⁸ Mehmet Önder, **Atatürk Konya’da**, Ankara, 1989, s. 19.

olarak tanışmamız, Türkiye'deki durumu ve Türk halkının yaşantısını öğrenmemiz bize çok şeyler verdi.” ifadeleriyle aktarmış ve Ankara'ya Türkiye'nin bağımsızlığı konusunda daha inançlı bir şekilde dönmüştür.²²⁹

²²⁹ Aralov, **a.g.e.**, s. 123.

III. BÖLÜM

SAKARYA SAVAŞI SONRASI VE BÜYÜK TAARRUZ HAZIRLIKLARI DÖNEMİ'NDE AKŞEHİR

1.Sakarya Savaşı Sonrası Askeri Durum

Sakarya Savaşından sonra mağlup olan Yunan ordusu Afyon- Eskişehir hattına kadar çekilmiş, bu bölgede mevzilerini kuvvetlendirerek savunma hattı oluşturmuştur.²³⁰ O sıralarda bu tahkimatı gören bir İngiliz kurmayı bu tahkimatın çok güçlü ve dayanıklı olduğunu düşünerek şu sözleri söylemiştir. *“Türkler bu mevzileri dört beş ayda düşürebilirlerse, bir günde düşürdüklerini iddaa edebilirler.”*²³¹ Bu tahkimat ve aldıkları düzenle Yunanlılar artık taarruz etmeyeceklerdi, Yunanlılar, buldukları bölgeleri işgal altında tutmak amacındaydılar.²³² Türk Ordusu, Sakarya Savaşından sonra Yunanlıları uzun süre takip etmişti. Ancak Türk Ordusunun kesin sonuçlu bir taarruz için hem asker sayısı hem de silah sayısı yeterli değildi.²³³ Öyle ki Yunan ordusunu takip etmekle görevlendirilen bir birliğimize 300 atımlık top mermisi verebilmek için tümen topçularından mermi toplamak gerekmiştir. Bunun yanında bu takip harekâtına katılan erler birbirlerinden mermi alışverişi yaparak savaşımlardır. Bunun için Yunanlıları Anadolu'dan atmak amacıyla girişilecek kesin sonuçlu bir savaş için iyi hazırlanmak asker ve mühimmat bakımından düşman ordusuyla en azından denk seviyeye gelmek gerektiği görülmekteydi.²³⁴ Ancak Ankara'da bulunan milletvekilleri Sakarya'da ağır darbe vurulan Yunan birliklerine hemen taarruz edilmesi konusunda ısrarcı olmuşlardır. Milletvekillerinin ve hükümetin taarruz istekleri karşısında birinci ve ikinci ordu komutanları, ordunun eksiklerini ve yaklaşmakta olan kış mevsiminin getirdiği olumsuz havadan dolayı ordunun böyle

²³⁰ Bayram Akça- Melek Çolak- Yüksel Kırcı, **Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, Muğla, 2006, s.225.

²³¹ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, C.2, İstanbul, 1999, s.465.

²³² A. Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Ankara, 1991, s. 92.

²³³ Ahmet Altıntaş, **Büyük Taarruz'un Askeri Hazırlıkları**, Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan, Afyon, 2010, s. 41.

²³⁴ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s. 435.

bir taarruza hazır olmadığını Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'ya bildirmişlerdir. Başkomutan Mustafa Kemal'in de bizzat yaptığı incelemeler sonucunda en erken taarruzun ilkbaharda yapılabileceği anlaşılmıştır.²³⁵ Mustafa Kemal bu konuda mecliste milletvekillerine şu konuşmayı yapar. “*ordumuzun kararı saldırdır. Ama bu saldırıyı erteliyoruz. Sebebi, hazırlığımızı iyice tamamlamak için biraz daha zaman gerekmektedir. Yarım hazırlıkla, yarım tedbirle yapılacak saldırı, hiç saldırmamaktan çok daha kötüdür. Bekleyişimizi, saldırı kararından vazgeçtiğimiz veya başarmaktan ümidimizi kestiğimiz şeklinde anlamak ve yorumlamak yersizdir.*”²³⁶

Ordu'nun yapılacak taarruz için çok iyi hazırlanması ve bu konuda en kısa zamanda çalışmalar yapılması gerekmektedir. Sakarya savaşına kadar geçen süreçte Batı Cephesi'nde kolordu ve ordu teşkilatı kurulmamıştı. Bunun yerine kolordu yetkisinde grup komutanlıkları bulunmaktaydı. Batı Cephesi Komutanlığı emrinde Eskişehir'den, Afyon'a uzanan hat boyunca tertiplenen ordunun daha düzenli ve sistemli hale getirilmesi konusunda 7 Ekim 1921 tarihi'nde Ali İhsan Paşa'nın komutasında Çay'da 1. Ordu Komutanlığı,²³⁷ 19 Kasım 1921 tarihi'nde de Yakup Şevki Paşa Komutasında olmak üzere Bolvadin'de 2. Ordu Komutanlığı kuruldu. Ordu düzenlemesiyle birlikte asker sayısının artırılması için genel seferberlik ilan edilmiş aynı zamanda geri hizmetlerde çalışmakta olan erler de cepheye alınmıştı. Bunun yanı sıra 1899, 1900 ve 1901 doğumlularda silâh altına alınmıştır. Aynı zamanda yapılan antlaşmalarla kapanan güney ve doğu cephesinden gelen askerlerle ordu mevcudu artırılmaya çalışılmıştır.²³⁸

2. Batı Cephesi Karargâhının Akşehir'e Taşınması

13 Eylül 1921 tarihinde Sakarya Savaşının Türk ordusu tarafından kazanılması ile birlikte Yunanlılar, Batı Cephesi Kumandanlığınca alınan tedbirler sonucunda 24 Eylül'e kadar Eskişehir'in doğusunda toplanmış ve 27 Eylül itibari ile de Cevizli-

²³⁵ Altıntaş, *a.g.m.*, s. 42.

²³⁶ **Nutuk**, s. 292.

²³⁷ Şükrü Erkal, **Türk İstiklal Harbi**, C.2, Kısım 6, 1. Kitap, Ankara, 1967, s. 46- 50.

²³⁸ Altıntaş, *a.g.m.*, s. 43-45

Kırgız Dağı- Hamidiye- Sarıkavakça Dağı- Kızılcaören- Tandır- Bozdağ hattına yerleşmişti.²³⁹

Yunan ordusunu bu bölgeye kadar takip eden Türk ordusu, teçhizat ve mühimmat yetersizliği nedeniyle daha ileriye gidememiş ve buldukları bölgede savunma düzeni almışlardır. Fakat Türk Ordusunda tek hedef taarruzdur ve her ne olursa olsun düşman yurttan atılacaktır. Bunun içinde önce Batı Cephesi Karargâhının yeri değiştirilmiş ve hazırlıklar Akşehir'den yönetilmiştir.

Akşehir'in Batı Cephesi Karargâhı olarak seçmelerinin nedenleri;

1. Akşehir, İç Anadolu Bölgesinin Konya Bölümünde yer alır. Bulduğu konum itibari ile Akdeniz Bölgesi ile İç Anadolu Bölgesi arasında önemli bir kavşak konumundadır.²⁴⁰ Aynı zamanda Akşehir Sultan dağlarının eteklerinde, tekke deresi kenarında doğal korunaklığa sahip bir ova üzerinde kurulmuştur.²⁴¹ Bu nedenle coğrafi konumdan dolayı Akşehir Batı Cephesi için Afyon dolaylarında yapılacak büyük savaş hazırlıklarına en uygun alandır.

2. Sakarya Savaşından sonra yaşanan Siyasi gelişmeler Cephe Karargâhının yerinin değişmesinde etkili olmuştur. Kazanılan zaferden sonra Türk Milletinin, Orduya ve Hükümete olan güveni artarken, Meclis içerisinde bulunan bazı muhalif grupların bu hava üzerinde olumsuz etki yapacak konuşmalar ve davranışlar içerisinde girmeleri karargâh merkezinin değişimini gerekli kılmıştır.²⁴² Ordu her daim siyasetten uzak tutulmaya çalışılmıştır. Orduya ve Hükümete güveni tam olan Akşehirililerin milli hareketin başlangıcından itibaren tam bir inanış içerisinde olmaları bölgenin merkez olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

3. Fransa ile yapılan Ankara Antlaşması bölgenin stratejik açıdan önemli bir hal almasında etkili olmuştur. Antlaşma neticesinde Fransızlardan alınacak savaş

²³⁹ Erkal, a.g.e., s.4.

²⁴⁰ Bayar, a.g.e., s. 27.

²⁴¹ Mehmet Koç, **Dokuz Ay On Gün Akşehir'den Zafer Doğdu**, Akşehir, 2009, S.17.

²⁴² Erkal, a.g.e., s. 8.

malzemelerinin güvenli olarak nakledilmesi açısından bölge önemli bir üs konumu görmektedir.²⁴³

4. Hazırlıklar devam ederken sayıları hızla artan orduyu doyurmak için gerekli olan erzak'ın bölgeden kolayca tedarik edilebilecek olması ve bunun yanında bölgenin savaş görmediği için tarım arazilerinin kullanılabilir olması ordu için önemli bir merkez haline gelmiştir.

5. En önemlisi de Akşehir, her ne kadar bu bölgeden çekilmiş olsa da Paris Barış Konferansına göre İtalyan işgal sahası içerisinde bulunmaktadır. Sakarya muharebesinde ağır bir yenilgi almış olan Yunanistan'ın, İzmir'den sonra bir de bu bölgeye saldırması İtalya'yı karşına almak demek olacak ki bu da Avrupa kamuoyunda itibar kaybetmiş Yunanlılar için istenmeyecek bir durumdur.

Genelkurmay Başkanlığı Sakarya Savaşında önemli bir darbe almış olan Yunan kuvvetlerinin yeniden toparlanmasına fırsat vermeden ve kıştan önce genel bir taarruz yapılması fikrini savunmuş ve bu doğrultuda Batı Cephesi Kumandanlığına 15 Ekim 1921 tarihinde gönderdiği emirde “ *Türk ordusu, kış başlamadan ve düşmanın Sakarya yenilgisinin etkilerinden kendini sıyrıp, yeniden kuvvetlenmesine fırsat vermeden ona kesin bir darbe indirmek zorundadır.*

Yunanlıların, Eskişehir- Afyonkarahisar demiryolundan hareket bakımından faydalanmasını sınırlamak ve eşit şartlar altında bir muharebe verilmesini mümkün kılmak için; bu taarruz asıl kuvvetlerle Afyonkarahisar bölgesinden ve daha başlangıçtan itibaren Yunanlıların İzmir'le olan ulaşımını kesecek surette yönetilmelidir. Bu amaçla hazırlıkların kısa zamanda tamamlanması ve özellikle Akşehir- Eğirdir- Dinar menziline kurulmasına işaret edildikten sonra ayrıca taarruzun başlayacağı zaman ve yeri hakkında mütalaa istemekte ve tasarlanan harekatta taarruzda eksen vazifesi görmesi bakımından Afyonkarahisar doğu ve güneydoğusundaki savunma çizgisindeki berkitme işlerinde olağanüstü çaba gösterilmesi ve bunun sağ yanının gereğinde Emirdağına dayanacak tarzda kırılmasına da önem verilmesi” istemekteydi. Batı Cephesi Komutanlığı bu durumu

²⁴³ Erkal, a.g.e., s.216- 217.

1. Ordu Komutanı ve Cephe Komutanlığına bağlı diğer Kolordu Komutanlarına ileterek onların durum hakkındaki düşüncelerini istemiştir.²⁴⁴

Aynı zamanda Batı Cephesi Komutanlığı Genelkurmay Başkanlığının emrine karşılık gönderdiği cevap yazısında “*asıl kuvvetlerle, iki kanadından Konya- Çay demiryolu ile Eğirdir- Dinar- Çivril demiryoluna dayanacaktır. Çay demiryolunun kuzey ve güneyinde iki kolordu bir süvari tümeninden kurulu bir ordu ile Eğirdir- Dinar- Çivril hattına dayanan dört kolordudan kurulu bir diğer ordu tabii bölümü gösterecektir.*” diyerek ordunun yapacağı taarruz esnasında nasıl bir düzen alacağı ve Batı Cephesinin de düşmana son darbeyi vurmak için Afyonkarahisar’ın güney kanadını kullanmayı düşündüğü ifade edilmiştir. Ayrıca “*yığınağa başlamak için Akşehir- Eğirdir menziline hazırlanması, yiyecek maddelerinin tespit ve depolanması emrolunmuştur*”²⁴⁵ diyerek Batı Cephesi Kumandanlığının düşüncesinin karargâhın asıl kuvvetlerinin yakın zaman içerisinde güneye aktarılacağına işaret edilmiştir.

Birinci ordu komutanı Ali İhsan Paşa bu durumu “*Garp Cephesi Komutanı, 17/10/1921 tarihli emrinde; düşmanın muhtemel hareketlerini ve buna karşı alacağımız tedbirleri izah ettikten sonra, bizden muhtelif yolların hareket kabiliyetleri hakkında keşif yaptırarak neticeyi bildirmemizi talep etmişti.*” şeklinde aktarmıştır²⁴⁶.

Batı Cephesi Erkan-ı Harbiye Reisi Asım (Gündüz) Bey de 1 Kasım 1921 tarihinde Akşehir Menzil Müfettişliğine gönderdiği şifrede Yüzbaşı Hüsnü Efendinin Akşehir’de kalarak Akşehir’in karargâh olarak düzenlenmesi işleriyle uğraşmasını istemiş, karargâh için hazırlanan binaların ve ahırların gizlilik için etiketlenmemesi talep edilmiştir. Asım Bey’in 2 Kasım 1921 tarihi’nde gönderdiği başka bir şifrede de Sivrihisar’da bulunan karargâh ikinci kademesinin Fetihoğlu köprüsü- Piribeyli üzerinden Akşehir’e gideceği yolun durumu ve yol üzerinde bulunan fakat haritada mevcut olmayan köy isimlerinin acilen bildirilmesini istemiştir. Bu şifre üzerine Akşehir’de bulunan Batı Anadolu Menzil Müfettişliği yolun durumu hakkında “*I.*

²⁴⁴ Erkal, a.g.e., s. 51.

²⁴⁵ Erkal, a.g.e., s.52-53.

²⁴⁶ Sabis, a.g.e., C.5, s. 257.

Fetihoğlu köprüsünden Akşehir'e üç saat mesafede olan Ortaköy'e kadar yol adidir. Kurak zamanlarda binek otomobili suhuletle (kolaylıkla) geçer. Yağmurlu zamanlarda yol çamur yapar. Ortaköy'den Akşehir'e kadar yol şosedir ve muntazamdır.

1. *Harita'da mevcut Ayrıtepe'den sonra Mevlütlü bunu on kilometre güneyinde Pazarkaya(Muhacir Köyü) ve Kürt Köyü'nün iki kilometre doğusunda Ortaköy ve bunun yedi sekiz kilometre güneyinde Karabulut köyleri vardır”²⁴⁷ şeklinde karşı bir şifre göndererek karargâhın geçiş güzergâhı hakkında bilgi vermiştir.*

Yaşanan bu gelişmelerin ardından karargâhın Akşehir'e nakledilmesinde yaşanabilecek olumsuz durumlar, alınan tedbirler neticesinde giderilmiştir. Bu esnada devamlı olarak karargâh merkeziyle de irtibata devam edilerek karargâhın güvenliği sağlanmıştır. Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa karargâhın nakledilmesi zamanı geldiğini Birinci Ordu Komutanlığına gönderdiği 6 Kasım 1921 tarihli 71 numaralı cephe emrinde belirtmiştir. Bu emre göre düşman ordusunun aldığı tertibata değinildikten sonra Batı Cephesinde Türk Ordusunun düzeni üzerinde durulmuş ve devamında da “ *Cephe Karargâhı, harp kademesiyle 7 Kasım'da Aziziye'ye nakledilecek ve karargâhın aksam-ı mütebakiyesi şimdilik Sivrihisar'da bulunacaktır. Harekâta ait şifre ve telgraflar ve tahrirat Aziziye'ye ve diğer telgraflar ve tahrirat Sivrihisar'a gönderilecektir” emri verilmiştir. Ali İhsan (Sabis) Paşa'nın “bu emirden anladık ki, artık cephe kumandanı, karargâhını bir an evvel Konya şimendiferi üzerinde Akşehir'e nakletmek niyetindedir. İlk hamle olarak birinci ve dördüncü kolorduları cenuba(güney) sevketmişti; bir hafta sonra karargâhın birinci kademesi ile Sivrihisar'dan Aziziye'ye geliyor. Birkaç gün sonra da oradan Akşehir'e geçecek; Sivrihisar'da kalmış olan diğer kısımlar, aileler, çoluk ve çocuk Sivrihisar'dan doğru Akşehir'e atlayacaktır”²⁴⁸ şeklindeki ifadesi Batı Cephesi Karargâhının Akşehir'e aktarılmasının gerçekleştirilmek üzere olduğunun göstergesi durumundadır.*

Batı Cephesi Karargâhının nakledilmesi esnasında düşmandan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı önlemler alınmış ve aynı zamanda 5'inci süvari

²⁴⁷ Koç, **Dokuz Ay On Gün'de Zafer Doğdu.**, s.22-23.

²⁴⁸ Sabis, **a.g.e.**, C.5., s.256.

kolordusunun Çivril ve Çal bölgesinde düşmana taarruz etmesi sağlanarak düşmanın en kritik noktasının Afyon- İzmir yolu olduğu üzerinde bulunduğu anlaşılmıştır.²⁴⁹ Bu durum Türk tarafında olumlu etki yaparken Yunan ordusu içerisinde telaşa ve huzursuzluğa yol açmıştır. Batı Cephesi Karargâhının nakledilecek yeri ve nakil sırasında geçilecek güzergâhın durumu belirlenmiş ve düşmandan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı da önlemler alınmıştır. Tüm bunlar gizlilik içerisinde yürütülmüştür. 14 Kasım 1921 tarihinde Ali İhsan Paşa'ya gönderilen telgrafla;

“1. Cephe Karargahının Sivrihisar’da bulunan ikinci kademesi 15/11/1337(1921)’de Piribeyli üzerinden Akşehir’e gidecektir.

- 2. Karargâhın fazla eşyası Çay İstasyonundan naklolunacaktır.*
- 3. Karargahın birinci kademesi üç gün daha Aziziye’de kalacağından harp iase raporlarıyla mühim şifreler Aziziye’ye ve evrak-ı gayr-i mühimme vesaire 15/11/1337(1921)’den itibaren Akşehir’e gönderilecektir.*
- 4. Birinci Ordu, üçüncü kolordu, 16. ve 17. Piyade ve birinci süvari fırkaları kumandanlıklarına, Polatlı Mevki Kumandanlığına, Aziziye Hat Kumandanlığına, Garbi(Batı) Menzil Müfettişliği ile Akşehir Menzil Müfettişliğine be berayı malumat Müdafaa-i Milliye’ye arz edilmiştir.”²⁵⁰* emirleri bildirilmiştir. Bu emirden de anlaşıldığı üzere Batı Cephesi Karargâhının Akşehir’e nakli gerçekleşmek üzeredir.

Türk Ordusunda yeni düzenlemeler yapılırken düşmanın durumu ve aldığı tedbirleri yakından takip eden Ali İhsan Paşa, Batı Cephesi Karargâhının Akşehir’e naklinin düşman tarafından çabuk duyulabilecek bir hadise olduğunu belirtmiş ve bu konudaki endişelerini aktarmıştır. Cephe Karargâhının nakli esnasında katedilecek yol düşünüldüğünde bu durumun yaşanması kaçınılmazdır. Ancak Yunan Ordusunun Sakarya Savaşında aldığı yenilgi onların taarruz gücünü kırmış ve daha çok buldukları bölgeyi savunmaya yönelik tertibat almalarına neden olmuştur.²⁵¹ Mustafa Kemal’le sürekli irtibatlı olan İsmet Paşa’nın 14 Kasım 1921 tarihinde

²⁴⁹ Erkal, **a.g.e.**, s.66.

²⁵⁰ Sabis, **a.g.e.**, C.5., s.259

²⁵¹ Aşkın Özdağoğlu, “*Lanchester Stratejisi ve Sistem Dinamikleri: Büyük Taarruz Üzerinde İnceleme*”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, C.13, S. 2, Kasım, 2013, s.80.

gönderdiği şifreden de anlaşıldığı üzere bu durumlar daha önceden düşünülmüş ve ona göre tedbir alınmıştır. Şöyle ki Batı Cephesi Karargâhı nakledilirken iki yol takip edilmiştir. Birinci yol Piribeyli- Akşehir arası güzergâh, ikinci yol da Sivrihisar- Aziziye- Bolvadin- Çay-Akşehir arası güzergâh nakil yolları olarak belirlenmiştir. Gene yazışmalardan Piribeyli üzerinde giden yoldan karargâhın önemli eşyası nakledilirken, Sivrihisar- Akşehir arası yoldan da karargâhın fazla eşyasının nakledildiği anlaşılmaktadır. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve Ordu Komutanları, aldıkları istihbaratlarla ordunun batıya kaydırılmasında sakınca görmedikleri için karargâhın Akşehir'e nakli uygun bulunmuştur. Yapılan son görüşmeler sonucu karargâhın birinci kademesi 18 Kasım 1921 tarihinde Aziziye'den (Emirdağ) Bolvadin'e gelmiş ve ertesi gün de Akşehir'e nakledilmiştir.²⁵² Batı Cephesi Karargâhı 18 Kasım 1921 tarihinde Akşehir'e nakledildikten sonra fedakâr Akşehir halkı Karargâhın işleri ve komutanların rahat bir şekilde çalışmalarını için ellerinden gelenin fazlasını yapmaya çalışmışlardır.

Batı Cephesi Karargâhının Akşehir'de teşkilatlanması şu şekilde olmuştur:

“ *Batı Cephesi Karargâhı belediye binasına yerleşmiştir. Belediye'nin bitişiğindeki han Batı Cephesi Erkan-ı Harbiyesine tahsis edildi.*”²⁵³ Karargâhın Belediye Binasına yerleşmesinin ardından halkın yardımı ve desteğiyle karargâhın diğer kısımları da çeşitli yerlere yerleştirilmiştir. Şöyle ki Batı Cephesi Erkan-ı Harbiye İkinci Reisi Osman Zati Bey, Yamiçoğlu hanına yerleşmişti. Birinci şube, İstasyon caddesinde Hacı Battaloğlu Ömer Ağa'nın; ikinci, üçüncü ve dördüncü şubeler, Milli Emlak'ten Haytaoğlu'nun evlerine yerleşmişlerdir. Karargâhın askeri ise Şirvancıoğlu, Hacı Dedeoğlu ve Yumurtacı Hacı Tevfik hanlarına yerleştirilmişlerdir.²⁵⁴ Batı Cephesi Karargâhının Akşehir'e yerleşimi sadece şehir merkezi ile sınırlı kalmamıştır. Merkeze bağlı köy ve kasabalarda üzerine düşeni fazlasıyla yerine getirmeye çalışmışlardır. Topçu birlikler; Ortaköy ve Karabulut Köylerine, Süvari Birlikler; Tuzlukçu, Erdoğdu, Azarı (Gözpınarı) ve Çakıllar(

²⁵² Sabis, **a.g.e.**, C.5., s. 259.

²⁵³ Bayar, **a.g.e.**, s.135. Batı Cephesi Karargâhı günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

²⁵⁴ Koç, **Dokuz Ay On Gün'de Zafer Doğdu.**, s. 26.

Yaylabelen) Köylerine yerleşmişlerdir.²⁵⁵ Bu askerler, askeri çalışmalarının yanı sıra köylü halkla da ortaklaşa bir hayatı paylaşmışlardır.

3. Büyük Taarruz Hazırlıklarının Akşehir'e Yansıması

Sakarya Savaşından sonra geçen 10 aylık hazırlanma döneminde ordunun eğitim, subay, er, silah ve araç gereç eksikleri giderilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Büyük Taarruz için gereken askeri malzeme ve tüm ihtiyaçların giderilmesi, Tekâlif-i Milliye Emirleri ve Harp Encümeni kararlarıncı çoğunlukla memleketin öz kaynaklarından sağlanmıştır. Türk halkı, ordunun hazırlandığı bu dönemde elindeki tüm olanakları birbirleri ile yarışırcaasına insanüstü bir çabayla ortaya koymuştur.²⁵⁶ Oysa Anadolu'nun tüm kaynakları Sakarya Savaşı öncesinde ve uzun süren muharebe süresince son kuruşuna kadar zorlanmıştı. Buna rağmen Türk halkı kurtuluşu sağlayacak genel taarruz hazırlıklarının tüm fedakârlıklarına büyük bir azimle katlanıyordu.²⁵⁷

Milli Mücadelenin önemli merkezlerinden olan Akşehir'de de ordunun hazırlanması noktasında önemli hazırlıklar yapılmıştır. Milli Mücadele Döneminde ve özellikle Büyük Taarruz hazırlıklarının yapıldığı Akşehir, Mustafa Kemal'in de değindiği gibi düşmanı yurttan atmak için millet, ordu bütünleşmesinin en güzel hissedildiği bir yer haline gelmiştir.²⁵⁸ Akşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bu dönemde oldukça yoğun çalışmış, Tekâlif-i Milleye emirlerinin gereklerini yerine getirmeye çalışmıştır. Hem ilçe merkezi hem de civar köylerden toplanan malzemeler, Konya Merkez Komisyonuna gönderilmiştir.²⁵⁹ Ordunun ihtiyacını gidermek için cepheye bağlı olmak üzere menzil teşkilatları ve menzil hatları kurulmuş, bunların bir kısmı 1. Ordu ve 2. Ordu bölgesine verilerek ordular bölgesine direk destek sağlanmıştır. Bunun için 6 Eylül 1921'den itibaren 6. ve Mürettep tümenler Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliği tesislerinden iâşe edilmeye başlanmıştır.

²⁵⁵ Yaşar Anılır, "Akşehir Tarihi ve Tarihi Eserleri", *Anıt Dergisi*, S.4, Konya, 1984, s.16.

²⁵⁶ **Büyük Taarruz Harp Tarihi Broşürü**, Ankara, 1997, s. 18.

²⁵⁷ Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s. 439- 440.

²⁵⁸ **Nutuk**, s. 293- 294.

²⁵⁹ Köstüklü, *a.g.m.*, s.305.

Akşehir menzil Mıntıka Müfettişliği cephane ve iaşe yüklü nakliye kollarının sevkıyatıyla ilgili Batı Anadolu Menzil Müfettişliğine gönderdiği yazı da: “1. 27 Eylül 37 (1921) bir numrolu kağıdı kolu avdet etmiştir. 2. Bugün hiçbir kol teşkil edilmemiştir. 3. Dün teşkil edilen kırk mevcutlu kağıdı koluyla altıncı firkanın cephesi Höyük’e sevk edilmiştir. 4. Ahaliden toplanılan 34 atlı ve yaylı araba ile altı koldan altı araba ve ahaliyle 37 merkeple birer nakliye, 19 ton ekmek ve tuz sevk edilmiş olduğu” bildirilmiştir. Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliğinden Şemseddin imzasıyla Batı Anadolu Menzil Müfettişliğine 30 Eylül 1921 tarihinde gönderilen erzak raporu ise şöyledir.

“ 1. 29/9/37’de Piri Beylik’te 4 numrolu kağıdı kolu 1 numrolu deve kolu 1, 2, 7, 8 merkep kolları gelmiştir.

2. Bugün kol teşkil edilmemiştir. Konya’dan gelen iki deve kolu gelmiştir.

3. Konya’dan gelen deve kollarıyla ondört ton peksimet, elli ton bulgur, bir buçuk ton nohut, iki ton tuz, Bolvadin’e iki kağıdı kolu 22 ton peksimet, 5700 ekmek, 3 ton tuz, 7 ton bulgur, 495 kilo sabun, 50 kilo şeker, 50 kilo pirinç, 64 kilo sade yağı, 54 kilo saman hamulesiyle Piri Beylik’e hareket etmişlerdir.”²⁶⁰

Ordunun yiyecek ihtiyacı menzil mıntıka müfettişliği kollarıyla sağlanırken, ordunun diğer ihtiyaçları ve askeri malzemenin Ankara’dan, Afyonun güneyine aktarımı içinde Azarı- Aşağıağzıaçık dekovil hattı inşa edilmiştir. Böylece, Ankara’dan Batı Cephesi birlikleri için gönderilen ikmal maddeleri, Biçer istasyonuna kadar demiryolu ile buradan itibaren de kara yolu ile Ağzıaçık’a ve Ağzıaçık- Azarı dekovil hattı ile Akşehir’e, daha sonra da 1. Ordu birliklerine ulaştırılmaktaydı. Konya’dan, Akşehir’e getirilen ikmal maddeleri de bu hat üzerinden 2. Ordu bölgesine ulaştırılmaktaydı.²⁶¹

Tüm bu hazırlıkları yapıldığı dönemde Mustafa Kemal de hazırlıkları yakından takip etmek için Akşehir’i ziyaret etmiş. Bu ziyaretlerinde ordunun durumu ve yapılan hazırlıklar yerinde incelenmiştir. 10 Aralık 1921 tarihinde Mustafa Kemal’in yaptığı Akşehir gezisinde Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile 4 saat süren bir

²⁶⁰ Serpil Sürmeli, **Milli Mücadele’de Tekâlif- i Milliye Emirleri**, Ankara, 1998, s.108- 109.

²⁶¹ Erkal, **a.g.e.**, s.213- 214.

toplantı yapmış.²⁶² Bu toplantı da İsmet Paşa, “ *Sakarya Muharebesi’nden sonra ordumuzun ikmalinde mühim bir fark hâsıl oldu. Suret-i Umumiyyede kuvvetimiz bugün (133.000) nefer (66.000) tüfenk Menzil ve saire ile (150.000) neferlik bir kuvvetimiz add olunur. Sakarya muharebesine girdiğimiz zaman mecmu kuvvetimiz (120.000) idi. Arada (30.000) kişilik bir fark vardır.... Buna mukabil düşman kuvvetini (162.000) kabul ediyoruz. Bunun (120.000) ’i seyyar ordudur. Binaenaleyh düşmanın top, makineli tüfenk adedi fazla olmak üzere safda tüfenk kuvveti takriben müsavi iki ordu add edilebilir*”²⁶³ şeklinde ordunun durumuna dair bir bilgi vermiştir. Bu çalışmalarla ordunun eksiklikleri oldukça giderilmişti. Millet Meclisi bir ilkbahar taarruzu bekliyordu, ama bu mümkün değildi. İlkbahar dönemi de ordunun hazırlanması ile geçirilmiş artık yaz ayları gelmişti. Batı Cephesi iyi çalışıyor ve orduyu taarruza iyi hazırlıyordu. Mustafa Kemal, Mart 1922’de Akşehir’e yaptığı gezi ile ordunun son hazırlıklarını yerinde teftiş etmiş ve artık ordunun taarruz edebilecek kabiliyete ulaştığını görmüştü.²⁶⁴ 1922 yazında, taarruz etme gücünü kaybetmiş olan Yunanlılara karşı Türk ordusu artık hazırды. Şöyle ki asker ve mühimmat bakımından Yunan kuvvetlerine denk duruma gelmişti. Türk ordusunun piyadeye mahsus cephane sayısı 22 milyon, topçu mermi sayısı 53316’ya yükselirken, 8659 Subay, 199283 er, 100352 tüfek, 2025 hafif makineli tüfek, 839 ağır makineli tüfek, 323 top, 5282 kılıç, 10 uçak, 198 kamyon, 35 otomobil’e ulaşmıştı.²⁶⁵

16 Haziran 1922 tarihinde ilk büyük taarruz kararını veren Mustafa Kemal, bu konuyu Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile görüştüktan sonra Adapazarı İzmit istikametine yapacağı bir gezi için Ankara’dan ayrılmış ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve diğer kuvvet komutanları ile birlikte Sarı köy’de görüşmüşlerdir. Bu görüşmeden sonra Büyük Taarruz hazırlıklarının hızlandırılmasına karar verilmiştir. Bu görüşmeden sonra 2 Temmuz 1922 tarihinde Başkomutanlık, Batı Cephesi Komutanından taarruz planı hakkındaki düşüncelerini istemiştir. Bunun cevabını 3

²⁶² Koç, **Atatürk Akşehir’de**, s. 8.

²⁶³ *Büyük Taarruza Hazırlık Dönemi, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S. 134, Ocak ,2015, s. 100, bkz, ekler: belge 2.

²⁶⁴ Aydemir, **Tek Adam**, s. 195.

²⁶⁵ Tansel, **a.g.e.**, s. 142.

Temmuz'da veren İsmet Paşa'ya Başkomutanlığın gönderdiği karşı yazıda taarruz planı hakkında Batı Cephesi ile hem fikir olduğunu belirtmiştir. Taarruz planını asıl kuvvetlerle Afyonkarahisar'ın güneyine taarruz yaparak, düşmanı batı kanadından kuşatmak suretiyle yok etmek amacı güdüyordu.²⁶⁶

3.1. Büyük Taarruz Öncesi Tarihi Futbol Maçı

Büyük Taarruzun saldırı planı Batı Cephesi Karargâhında İsmet Paşa tarafından hazırlanmış ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile bu konuda ortak karar alınmıştı. Bu konuda İsmet Paşa “ *Büyük taarruz için planı Garp Cephesi Karargâhında biz tertip ettik. Erkânı harbiyeye bildirdik. Onlarda fikirlerini söylediler. Bir hayli çalıştıktan sonra mutabık kaldık esas itibari ile tertip, bizim tertibimizdir; yani cephenin tertibidir. Taarruzdan önce Türk ve Yunan kuvvetleri aşağı yukarı denk bir hale gelmişti. Cephe geniş, bu cephenin her yerine taarruz ederek muvaffak olmak kati neticeyi almak mümkün değil. Böyle bir harekât muharebeyi uzatacak. Hâlbuki ben, bu defa muharebeyi bitirmek istiyorum. Bunun için düşmanın sağ kanadına büyük kuvvetler toplayarak, güneyden kuzeye doğru taarruz ederek, düşmanın çekilme istikametini keseceğim ve bir meydan muharebesi ile imha edeceğim. Plan bu*” ifadeleriyle taarruz planını anlatmıştır.²⁶⁷

Mustafa Kemal de taarruz planının hazırlanması konusunda “ *Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, bu bakımdan gerektiği gibi bizzat incelemeler yapmışlardı. Harekât ve saldırı planımız çok önceden tespit edilmişti*” ifadelerini kullanmıştır.²⁶⁸ Büyük Taarruzun planı hazırlanmış ancak taarruzun ne zaman yapılacağı tam olarak belirlenmemişti. Mustafa Kemal taarruzun yeri ve zamanını gizli tutuyordu. Büyük Taarruz zamanını görüşmek için tüm komutanları, Batı Cephesi Karargâhının bulunduğu Akşehir'e davet etmiş, komutanların Akşehir'e geliş amacını da düzenlenecek bir futbol maçı ile gizlemiştir.²⁶⁹ Futbol maçı komutanları Akşehir'de toplamak için ilginç bir bahane olmuştur. Bu maç'ta, cephe karargâhı futbol takımı ile kolordular karması arasında

²⁶⁶ Erkal, a.g.e., s. 177- 179.

²⁶⁷ İnönü, a.g.e., s. 283.

²⁶⁸ Nutuk, s. 312.

²⁶⁹ Bayar, a.g.e., s. 143.

olacaktı.²⁷⁰ Futbol maçı basına da bildirilmiş, ordu ve kolordu komutanları ile yakın birliklerde bulunan askerler de bu maçı izlemeye davet edilmiştir. Cephe istihkâm birliği futbol sahasını hazırlamış iki sıradan oluşan bir ahşap tribün de koymuşlardı.²⁷¹ Mustafa Kemal, Nutuk'ta, “ *Konya'ya gelmiş olan General Townshend'in isteği üzerine kendisiyle görüşmek için, Anakara'dan hareket ederek 23 Temmuz 1922* ²⁷²*akşamı Batı Cephesi Komuta Merkezinin bulunduğu Akşehir'e gittim. Savaş planı üzerinde görüşürken Genelkurmay Başkanı'nın da katılmasını uygun bulduk. Ben, 24 Temmuz'da Konya'ya gittim. 27'sinde tekrar Akşehir'e döndüm. Fevzi Paşa hazretleri de yeniden Akşehir'e gelmişti. 27- 28 Temmuz gecesi birlikte yaptığımız görüşme sonunda, tespit edilmiş olan plan gereğince saldırıya geçmek üzere, 15 Ağustos'a kadar bütün hazırlıkların tamamlanmasına çalışmayı kararlaştırdık. 28 Temmuz 1922 günü öğleden sonra yaptırılan bir futbol maçını seyretmek bahanesiyle ordu komutanları ve bazı kolordu komutanları Akşehir'e çağrıldı*” ifadeleriyle bu durumu anlatmıştır.²⁷³

28 Temmuz Cuma günü, öğleden sonra maçın yapılacağı sahada toplanılmıştı. Tribünde oturanlar maçı izlemek için hazırды. Komutanlar arasında ilk defa bir futbol maçı izleyecek olanlar da bulunmaktaydı. Tribünde birinci sırada oturanlar: Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa, İsmet Paşa, Y. Şevki Paşa, Nurettin Paşa ve Fahrettin Paşa bulunurken, İkinci sırada ise Cephe Kurmay Başkanı Asım Gündüz, Birinci Kolordu Komutanı Albay İzzettin Bey, Dördüncü Kolordu Komutanı Albay Kemalettin Sami Bey ile cephe ve kolordu üst subayları bulunmaktaydı. Toprak saha da oynan maça kalelerde file yoktu. Sahayı genç subaylar, havacılar, doktorlar, astsubaylar, askerler, işçiler, şoförler ve çok sayıda Akşehirli çevirmiş heyecanla maçı izlemek için toplanmışlardı. Hakem ve oyuncular sahaya uzun şortlarla çıkmışlardı. Biri kırmızı, diğeri beyaz formalı futbolcular şeref tribününü ve seyircileri selamladıktan sonra maç başlamış ve maç 2- 2 sonuçlanmıştı.²⁷⁴ Ertesi gün Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Fevzi Paşa taarruzun tarz ve teferruatını tespit ettikten sonra 1 Ağustos'ta da

²⁷⁰ Bkz., Ek 7.

²⁷¹ Turgut Özakman, **Şu Çılgın Türkler**, Ankara, 2005, s. 579.

²⁷² Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, C.1, İstanbul, 1991, s. 195.

²⁷³ **Nutuk**, s. 312- 313

²⁷⁴ Özakman, **a.g.e.**, s. 579- 580.

Milli Savunma Bakanı Kazım (Özalp) Akşehir'e gelmişti alınan karar Kazım (Özalp)'le de görüşüldükten sonra son şekil verilmiştir. Bundan sonra Ankara'ya dönen Mustafa Kemal, 4 Ağustos'ta taarruz hakkında alınan son kararı Hükümete bildirmiştir. Bundan sonra alınan bu karar Meclis'te tartışılmış ve Komutanların aldığı kararla mutabık kalınmıştır.²⁷⁵ Hazırlanan plan şu şekildedir : “ *1. Ordu dokuz piyade (dörder tümenli 1 nci, 4 ncü, kolordular ve bağımsız 6 ncı tümen) ve üç süvari tümeniyle (5 nci süvari kolordusu) sıklet merkezi Kaleciksvirisi ile Çiğiltepe arasında olmak üzere Afyon- Toklusivrisi hattına taarruz edecek ve Yunan kuvvetlerinin İzmir'le irtibatını kesecek.*

5 nci Süvari Kolordusu üç tümeniyle Çiğiltepe ile Toklusivrisi arasında Ahır dağlarını aşarak batı kanadını kuşatacak.

2 nci Ordu, beş piyade (3 ncü Kolordu ve iki tümenli & ncı Kolordu) ve bir süvari tümeniyle Kuzey Sakarya ile Afyon arasındaki cephede bulunan Yunan kuvvetlerini taarruzla tespit edecek.

Kocaeli Grupları da karşılarındaki Yunan kuvvetlerini taarruzla tespit edeceklerdir.”²⁷⁶

Taarruz planı kesinleştikten sonra 6 Ağustos 1922'de İsmet Paşa ordulara gizli olarak taarruz emri vermiştir. 13 Ağustos'ta Fevzi Paşa cepheye gelmiş, birkaç gün sonra da Mustafa Kemal Paşa, Çankaya'da çay partisi vereceği haberini vererek gizlice Konya üzerinden Akşehir'e geçmiştir. 14 Ağustos 1922 tarihinde de gizli olarak yürüyüşe başlayan ordu, 24 Ağustos'tan itibaren düşman ordusu karşısındaki son durumunu almış ve taarruz düzenine geçmiştir.²⁷⁷

4.Milli Mücadele Dönemi'nde Türk Havacılığı ve Cephe Tayyare Bölüğünün Akşehir'e Taşınması

Mondros Mütarekesinin ardından Anadolu'da işgallere karşı başlatılan milli direnişin oluşum aşamasında havacılık faaliyetlerinden istenilen ölçüde

²⁷⁵ Tansel, a.g.e., s. 144- 146.

²⁷⁶ **Büyük Taarruz Harp Tarihi Broşürü**, s. 27

²⁷⁷ **Büyük Taarruz Harp Tarihi Broşürü**, s. 27- 28.

yararlanılamamıştır. Bu dönemde Filistin ve Suriye'den çekilen havacı birlikler Konya'ya, Irak'tan çekilen havacı birlikler Elazığ'a ve diğer cephelerden çekilen havacı birlikler de İstanbul'a toplanmıştır.²⁷⁸ Bunun yanında İzmir'de deniz tayyare bölüğü ve Erzurum'da, Doğu Cephesinden çekilen 7. Ve 8. tayyare bölükleri bulunuyordu.²⁷⁹ İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine İzmir'deki tayyare bölüğünde bulunan tayyarelerden yararlanma fırsatı bulunamazken tayyareciler kaçarak Konya'ya ulaşmışlardır.²⁸⁰

İstanbul'un işgali üzerine de Yeşilköy tayyare istasyonunda bulunan tayyare ve malzemeleri Maltepe'ye nakledilmiştir. Burada bulunan tayyareler Damat Ferit kabinesi tarafından Kuvayı İnzibatiye'ye katılmak istenmiş²⁸¹ ancak havacıların milli direnişe katılmalarından şüphelenen İngilizler buna müsaade etmemiştir. Bu olumsuz gelişme üzerine İstanbul'da bulunan havacılar da gizli olarak Anadolu'ya geçmiş ve Konya tayyare istasyonuna katılmışlardır.²⁸² Bu gelişmelerin yanında Elazığ'da bulunan tayyareler kullanılamaz durumda olduğu için burada bulunan bölük lağvedilmiş, Erzurum'da 13 ve Konya'da 17 tayyare bulunmasına rağmen bu tayyarelerde teçhizat yetersizliği sebebiyle tamirleri yapılamadığı için kullanılamamıştır. Ankara Hükümet kurulduktan sonra 13 Haziran 1920 tarihinde çıkarılan 328 sayılı emirle Milli Savunma Bakanlığı Harbiye Dairesine bağlı olarak BMM ilk hava kuvvetlerini oluşturacak olan Hava Kuvvetleri Şubesi kurulmuştur. Milli Savunma Bakanlığının 14 Haziran 1920 tarihli emri ile de Batı Cephesi'nde kullanılmak üzere Eskişehir'de 1. Uçak Bölüğü, Uşak'ta 2. Uçak Bölüğü kurulmuştur.²⁸³ Uşak'ta bulunan uçak bölümünün resmi adı 2. Uçak bölümü olmasına rağmen bu bölükte bulunan Pilot Yüzbaşı Fazıl'ın uçağın gövdesine yaptırdığı kartal

²⁷⁸ Osman Yalçın, “*Türk Havacılık Tarihinde Bağış uçakları ve Havacılık Sanayii Kurulmasına Tesirleri*”, **Akademik Bakış Dergisi**, C.3, S.6, Yaz, 2010, s. 197.

²⁷⁹ Abdurrahim Fehmi Aydın, “*Tayyareden Uçağa: Milli Sanayinin Kuruluşunda Türk Halkının Yaptığı Bağışlar*”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, S.31, Güz, 2011, s. 60.

²⁸⁰ Okar, Avni Okar, **Türkiye’de Tayyarecilik (1910- 1924)**, İstanbul, 2004, s. 48.

²⁸¹ Rahmi Doğanay, “*Büyük Taarruz’da Türk Havacılığı*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.13, S.1, Elazığ, 2013, s. 376.

²⁸² Okar, **a.g.e.**, s. 49- 51.

²⁸³ Aydın, *a.g.m.*, s. 60- 61.

resimlerinden dolayı bu bölüğe kartal müfrezesi adı verilmiştir.²⁸⁴ Uşak'ta bulunan bu uçak bölümünde uçar vaziyette 3 tayyare bulunmasına rağmen bunlar da düşman üzerine önemli tesir yapabilecek güçte değildirler. Bunlardan birisi, daha düşman üzerine ateş dahi etmeden kırılarak Konya'ya gönderilmiştir. Elde kalan tayyarelerle düşman üzerine birkaç keşif uçuşu yaptıktan sonra yedek parça ve benzin eksikliği nedeniyle istenilen düzeyde uçuş yapmak da çok mümkün olmamıştır. Uşak'ın Yunanlılar tarafından işgali üzerine önce Afyon'a taşınan bu müfrezede bulunan son tayyare de Afyonun işgali sırasında düşman eline geçmemesi için yakılarak imha edilmiştir.²⁸⁵ 28 Mart 1921 tarihinde Afyonun Yunanlılarca işgali²⁸⁶ üzerine kuzey cephesi lağvedilmiş ve tayyare müfrezesi Kütahya'ya taşınarak Batı Cephesi emrine girmiştir.²⁸⁷

Eskişehir'de bulunan 1. Uçak bölümünün bulunduğu istasyon bu dönemlerde genişletilmiş ve düşman üzerine buradan havalanan tayyarelerle keşif ve saldırı işleri devam ettirilmiştir. 1 Şubat 1921 tarihinde Eskişehir'de Kuvayi Havaiye Müdüriyeti Umumiliği kurulmuştur.²⁸⁸ Yunan ordularının Ankara istikametine ilerlediği bu günlerde her iki bölükte de birer tayyare kalmış ve bu durum üzerine Batı Cephesi Komutanlığının emri ile 1. Tayyare bölümü lağvedilerek iki bölümün ekipmanları birleştirilerek Kütahya'da Batı Cephesi Tayyare Bölümü adıyla yeniden teşkilatlandırılmıştır.²⁸⁹

Milli Mücadele'nin bu zorlu dönemlerinde Yunanlılar birçok yerde kurdukları meydanlardan 100'e yakın tayyare ile Türk havacıları ve Türk ordusu üstünde büyük bir baskı oluşturmuştur. Bu baskının azaltılması için istenilen düzeyde tayyare satın almak veya eldeki tayyarelerin acilen tamirini yapmak mali kaynak yetersizliği sebebiyle pek mümkün olmamıştır. Sıkıntıların yaşandığı bu zor dönemde milletin

²⁸⁴ Kenan Okan, "*Babam Tayyare Çavuşu Hasan Okan'ın Anıları: Kartal Müfrezesi*", **Anıtkabir Dergisi**, S. 59, Ekim, 2015, s. 21.

²⁸⁵ Okar, **a.g.e.**, s. 56- 59.

²⁸⁶ Osman Yalçın, "*Hava Şehit Binbaşı Fazıl Bey'in Hayatı ve Çalışmaları*", **H.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.21, Ankara, 2014, s. 270.

²⁸⁷ Okar, **a.g.e.**, s. 60- 62.

²⁸⁸ Tansel, **a.g.e.**, s. 141.

²⁸⁹ Okar, **a.g.e.**, s. 62.

bağışları önemli bir hal almıştır. Bu dönemde 174. Alay Subayları tarafından 1 adet Erzurumlu Nafiz Bey'in yabancı dostlarını devreye sokarak satın alıp milli orduya hediye ettiği 4 adet Fiat tipi tayareler Türk havacıları için önemli ve moral verici gelişmelerden olmuştur.²⁹⁰ Bu tayareler Sakarya Meydan Muharebesine kadar Türk havacıları tarafından kullanılmış ancak oldukça eski ve yetersiz olan bu tayarelerden sonuncu da daha savaş başlamadan önce yapılan bir keşif görevinden döndükten sonra iniş sırasında kırılarak elden çıkmıştır.²⁹¹

10- 25 Temmuz 1921 tarihinde yapılan Kütahya- Eskişehir savaşlarında Türk ordusunun yenilmesi sonucu Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Sakarya nehrinin doğusuna yapılan çekilme harekâtı sırasında Kütahya'da bulunan Fazıl Bey komutasındaki tayyare bölüğü de önce Eskişehir'e nakledilmiştir.²⁹² Ağustos 1921 tarihinde Eskişehir'de bulunan Kuvayı Havaiye Müdüriyeti Ankara'ya²⁹³ ikinci hava bölüğü de önce Polatlıya daha sonra da Mallıköy'e nakledilmiştir.²⁹⁴ Ankara'ya nakledilen Kuvayı Havaiye Müfettişliği 1922 yılında yapılan yeni düzenleme sonucunda Konya'ya nakledilmiş ve Milli Mücadele'nin sonuna kadar burada konuşlanmıştır.²⁹⁵

Sakarya Savaşının başladığı dönemde elde bulunan son tayyare'nin de kırılmış olması ile birlikte Mallıköy'de bulunan bölük tamamen tayyaresiz kalmış²⁹⁶ olmasına rağmen Yunan ordusu 50 adet tayyare ile Sakarya Savaşına katılmıştır.²⁹⁷ İlerleyen günlerde yaşanan gelişmeler havacıların bir nebze olsun moral bulmalarına etki etmiştir. Bu gelişmeler de Denizli, Demirci ve Kuşadası'na mecburi iniş yapan Yunan tayarelerinin Türk havacıların eline geçmiş olmasıdır. Bu tayarelerden ikisi dönemin en modern Fransız Breguet- 14 model tayareleridir. Bunlar her ne kadar yeni model olsalar da havacılık için olumlu bir katkı yapamamışlardır. Bunun sebebi

²⁹⁰ Yalçın, *Havacılık Tarihinde Bağış Uçakları*, s. 197- 198.

²⁹¹ Okar, *a.g.e.*, s. 66- 67.

²⁹² Yalçın, *Fazıl Bey'in Hayatı*, s. 270.

²⁹³ Mahmut Goloğlu, *Cumhuriyete Doğru (1921- 1922)*, Ankara, 1971, s. 25.

²⁹⁴ Yalçın, *Fazıl Bey'in Hayatı*, s. 271.

²⁹⁵ Erkal, *a.g.e.*, s. 32.

²⁹⁶ Okar, *a.g.e.*, s. 67.

²⁹⁷ Vecihi Hürkuş, *Bir Tayyarecinin Anıları*, İstanbul, 2000, s. 102.

de Türk havacıları tarafından ilk kez tecrübe edildiği için kullanım zorluğu, yağ ve gaz ayarlarının hesabının anlaşılabilmesidir.²⁹⁸ Kuşadası'na inen tayyare oldukça etkili uçuşların yapılmasında katkı sağlamıştır. Bu tayyarenin Türk havacılarının eline geçişini Vecihi Hürkuş anılarında “ 27 Temmuz 1921. Cephe kumandanlığından aldığım emir üzerine, Muğla'da bulunan düşmandan ele geçirilmiş bir tayyareyi orduya getirmeye memur edilmiştim... Tayyare Haviland sistemi İngiliz yapısı güzel ve yeni bir keşif tayyaresiydi. Bu tayyare ihtimal Yunanistan'dan İzmir'e inmek üzere uçmuş ve yolda istikametini şaşırarak Kuşadası mevkiine inmiş. Orada bulunan jandarma komutanlığı derhal tayyareye el koymuş, sonra İtalyanlar müdahale etmişler. Hatta bu yüzden küçük bir münakaşa çıkmış ise de İtalyanlar bir ara bulmak maksadıyla tayyareyi siz ve tayyarecileri de biz alalım diyerek hadiseyi örtmek istemişler... bu suretle tayyare, Ankara'nın emri üzerine sökülmiş ve Muğla'ya nakledilmiş...”

21 Ağustos 1921. Güzel yurdumuzun yapılmamış yollarından, zümrüt ormanların sonsuz zevkini içe içe arkadaşım Hamdi ile Akşehir'e geldik...24 Ağustos 1921 sabah erken, tayyaremizle uçarak yeni hava üssümüz Mallıköy'e indik”²⁹⁹ şeklinde anlatmıştır. Sakarya Savaşının yeni başladığı dönemde orduya katılan bu tayyare önemli hizmetler yapmıştır. 120 Km'ye kadar uzamış olan cephenin her safhası elde bulunan İsmet³⁰⁰ ve İzmir isimli iki tayyarenin uçuşları ile gözetlenmeye ve önemli yerlerin bombalanmasına çalışılmıştır.³⁰¹

Sakarya Savaşından sonra tayyare bölüğü önce Sarıköy'e daha sonra Sivrihisar yakınlarında bulunan Akviran Köyüne nakledilmiş ve son yapılan düzenleme ile birlikte Akşehir yakınlarındaki Maarif Köyüne yerleşmiştir.³⁰² Büyük Taarruz hazırlıklarının devam ettiği yaklaşık 10 aylık süre boyunca Akşehir'de

²⁹⁸ Okar, **a.g.e.**, s. 67- 68.

²⁹⁹ Hürkuş, **a.g.e.**, s. 98- 101.

³⁰⁰ Bu tayyareye İsmet ismini veren Vecihi Hürkuş bunun sebebini “ Biraz daha meydana gelen tayyare çok cana yakın bir hal almaya başlamıştı ki, bu tayyareye Allah korusun dileğiyle “İsmet” adını ben koymuş ve yurdumun örfüne uyarak tellerine koca bir mavi boncuk da bağlamıştım.” Bkz. Hürkuş, **a.g.e.**, s. 99.

³⁰¹ Yalçın, *Fazıl Bey'in Hayatı*, s. 271.

³⁰² Okar, **a.g.e.**, s. 73- Bkz., Ekler 8.

konuslanmıştır.³⁰³ Sakarya Savaşında Yunan ordusuna vurulan ağır darbeye rağmen Türk ordusunun düşmanı yurttan atacak kadar yeterli gücü bulunmamasından dolayı kara birliklerinin olduğu gibi havacılarında eksiklerinin giderilmesi, malzeme, teçhizat ve personel bakımından ihtiyacının karşılanması için önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde İtalya'dan ve diğer Avrupa devletlerinden silah ve tayyare temin etmeye çalışılmıştır.³⁰⁴ Vecihi Hürkuş, İtalya'dan satın alınan tayyarenin orduya katılımı ve faydasını “ 7 Şubat 1922 tarihi'ne kadar hazırlıklar için Antalya'da kaldıktan sonra, o sabah tayyare ile uçarak Akşehir'e hareket ettim... yeni getirdiğim tayyare, yeni elemanlar yetiştirmek için ne kadar işimize yaradı, karga tesmiye edilen (ismi verilen) bu vasıta³⁰⁵, ne kadar tayyareci yetiştirmeye vesile olmuştu” ifadeleriyle aktarmıştır.³⁰⁶ Akşehir'de tayyare bölümünün hazırlıklarını ve çalışmalarını yerinde görmek isteyen Mustafa Kemal Paşa, 17 Mart 1922 tarihinde Marif köyüne giderek tayyare bölümünü teftiş etmiştir. Hava soğuk ve rüzgârlı olduğu için burada bulunan tayyarelerin çalıştırılması güç olmuştur. Ancak Fazıl Bey bir tayyareyi çalıştırabilmiş ve rüzgâra rağmen kısa bir uçuş gösterisi yapılmıştır.³⁰⁷

Milli Müdafaa Vekâletinin aldığı kararla Eskişehir- Kütahya savaşları sonrasında lağvedilen 1. Tayyare bölümü yeniden teşkilatlandırılmıştır. 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması gereğince Fransızlardan alınıp Adana'ya getirilen tayyareler daha sonra Konya'ya getirilerek bunlardan 4 tanesi ile 1. Tayyare bölümünün kuruluşu tamamlanmıştır.³⁰⁸ Avni Okar Fransızlardan alınan tayyarelerin getirilişini “ Fransızlarla yapılan bir antlaşma üzerine Adana'da bulunan bir Fransız tayyare bölümü (mevcudu on tayyare) bütün tayyare ve malzemeleri ile birlikte tamamen bize terk edilmiştir. Bu tayyarelerin sekiz tanesi derhal Garp Cephesi bölümüne uçarak

³⁰³ Vecihi Hürkuş, anılarında tayyare bölümünün Akşehir'e geliş tarihini 14 Kasım 1921 olarak belirtmiştir. Bundan sonra büyük taarruza kadar Akşehir havacılar için önemli bir merkez olmuştur. Bkz. Hürkuş, **a.g.e.**, s. 113.

³⁰⁴ Bkz., Ekler 9.

³⁰⁵ Bkz., Ekler 10.

³⁰⁶ Hürkuş, **a.g.e.**, s. 115.

³⁰⁷ Mehmet Koç, **Atatürk Akşehir'de**, s. 18- 19.

³⁰⁸ Erkal, **a.g.e.**, s. 23- Doğanay, *a.g.m.*, s. 382.

getirilmiş ve iki tanesi ile de Adana'da Binbaşı Salim Bey emrinde tayyare antrenman mektebi açılmıştır. Bu tayyareleri tanımadığımız için (Breguet-14) gerek uçuşları öğretmek gerekse teknik bakım hakkında malumat vermek üzere Fransız Asteğmen İsner isminde birisi de bu mektep için angaje edilmiştir.” sözleriyle aktarmıştır.³⁰⁹

Konya'da 4 uçakla kurulan I. Tayyare Bölüğü 21 Mayıs 1922 tarihinde uçarak Akşehir'e gelmiş ve böylece Batı Cephesi Komutanlığı emrinde 1.ve 2. Tayyare bölüğü olarak tayyare bölükleri ikiye çıkartılmıştır. Ancak komutanlığın aldığı kararla bu iki bölük kısa süre sonra birleştirilip cephe tayyare bölüğü adı ile yeniden teşkilatlanmıştır. Aynı zamanda Milli Müdafaa Vekaletinin emriyle Kuvay-i Havaiye Müdüriyeti Umumiyesi lağvedilmiş yerine Kuvay-i Havaiye Müfettişliği kurulmuştur. Bu yeni kuruluşlarla birlikte Adana'daki mektep de Konya'ya nakledilmişse de teknik nedenlerle Erkan-ı Harbiye'nin emri ile yeniden Adana'ya nakledilmiştir. Bunun yerine Konya'da bir tayyare istasyonu ve buna ilaveten uçak onarım fabrikası kurulmuştur. Ankara'da da Kuvay-i Havaiye Müfettişliğine bağlı olarak hava gereçleri deposunun kuruluşu tamamlanmıştır.³¹⁰

Hava kuvvetlerinin bu şekilde yeniden teşkilatlanmasının yapıldığı bu günlerde hava kuvvetlerinin güçlendirilmesi için Ankara Hükümeti tarafından Almanya'ya gönderilen Saffet (Arıkan) ve Nuri (Conker) Beylerin halkın bağışlarıyla aldıkları³¹¹ tayyareler Samsun'a getirilmiştir.³¹² Vecihi Hürkuş anılarında Samsun'a gelen bu tayyarelerin Batı Cephesine getirilmesi için yaptıkları yolculuğu ve bu gelen uçakların durumunu “ 1 Ağustos'ta Samsun'a yola çıkmıştık... uzun ve yorucu bir otomobil seyahatine rağmen hiçbir yorgunluğa bakmadan ve istirahat ihtiyacı duymadan derhal tayyareleri hazırlamağa başladık. Yeni tayyareler Alman malı, harp artığı tayyarelerdi. Filhakika kullanılmış, fakat bu kadar zaman nasıl be ne şartlar altında bırakılmış? Bu husus bizce meçhuldü. Bunlardan birkaç tanesi çıkarma sırasında harp olduğu için daha ilk temasta bu tayyarelerin çürük oldukları

³⁰⁹ Okar, a.g.e., s. 73.

³¹⁰ Erkal, a.g.e., s. 33.

³¹¹ Aydın, a.g.m., s. 61.

³¹² Erkal, a.g.e., s. 33.

anlaşılmıştı. Bir seneden fazla yollarda, denizlerde ve çok fena hava şartları altında kaldıkları için iç kısımları çürümüş bir hal almıştı. Bu hakikat karşısında daha esaslı muayeneye tabii tuttuğumuz, bunlardan ancak birkaç tanesini hazırlayabildik ve Rasit'im Mlz. Teyfik Bey ile ve bizi takip edecek olan ikinci tayyare'de de tayyareci Zeki Bey olduğu halde cepheye hareket ettik. Akşehir'e indiğimiz zaman Zeki'nin tayyaresi hafif bir kabotaj geçirdi, fakat tayyare çürümüş olduğundan, bu hafif kabotaj bütün tayyarenin harap olmasına sebep olmuştu. Yani 20 tayyareden yalnız bir tayyareyi cephe hizmetine alabilmiştik” sözleriyle ifade etmiştir.³¹³ Ayrıca İtalya'ya harp malzemesi ve tayyare satın alması için gönderilen heyetin satın aldığı³¹⁴ 20 adet Spat-13 avcı tayyareleri³¹⁵ de Vecihi Hürkuş ve ekibi tarafından Mersinde teslim alınmıştır.³¹⁶ Bu tayyarelerin satın alınışını ve Anadolu'ya getirilişini Avni Okar “ bu günlerde yukarda bahsi geçen İtalya'dan satın alınan av tayyarelerinin de Mersin'e geldiği haber alınmıştı. Bu tayyareler her ne kadar İtalyanlardan gizlice satın alınmış ise de tayyareler daha İtalya'da iken Türkiye'ye gideceği Yunanlılarca da öğrenilmiş bulunuyordu. İtalya'nın Brindizi Limanı'ndan Afrika namındaki İtalyan vapuruna yükletilen bu tayyareler güya başka bir hükümete satılmışçasına evvela Mısır'a doğru hareket etmiş ve hakikaten Mısır limanlarından birisine hamule vermek mecburiyetinde olan bu vapur İskenderiye Limanı'na da uğramış bulunuyordu. Bu tayyareleri bize satan İtalyan tayyarecilerden Parakini ismindeki sahibi de vapurda beraber bulunuyordu.

Fakat bu tayyarelerin Mersin Limanı'na çıkışı oldukça heyecanlı olmuştur. Çünkü: Tayyarelerin bize satıldığını haber alan Yunanlılar vapur daha İtalya'dan ayrılır ayrılmaz Mısır sahillerine kadar ve Mısır sahillerinden sonra Suriye sahillerini takiben Türk sahilleri hizalarına kadar vapurun peşine takılan iki Yunan torpidosu tarafından takip edilmekte idi. Ve vapur kaptanına açık denizlerde yaptıkları ihtara nazaran Türk sahillerine yanaştığı takdirde tayyareleri müsadere edeceklerini bildirmiştir. Bu suretle vapur Türk suları açıklarında seyre başlamış. Fakat bir türlü de sahillerimize yanaşamamıştır. Vapur İskenderiye Limanına

³¹³ Hürkuş, **a.g.e.**, s. 120.

³¹⁴ Okar, **a.g.e.**, s. 76.

³¹⁵ Erkal, **a.g.e.**, s. 33.

³¹⁶ Hürkuş, **a.g.e.**, s. 115- 116

geldikten sonra Türkiye Hükümetince tayyarelerin Antalya'ya çıkması emredilmiş ve hatta bu tayyareler buraya çıkacağına nazaran Garp Cephesi Tayyare Bölüğü'nden Bölük Komutanı Yüzbaşı Fazıl komutasında uçucu ve makinistlerden mürekkep bir müfreze kamyonlarla Antalya'ya gönderilmiştir... Fakat Anadolu Hükümeti'nden alınan gizli bir emir ve kaptana vaat edilen fazlaca para mükafatı sayesinde gece karanlığından istifadeyle Mersin açıklarında bulunduğu esnada vapurun lambaları söndürülerek Mersin Limanı'na girilmiş; ve o esnada Mersin Mıntıka Komutanı bulunan Yarbay Demir Ali Bey sabaha kadar emrinde bulunan erat ve Mersin'in hamiyetli halkı marifetiyle, bir gece zarfında, tayyareleri vapurdan manalara indirmeye ve iskele üzerine bulunan vagonlara irkap etmeye muvaffak olmuş ve hatta sabah şafak sökerken Yunan torpidolarının taarruzuna maruz kalır mülhazası ile vagonlar iskeleden derhal beş on kilometre içeriye çekilmiş bulunuyordu. Bu tayyareler birkaç gün sonra trenle Konya Tayyare İstasyonu'na getirilmiş ve iş bu istasyonun elemanları ve Antalya'da işi kalmayan Fazıl Bey ekibinin de Konya'ya muvasalatı üzerine tayyareler kurulmaya başlamıştır.³¹⁷ Bu şekilde Türk hava kuvvetleri teçhizat ve uçak bakımından taarruza hazır hale getirilirken teşkilatlanması da tamamlanmaya çalışılmıştır.

Büyük Taarruz'dan önce Cephe Tayyare Bölüğü'nün tayyare ve malzeme bakımından kuvvetlendirilmesi için Avrupa ülkelerinden satın alınan silah ve tayyareler monte edilerek cephe görevi için Akşehir'de toplanmaktaydı. Ağustos 1922 yılında Tayyare Bölüğünün iş görebilir faal uçak sayısı 7 tanesi keşif, 3 tanesi av tayyaresi olmak üzere 10'a yükseltilmişti. Satın alınan çoğu tayyarenin de malzemesizlik sebebiyle onarımları yapılamamıştır.³¹⁸

19 Ağustos 1922 tarihi'nde Cephe Komutanlığı Akşehir'de bulunan Cephe Tayyare Bölüğü'ne;

“ 1. Akşehir'de bulunan Cephe Tayyare Bölüğü 20 Ağustos 1922'de dört keşif uçağını havadan Çay'a hazırlanmış olan meydana nakledilecek ve bundan sonra keşiflerini Çay'dan yapacak, diğer iki keşif uçağı Akşehir'de vazifeye hazır bulundurulacaktır.

³¹⁷ Okar, a.g.e., s. 84- 86

³¹⁸ Doğanay, a.g.m., s. 382.

2.Hazırlanmakta olan av uçakları derhal Çay'a nakledilecektir.

3.Düşman uçaklarını gören bütün birlikler vakit kaybetmeden telefon hatlarından öncelikle istifade ederek bunların miktarını uçuş istikametlerini ve yüksekliğini Çay'daki Tayyare Bölüğüne bildireceklerdir. Orduların bu hususu emniyetle işletmeleri rica olunur” emrini vermiştir. Emir üzerine Akşehir'deki Cephe Tayyare Bölüğü 20 Ağustos 1922 tarihi'nde Çay'a nakledilmiştir.³¹⁹ Uçak Bölüğünde 6 adet Bregue- 14 keşif, 3 adet Spat- 13 av ve bir adet De Havwilland-9 (İsmet) tayyareleri bulunmaktaydı.³²⁰ Avni Okar Cephe Tayyare Bölüğü'nün nakledilmesini “ *Garp (Batı) Cephesi Tayyare Bölüğü, Büyük Taarruz için Çay'a nakledilmişti. Tayyare meydanı Bolvadin- Çay İstasyonu arasındaki şosenin şarkında (doğusunda) ve Çay'a üç dört kilometre mesafedeydi. Cepheye çok yakınlaştırılmasının sebebi de kara kuvvetlerinin inkişafına göre cephe derinleşeceğinden, av tayyarelerimizin cephe üzerine mütemadi karakol uçuşlarını temin idi.*

Bu maksatla bölük, taarruzdan üç dört gün evvel, bütün malzemesi ile bu mahalle nakledilmiş ve nakil Akşehir'den Çay'a trenle yapıldığı için müşkülât çekilmemişti.” sözleriyle aktarmıştır.³²¹ Bundan sonraki Büyük Zafer'e kadar geçen süreçte Cephe Tayyare Bölüğü Çay Kasabasında kalmıştır. Bu mütevazı hava teşkilatının faaliyetleri o kadar etkili olmuştur ki Yunan ordusu bu kadar az tayyare karşısında çaresiz kalmıştır ve Türk ordusunun Afyon'un güneyinde mevzi almasını takip dahi edememiştir. Taarruzdan sonra Yunan ordusunun mağlubiyeti ile birlikte Harp Divanında yargılanan Hacı Anesti Türk tayyareleri için “ *son zamanlarda Türklerin ecnebi hükümetlerinden tedarik ettikleri elli kadar son sistem takip tayyareleri yüzünden tayyarelerimiz Türk tahşidatını ve taarruz hazırlıklarını görememişlerdir.”* demiştir.³²²

³¹⁹ Doğanay, a.g.m., s. 383.

³²⁰ Özakman, a.g.e., s. 599.

³²¹ Okar, a.g.e., s. 91.

³²² Okar, a.g.e., s. 91.

5. Milli Mücadele’de Şehit Olan Akşehirliiler

Araştırmamızda Milli Mücadele döneminde 121 şehit tespit edilmiştir.³²³ Şehitlerin cephelere göre değerlendirilmesinin sonucunda 89 şehit’le en fazla batı cephesinde şehit verilmiştir. Bunun yanında hangi cephede şehit olduğu belirlenemeyen şehitler de bulunmaktadır. Ayrıca iç isyanlarda özellikle 1925 yılında Şeyh Sait Harekâtında ve Doğu Cephesinde de şehitler verilmiştir.³²⁴ Bu dönemde düşmanla yapılan mücadeleye bakıldığında 25 şehitle Büyük Taarruz, 24 şehitle de 2. İnönü Muharebesi en çok şehit verilen mücadele alanları olmuştur. Bunun dışında diğer mücadele meydanlarında ve yaralı olarak kaldırıldıkları hastanelerde de şehit verildiği görülmektedir.³²⁵ Bu verilerden elde ettiğimiz bilgilere dayanarak şunu diyebiliriz ki, Milli Mücadele döneminin en önemli safhalarında yerini almış olan Akşehirliiler mallarıyla olduğu gibi kanlarıyla ve canlarıyla da ülkenin zaferi ve istiklali için büyük bedeller ödemişlerdir.

Milli Mücadele’ye katılmış ve bağımsızlık uğruna canlarını feda etmiş Akşehirliilerin isim listelerine bakıldığında ilk sırada 20 kişiyle Mehmet ismi bulunmakta, ikinci sırada da 11 kişiyle Mustafa ismi yer almaktadır. Bunları takiben İbrahim, Ahmet, Ömer ve Osman gibi isimler bulunmaktadır.³²⁶ Bu isimlere bakıldığında halkın kullandığı isim analizime göre diyebiliriz ki, Akşehir halkı Türk-İslam kültür ve geleneğini sürdürmektedir.

Milli Mücadele’de şehit olan Akşehirliilerin yaş durumlarına bakıldığında 13 yaşındaki Mestan oğlu Hüseyin’den 40 yaşındaki Mehmet oğlu Halil’e varıncaya kadar küçük, büyük bu mücadele’de çok sayıda Can’ın şehit olduğunu görmekteyiz. Yapılan araştırmaya göre en fazla, 27 yaş ve ardından 22 yaş grubunun şehit olduğunu görmekteyiz.³²⁷ Akşehirliiler arasında sıkça geçen lakaplar arasında 4 şehitle Hacıoğulları birinci sırada bulunmakta, bunun ardından 3’er şehitle

³²³ Bu liste Msb’nın ve Tsk’nın İnternet sitesinden derlenmiştir. Ayrıca bkz. Köstüklü, a.g.m., s. 308- Bkz. www.Msb.Gov.Tr/Personel/ŞehitlerListesi- www.tsk.tr. ayrıca bkz., Ekler, 11.

³²⁴ Bkz., Ekler 12.

³²⁵ Bkz., Ekler 13.

³²⁶ Bkz., Ekler 14.

³²⁷ Bkz., Ekler 15.

Abdulloğulları, Salihoğulları ve Mustafaoğulları yer almıştır. Bunların dışında çok sayıda aileden can şehit olmuştur.³²⁸

Akşehirli şehirlerin Milli Mücadele’de aldıkları rütbelere göre dağılımında en fazla 56 Er, 4 Çavuş, 7 Onbaşı, 2 Asteğmen, 1 Üsteğmen ve 1 Teğmen bulunmaktadır. Bunun dışında 48 kişinin de hangi rütbeyi aldıkları tespit edilememiştir.³²⁹

Akşehirli şehit oldukları yıllara göre dağılımını bakıldığında 77 şehitle 1921 yılı ilk sırada bulunmakta olup bunu 31 şehitle 1922 yılı, 6 şehitle 1925 yılı, 1 şehitle 1920 yılı takip etmektedir. Aynı zamanda 5 şehidinde şehit oldukları tarih tespit edilememiştir.³³⁰

Akşehir’den şehit olanların Bucak ve Köylerine göre dağılımı değerlendirildiğinde en çok 11 şehitle Reis, bunu 7 şehitle Tuzlukçu, 4’er şehitle Doğrugöz ve Sarayköy bulunmaktadır. Bunun yanında Akşehir’e bağlı diğer köy ve bucaklardan da şehadet mertebesine erişmiş şehitler de tespit edildiği gibi 79 şehidin de köy ve bucak yeri tespit edilememiştir. Bunlarında çoğunluğunun da Akşehir merkeze bağlı oldukları yazılmıştır.³³¹

Milli Mücadele’de şehit olan Akşehirli içinde babasıyla aynı adı taşıyan şehitlerin olduğu tespit edilmiştir. 2 tane Mehmet oğlu Mehmet (Hacı Osmanoğulları’ndan ve Hocoğulları’ndan) 1 tane Ahmet oğlu Ahmet (Deli Hasanoğulları’ndan) 1 tane İbrahim oğlu İbrahim (Kocnaoğulları’ndan) bulunmaktadır. Baba ile aynı taşıyan bu isimlere bakıldığında muhtemelen babasının da kendisi gibi şehit olduğu ve çeşitli sebeplerle hayatta olmadığını anlamaktayız. Türk- İslam kültüründe yeni doğan bir çocuğa ancak babası veya annesi hayatta olmadığı zaman aynı isim verilmektedir. Osmanlı Devleti’nin son 10 yılı savaşlarla geçtiği için bu isimlerin babadan oğla şehit olarak ifade edilmesi muhtemeldir.

³²⁸ Bkz., Ekler 16.

³²⁹ Bkz., Ekler 17.

³³⁰ Bkz., Ekler 18.

³³¹ Bkz., Ekler 19.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanması ile birlikte İtilaf güçleri Osmanlı Devletinin topraklarını işgale başlamıştır. Anadolu'nun işgale uğraması ve Osmanlı Devlet yöneticilerinin bu işgaller karşısında tepkisiz oluşları, Anadolu halkının kendi bölgelerini korumak ve bağımsızlıklarını kurtarmak için direniş örgütleri oluşturmalarına neden olmuştur. Özellikle Yunan askerlerinin İzmir'den başlayarak Batı Anadolu'da başlattıkları işgaller ve yaptıkları katliamlar halkın düşmana karşı birleşmesini sağlamıştır.

Yunanlıların bu işgalleri Akşehir'de de hissedilmiştir. Bunun yanında Akşehir önce İngilizler daha sonra da İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. Bu işgaller sırasında Gayr-i Müslim halkın yaptıkları da Müslüman halk üzerindeki korku ve baskının artmasına neden olmuştur. Akşehir Halkı Anadolu'yu işgal eden düşmana karşı tedbir alma çareleri aramaya başlamış ve bunun için de Akşehir'in önde gelen şahsiyetlerinin girişimleriyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurmuşlardır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin yaptığı çalışmalarla birlikte Akşehirli vatanlarını kurtarmak için daha sistemli çalışmaya başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ayak basarak vatan savunması için halkı birlik ve beraberliğe çağırması sonucunda Akşehirlilerde bu çağrıya seve seve karşılık vermişler ve Mustafa Kemal Paşa'nın açtığı Milli Mücadele bayrağının altında toplanmışlardır.

Batı Anadolu'da ilerleyen Yunan askerlerinin Anadolu'dan atılması için başlatılan mücadelede Akşehirli gönüllülerde yer almıştır. Sakarya zaferinin ardından Fransızlarla Ankara Antlaşmasının imzalanması, İtalyanların Akşehir de dâhil olmak üzere işgal ettiği yerleri boşaltması, Akşehir'in Batı Cephesi Karargâhı olmasını sağlamıştır. Batı Cephesi Karargâhının Akşehir'e taşınması ve Türk ordusunun Akşehir'den yönetilmesi halkın da milli orduya verdiği desteğin artmasını sağlamıştır. Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Milli Mücadele'nin önemli kahramanları Akşehir'e gelerek çalışmalar yapmışlardır. Aynı zamanda Fransız ve Sovyet diplomatlar da yapılan çalışmaları görmek için Akşehir'e gelmiş ve Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeler yapmışlardır.

Düşmanı Yurttan atmak için başlatılan Büyük Taarruz hazırlıklarının yapıldığı dönemde de Akşehirli canlarıyla kanlarıyla bu hazırlıklarda yerini almıştır.

Ordunun ihtiyaçlarının karşılanması noktasında mallarını sarf etmekten geri durmamışlardır. Orduya asker ihtiyacının olduğu zamanda da savaşın n saflarında yerlerini almışlar ve Vatanın bağımsızlığı noktasında canlarını vermekten kaçınmamışlardır.

Milli Mücadelenin her safhasında yer alan Akşehirliler, canlarıyla, mallarıyla düşmana karşı yapılan mücadelenin içinde yer almışlar, bağımsızlığa giden yolda önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

EKLER

EK:1.a. Mustafa Kemal Paşa'nın Akşehir'e Geleceğini Bildirdiği Telgrafı

2/3/38

Sifre
Harb Telgrafı

Garb Cebhesi Kumandanlığına

1- Uzun bir müddet Garb Cebhesi'nde kalmak üzere 6-Mart-38 akşamı yâverlerim ve maiyyet müfrezelerinin bir kısmıyla Ankara'dan hareket edeceğim. Nezd-i devletlerinde misâfir olarak kalacağım. Bu müddet zarfında Cebhe'yi gezmek istiyor ve bu teftiş için şöyle bir program tasavvur ediyorum.

a- 7/Mart/38'de Sivrihisar'a 3'üncü Kolordu nezdine gitmek ba'de Kolordu Kumandanıyla birlikde 61'inci Fırkayı görmek.

b- Müteâkıben Aziziye'de zât-ı devletlerine ve İkinci Ordu Kumandanına mülâkî olmak ve birlikde o civârdaki kıtaâtı mümkün mertebe görmek.

c- İkinci Ordunun mütebâkî cebhesini gezmek.

d- Birinci Orduya giderek mezkûr ordu cebhesini gezmek.

e- Müteâkıb seyâhatimizi vaz'iyete nazaran takarrür ettirmek.

2- Zât-ı devletlerinin ve Şevkî Paşa Hazretlerinin Aziziye'de bulunacağınız zamânı Sivrihisar'dan ayrıca bildireceğim.

3- Bu teftiş için daha münâsib bir program düşünülüyorsa iş'ârını ricâ ederim.

Başkumandan
Mustafa Kemâl

Kapadım. / 3 minh

EK: 2.a: Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Akşehir'de Mustafa Kemal Paşa'ya Şifahi Takrirleri

Garb Cephesi Kumandanlığı
Erkân-ı Harbiyesi
1. Şu'be

Akşehir
10/Kânûn-ı evvel/37
7:11 sonra

Garb Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretlerinin Başkumandan Paşa Hazretlerine şifâhî takrîrleri not sûretiyle alınmıştır.

Sûret-i umûmiyyede vaz'iyet hakkında ma'rûzâtta bulunacağım:

Son mülâkatdan sonra vaz'iyette esâslı bir tebeddül olmamıştır. Ordunun tahaşşüd ve harekâtı için kabûl edilen esâs îâşe ve ikmâl nokta-i nazarından kolay olan Afyon-Konya şimendüfer hattının tarafeyninde toplanmak ve aynı zamânda Sakarya mıntikasından da istifâde etmek idi. Bu sebeble şimâlde 3 kolordu ve 16, 17'nci Firkaları bırakarak üç kolorduyu cenûba aldık. Son zamânda 16, 17'nci Firkaları da yine aynı sebeplerle cenûba aldık. Sûret-i umûmiyyede 16 piyâde firkalık kuvvetin 12 firkasıyla şimendüfer hattı tarafeynindeki mıntıkada bulunuyoruz.

Dinar şimendüferine istinâd eden Denizli mıntikasında 5'inci Kolordu 14'üncü Piyâde Fırkası vardır. Son zamânlarda bir iki def'a keşif taarruzu yaptık. 11'inci ve 7'nci Yunan Firkalarını cenûba geçmiş biliyorduk. 7'nci Fırkanın cenûba hareketini elde ettiğimiz vesâikle öğrendik. Fakat 11'inci Fırkanın cenûba geçtiği teyyüd etmedi. 10'uncu Fırkayı Eskişehir şarkında karşımızda bulduk. Çal mıntikasında mühim bir taarruz yaptık. Düşman mukabil taarruz yaptı. Serköprü mevziini kısmen muhâfaza ettik. Şimdi müdâfaa-i kat'iyye için nehri önümüze almak muvâfık olacaktır. Bu fikri orduya teblîg eyledim. Kuvvetlerimizin hâl-i hâzır tahaşşüdü tasavvur edilen harekât için ilk tecemmudur. Bu sûretle düşman tarafından yapılması muhtemel harekâta da iyi cevâb verecek bir vaz'iyetdeyiz.

Düşman harekâtında mühim bir tebeddül yoktur. Düşman teşrîn-i evvel ortasından i'tibâren bize tâbi' olarak kuvvetlerini cenûba nakl etdi. Aleyhine vuku' bulacak herhangi bir ihtimâl taarruza karşı düşman hassâs görünüyor. Düşmanın üç firkasıyla şimâlde ve Eskişehir mıntikasında diğer dokuz fırka ve müstakill âlâylarıyla cenûbda Afyon ve Uşak mıntikasında olduğunu kabûl ediyoruz. 11'inci Fırkanın cenûba indiği hakkında propaganda yapılmıştır. El-yevm bu fırka kısmen Bilecik mıntikasında kabûl ediliyor. Maa-mâ-fih bunu da cenûbda kullanabilir. Dinar mıntikasında düşmanın bir firkasını kabûl ediyoruz. Dördüncü Fırkanın da Menderes mıntikasında olduğu hakkında İzmir'den bazı istihbârât vardır. Ben buna az ihtimâl veriyorum. Düşmanın bütün kuvveti Afyon ve Uşak mıntikasındadır. Tarz-ı tahaşşüdüyle intizâr ve elâstiki bir vaz'iyette add olunabilir. Ordu-yi aslîyi şimendüfer hattında Çay noktasından kısa hatlarla menzil vesâitiyle ve kısmen orduların ve kitaâtın vesâiti ile îâşe ediyoruz. 3'üncü Kolordunun

EK. 2.b. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Akşehir'de Mustafa Kemal Paşa'ya Şifahi Takrirleri

vaz'iyeti daha çok mübâyaayı îcâb etdiriyor. Dinar mıntıkasında îâşe husûsunda Tekâlîfden istifâde ediyoruz.

Sakarya Muhârebesi'nden sonra ordumuzun ikmâlinde mühim bir fark hâsıl oldu. Sûret-i umûmiyyede kuvvetimiz bugün (133.000) nefer (66.000) tüfenk Menzil ve sâire ile (150.000) neferlik bir kuvvet add olunur. Sakarya Muhârebesi'ne girdiğimiz zamân mecmû' kuvvetimiz (120.000) idi. Arada (30.000) kişilik bir fark vardır. Bu fark nedir? Sakarya Muhârebesi'nde orduyu (60.000) tüfenk hesâb etdik. Fakat bu saff kuvveti değildir. (60) bin tüfenk çıkarmak için menzil kuvvetleriyle berâber (150) bin nefer olmak lâzımdır. Sakarya Muhârebesi'nde ikmâl efrâdı perâkende gelmiş ve sarf olmuştur. Hakikî saff kuvveti [50:55] bin tüfenkdi. Şimdiki kuvvetimize göre [10:15] bin tüfenk gibi esâslı bir fark vardır.

Buna mukabil düşman kuvvetini [162.000] kabûl ediyoruz. Bunun [120.000]'i ki seyyâr ordudur. Binâen aleyh düşmanın top, makineli tüfenk adedi fazla olmak üzere safda tüfenk kuvveti takrîben müsâvî iki ordu add edilebilir. Saff tûfengi her fırkada 3 bindir. Fırkalarımız 8:10 toplu ve 40 makineli tüfenkdir. Düşmanın 12 fırkası, ayrıca müstakill âlâyları ve menzil âlâyları vardır. Beher fırkanın silâh kuvvetini (4.500) hesâb ediyoruz. Düşmana muâdil olmamız fırkalarımızın adedinin çokluğudur. Şâyed bölüklere 30:40 kişi zamm edersek bu doğrudan doğruya saff efrâdı olacak ve fırka ededinin çokluğunu tefevvuk olarak gösterecektir.

Kıymet husûsunda bir şey' söylemek isterim:

Bizim ordunun kıymetinin arttığı kanâatindeyim. Sevk ve idâre husûsunda ufak, büyük kıtaât tatbikat yapmışlardır. Yunan muhârebelerini görmeyen kıtaât hemen asgarî bir hâldedir. Yalnız yeni gelen 12, 16'nci Fırkalar vardır. Dîğerleri muhârebenin safahâtını görmüşlerdir.

Techîzât i'tibâriyle de umûmî bir şey' arz edeceğim:

Vaz'iyetimiz hâzırlık devresi add olunabilir. Bu hâzırlıklar techîzât, ceb-hâne ve menzil hâzırlığıdır. Ordunun muhtâc olduğu techîzâtın bugün ancak yarısı elimize geçmiştir. Başkumandan Paşa Hazretleri –Ne yapalım safahâtı kâmilen biliyorsunuz beceremiyoruz. Para olduğu hâlde yapılamadı. Bunun için pratik bir çâre düşünülmesi lâzımdır.

Ceb-hâne-Bir meydân muhârebesi için takrîben piyâdede tüfenk başına (270) fişenk hesâb ediyoruz. Sakarya Muhârebesi'nde de takrîben iki yüze yakın sarf edilmişti. Top başına (750) atım istiyoruz. Sakarya'da (500) sarf edilmişti. Makinelilerde beher tüfenk için (13.000) hesâb ediyoruz. Bunlar Sakarya'da (5:10) bin sarf etmişlerdi. Taarruza karâr veren hareketin ikmâline kadar âteşi idâre etmek mecbûriyyetindedir. Bir kıt'a düşman yakında âteşsiz intizâr vaz'iyetinde kalmaz. Binâen aleyh erkam emniyetli olan mikdâr asgarîdir. Şimdi elimizde tüfenk başına (200), makineli tüfenk başına (5.000), top başına (348) mermî vardır. Bunun takrîben sülüsü henüz elimizde değildir. Gerilerdedir. Kâmilen Konya hattına nakl için (15:20)

EK. 2.c. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Akşehir'de Mustafa Kemal Paşa'ya Şifahi Takrirleri

günlük bir zamân geçecektir. Görülüyor ki hepsi bir araya geldiği hâlde yine i'tinâ ile muhâfaza olunacak bir ceb-hâne mikdârı göstermektedir.

Başkumandan Paşa Hazretleri "Muhârebe verirken düşünmemek için kısa bir hesâb ile ne lâzım?" buyurdular. Bizim için piyâde tüfengi ve makineli tüfenk ve top başına hesâb edilen tertîb kadar bir tertîb daha isterim. Esâsen bir sefer için 8 meydân muhârebesi hesâb etmelidir. Maa-hazâ bu fazla bir hesâb olabilir. 4:8 kabûl edilebilir. Reîs Paşa Hazretleri: Ceb-hânenin mikdârı bizim gibi da'vâ ta'kîb edenler için zarûrî hâlde sarf olunur." Emniyetle sarf etmek için hiç olmazsa üç misli olmalıdır. Bir hareketin bahş edeceği kavâide karşı elde dîğer âtımlar olursa bir âtim sarf olunabilir. Bu nokta-i nazardan ceb-hâne hesâbı yapılması takarrür etdirildi.

Menzil: Kabiliyyet nokta-i nazarından esâslı bir fark vardır. Temmuzda on kilometre uzaklaşacak bir vaz'iyette değildim. Tahrîb edilmiş bir mıntıkada şimendüfere istinâd ederek hareket etdim. Hâlen vesâit-i nakliyyemiz kolorduların kol ve katarları ve menzil vesâiti terakki etmiştir. Mecmûu (2.000) tonluk bir vesâit-i nakliyyemiz vardır. Bunun umûmî olarak (1.000) tonu kolorduların vesâitidir. Bunu bir şimendüferimizin mûntehâ noktasından i'tibâren arzen ordu cebhesini te'mîn edecek vesâit add ediyorum. Bundan fazla olarak şimendüfer hattına istinâden menzilin vesâitini de a'zamî (40) kilometrelik bir ileri hareket için hesâb ediyoruz. Şimendüfer hattı Çobanlar'a temdîd edilirse Afyon'un gerisindeki sırtlara kadar kifâyet edecektir. Ondan sonra yeniden şimendüfer yapılarak ileri gitmek lâzımdır. Dinar'dan cebheye, Sandıklı'ya kadar olan mesâfe 70 kilometredir. Bütün menzil vesâitiyle yarısında kalır. Bunun için daha (2.000) ton vesâit lâzım. Bunun bin tonu müteharrik olarak ceb-hâne taşır.

Tekâlif-i Milliyyeden alacağımız %20'lerden takrîben (1.300) tonluk vesâit alacağımız vardır. Henüz alınmadı. Az çok durduruldu. Çamur mâni' olmamak üzere müsâid bir mevsimde yine mühim bir menzil hattı alınabilecektir.

Deve ve otomobil hesâbı yaptırđım. (3.000) deve mübâyaa edilecek olursa bunları Akşehir-Eğirdir Gölü arasına tahsîs edeceğiz. Dinar'dan şimâle de (60) otomobil hesâb etmişdik.

Başkumandan Paşa Hazretleri "3.000 deve mübâyaa edilecek olursa vaz'iyete ne dereceye kadar mânevra kabiliyyeti verecektir?" buyurdular.

İlk hedef şimendüferi tutmak ya'nî bir meydân muhârebesi safhasıdır. (3.000) deveyi Akşehir'e ve (60) otomobili garba alarak vaz'iyeti daha bir günlük ileriye götürürüz. (40) kilometre (60) kilometre olur. El-yevm bu iki vâsıta gayr-i mevcûddur.

İstitrâd:

Başkumandan Paşa Hazretleri -3.000 devenin mübâyaaasına hükûmet karâr vermişdi buyurdular.- Böyle bir karâr yokdu. Mübâyaa veya ücretle istihdâm şıkları hakkında münâkaşa yapılıyordu. Hey'et-i Vekîle orduda

EK.2.d. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Akşehir'de Mustafa Kemal Paşa'ya Şifahi Takrirleri

develere bakılmaz. En iyi çâre develerin devecilerle getirilmesini ve ücret verilmesini münâsib görmüşler. Biz bunu kabûl edemeyiz. Bunun üzerine Başkumandanlıktan deve mübâyaası hakkında âtîdeki emir verildi.

“Orduda bulunan devecileri deve hâtırı için te’cîl etmek kollarda istihdâm etmek gibi bir usûl kabûl edilemez. Binâen aleyh Garb Cebhesi'nin eşedd-i ihtiyâcı olan (3.000) devenin tesbît edilen menâtıkda mübâyaa sûretiyle tedârîki elzemdir. Peşîn para vermek imkânı olmadığı takdirde guruşlu mazbata ile alınacaktır. Bu husûsun serîan te'mîni için bil-cümle alâka-dârânın derhâl işe başlaması ve netîcenin bildirilmesi...”

Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Riyâsetine, Müdâfaa-i Milliyye, Mâliyye, Dâhiliyye Vekâletlerine ve Garb Cebhesi Kumandanlığına yazıldı.”

520 ton da benzin mübâyaa edilmiş, bu benzinler İnebolu-Samsun limanlarında teslîm edilecek. Antalya'da da vardır. Bizim için 300 ton benzin kâfi gelecek. Binâen aleyh İnebolu ve Samsun'daki benzinlerin Mersin'e nakli daha muvâfık olacak, Antalya'dakileri ordu menzil vesâitiyle nakl eder.

Bunun üzerine Başkumandanlıktan Müdâfaa-i Milliyye Vekâletine “Karadeniz sâhilindeki limanlara gelecek benzinlerin Mersin'e nakli için emir verildi.”

Vesâit miyânında şimendüferden de bahs etmek istiyorum. Konya şimendüferi bizi yarıda bırakacak bir tehlike gösterdi. İâşe için her gün bir şimendüferin gelmesi mübremdir. Bunun odun ve kömürü Fatsa'dan Zonguldak'dan almağa çalışılıyor. Maa-hazâ bu teşebbüsât kanâat-bahş olamıyor. Herhangi bir günde trenin gelmemesi iâşeyi sekte-dâr edebilir. Kar kapatır, odun biter, vagon azdır. Bu gibi mesâile karşı elimde odun istoku bulundurmamak istiyorum. Şimdi Bolu Şimendüfer İdâresi der-uhde etdi. Biz de yardım ediyoruz. Her hâlde şimendüferin emniyetle işlemesini de arz etmek lâzımdır.

Başkumandan Paşa Hazretleri- Bugünkü vaz'iyette şimendüferin son noktası Kumrallı'dır. Şimendüferi her gün işletmekle berâber ve hiç olmazsa birkaç günlük iddihârât lâzımdır. Bunu nasıl te'mîn edeceksiniz? Bunu mübâyaa ile te'mîn edeceğiz. Şimendüferin fazla vagonu yoktur. Adana'dan alınması için yazıldı. 60 vagon istiyoruz. Kömür alınıyorsa Pozantı'dan odun nakli mündefi' olacağından yetmiş vagonunda bundan istifâde edeceğiz. Adana mıntıkasından samanları da balya hâline koyarak nakl edeceğiz.

Ba'zı umûmî esâslar arz etmek istiyorum:

Sefer nokta-i nazarından bizim ordu ile Yunan ordusu arasındaki fark Yunanistan'ın kuvve-i askeriyyesi şöyle tahmîn olunuyor. İşgal menâtıkı da dâhil olmak üzere asker aldığı nüfûs 4,5 milyondur. Bunun yüzde onu (450) bin eder. (50) bin Harb-i Umûmî ve Anadolu Harbi'ndeki zâyîata çıkarırsak (400) bin kalır. Bir senelik kur'a efrâdı mikdâr-ı vasatîsi (20) bindir. (13) seneliği silâh altında olduğuna göre (260) bin kişi eder. Bunun yüzde onunu firâr, adem-i icâbet ve sâireye düşerek (234) bin kişilik bir seyyâr ordu eder.

EK.2.e. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Akşehir'de Mustafa Kemal Paşa'ya Şifahi Takrirleri

Bundan on beş bin polis ve jandarma tefrîk edersek (162) bin Asya-yı Sugrâ Ordusu ve mütebâkî (57.000) kişi de Trakya, Makedonya, Epir ve Eski Yunanistan'daki kuvvet olur. Bundan başka silâhına alınmayan dokuz senelik efrâd vardır. Bu da takrîben yüz bin kişilik bir kuvvettir. Düşman 13 senelik efrâd silâhında bulunduruyor. Biz yirmi senelik efrâd silâhına aldık. Aradaki fark Harb-i Umûmî zâyîâtına atf olunabilir. Bu silâhına aldığımız 20 sınıf bize (150) bin efrâd verdi. Daha (250) bin olmak lâzımdır ki bu elde yokdur. Firârları az çok mâl add ediyorum. Bunlardan istifâde edebiliriz. Bununla berâber sefer için kısmen şark, Adana mıntıkası ve İstanbul'dan istifâde ederek efrâd bulmak lâzımdır. Bununla lâ-akall düşmanın henüz silâhına alınmayan yüz binini bulmak muktezîdir. Garb Cebhesi ahz-ı asker menâtikini tevsî' ile Harput, Malatya, Ayıntab, Maraş, Adana, Lazistan'dan efrâd almalıdır. İstanbul'dan bir kanûnla istifâde mes'elesi de düşünülecek bir noktadır.

Başkumandan Paşa Hazretleri- Biz Yunan seferini netîce-i kat'iyyeye îsâl edinceye kadar silâhında bulunduracağımız seyyâr ordu kuvveti ne kadar olacaktır?

Yunanlıların 12 fırkası vardır. Bundan başka dört müstakill âlây ve 3:5 menzil âlâyı vardır. Yunanlıları Anadolu'dan çıkarmak için müsâvât-ı adediyye olan yerde kıymetle tefevvuk etmek lâzımdır. Bugünkü kuvvet i'tibâriyle müsâvât-ı adediyye kabûl ediyoruz. Hakikatde değildir. Şimdi ideâlim: Bizim fırkalardan beherini Yunan fırkalarına muâdil tutmaktır. Eğer bu sûretle 18 piyâde fırkamız olursa hâsıl olacak tefevvuk esâslı bir iş için lüzümlü bir mikdârdır. Eğer Kocaeli ve Çal'daki 18, 14'üncü Fırkaları saymazsak düşmanın 12 fırkasına karşı benim 16 fırkam vardır. Bu dört fırkayı dîgerlerine kalb edib 12'ye karşı 12 ile bulmak bir kâr değildir. Bu dört fırkayı lağv etmekle, topçular, makineliler, sıhhiyye aaleb-i ihtimâl dîgerlerini takviye edeceğinden kâr etmeyeceğim. Yedi bin ikmâl neferi kazanacağım diye dört fırkayı lağv edeceğim. Fırka lağvına mütemâyil değilim. Bu fırkalardan ayrı bir kolordu da teşkîl etmiyoruz. Bizim ve orduların ihtiyâtı olmak üzere idâre edeceğiz. Süvârillerimiz kolordu hâlinindedir. 3 fırkadan ikisi kuvvetlidir. (1422) Üçüncü Fırka biraz zâifdir. Dörder âlâylı fırkalardan tebdîl edilecek bir şey' görmüyorum. Süvâri için söylenecek söz dâhil ve hâricde te'sîr yapan süvâriyelerimizin tefevvukunu muhâfaza etmektir. Tezyîd için müzâheretleri vererek bölükleri (150)'şer yapacağız. Esâslı bir nokta olan zâbit ihtiyâcının telâfisi için İstanbul'da daha kabil-i istifâde çok zâbit bulunduğu kanâati vardır. Bunları celb ederiz. Bu husûs Başkumandanlıkça da tensîb buyurularak mülâzım ve yüzbaşı rütbesindeki zâbitânın İstanbul'dan celbi Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyyeye yazıldı.

Bunların bir mes'ele olarak tekrâr düşünüldüğü karâr-gîr oldu.

Firâr istatistikleri hakkında ma'lûmât vermek istiyorum: Temmuzda muhârebe dolayısıyla (30) bin firâr vardı. Ağustosda (4.400)'e tenezzül etdi. Eylülde (13.000) idi ki bu da Sakarya Muhârebesi'nin müşkil günlerine tesâdüf ediyordu. Teşrîn-i evvelde (6.000) ve Teşrîn-i sâinde (3.400) bu

EK.2.f. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Akşehir'de Mustafa Kemal Paşa'ya Şifahi Takrirleri

ayda fazla te'sir yapıyor. Ay nihâyetine kadar (3.400) olacaktır. Büyük bir hareket olmadı. Sebebe belki kış olabilir. Firâfîler hep silâhlı olsa gayr-i kabil-i tahammüldür. Verilen emirlerin ta'kibi dolayısıyla bu firâr azalmıştır. Firâr ve bakaya mes'elesini bütün vekâletler üzerine düşdüğü hâlde iktihâm edilmesini mümkün bir mes'ele add ediyorum. İstiklâl Mahkemeleri firâr için fâideli olmamıştır. Gerideki ta'kibât mühimdir. Mesâil-i esâsiyyeden olmak üzere bir de mes'ele-i mâliyye vardır. Şimdiye kadar biz yalnız maâş için para alıyoruz. Tekâlif-i Milliyeden aynen aldığımız vesâitle iâşe oluyorduk. Bununla berâber diğer mübâyaa edilecek malzeme vardır. Bir ay sonra ordunun iâşesi de mübâyaa ve paraya istinâd edecektir. Mübâyaa için (3,5) milyon lira lâzımdır. Bu mevâdd-ı iâşeyi kısmen hatt boyunda mevcûd malzemeyi uzaktaki malzeme ile mübâdele ederek bulacağız. Bunu Mart nihâyetine kadar hesâb ediyoruz. Mersin yolu açılırsa mübâdele mes'elesi zorlaşacağından (500) bin liralık mübâyaaı âcilen yapalım.

Ordunun muhassasâtı zâbitân ve efrâd maâşî mâhiyye (833.000) liradır. Bunun (437.000) lirası efrâd maâşıdır. Bu istihkakdır. Bunu kesemem. (500.000) lira da iâşe parası isterim. Şu hâlde (1.300.000) lira her ay isterim.

Başkumandan Paşa Hazretleri: Sefer-berlik zammını yalnız seyyâr orduya vererek diğerlerinden ilga' husûsunu buyurdular. Bunun için Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye, Müdâfaa-i Milliyeye ve Mâliyye Vekâletlerinin mütâlaası soruldu. Bu yüzden edilecek müsâvî istifâdenin ne olacağı istendi. Aynı zamânda efrâda yarım lira ve zâbitâna zamsız birer maâş verebilmek için (420.000) liraya eşedd-i ihtiyâc olduğundan bunun kaç güne kadar verilebileceği Mâliyye Vekâletinden soruldu.

Muallak Mesâil:

Mübâdeleyi Mâliyye Vekâleti doğrudan doğruya ben yapacağım diyor. Teehhür oluyor. Buna bir sebep yokdu. Mâliyyenin müdâhalesi hizmet nokta-i nazarından bizim için mûcib-i itminândır. Mûcib-i endîşe olan sūr'atle işe ehemmiyet vermemeleridir. Bunun te'mîni iktizâ ediyor. Bunun için Başkumandanlıktan Mâliyye Vekâletine yazıldı.

Sayd-i mâhî Mes'elesi:

Ordunun et ihtiyâcını kısmen te'mîn için göllerden balık tutturacağız. Hâl-bu-ki Mâliyye Vekâleti bunun Düyûn-ı Umûmiyyeye ve dolayısıyla Mâliyyeye âidiyyetinden bahs ediyor. İşe bir karar vermek lâzımdır. Buna dâir Başkumandanlıktan Cebhe'ye ve bir sûreti Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye ve Mâliyye Vekâletlerine olmak üzere âtîdeki emir verildi. "Garb Cebhesi mıntıkasındaki göller ve denizlerden sayd-i mâhî yaparak ordunun et ihtiyâcını tehvîn edecektir."

Dinar Mıntikasından Arpa İhrâcâtı:

Bu ihrâcâtı men' etmek fikri yoksa biz mübâyaa edelim.

EK.2.g. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Akşehir'de Mustafa Kemal Paşa'ya Şifahi Takrirleri

Başkumandan Paşa Hazretleri: Dinar'daki erzâk sâhillere kaçırıldığı cihetle mübâyaa için emrindeki (300) bin liranın Garb Cebhesi'ne verilmesini, kânûn-ı evvel on beşine kadar verilmesi lâzım gelen (200) bin lira için de ihzârâtda bulunulmasını Mâliyye Vekâletine emr buyurdular.

Firâfiler Hakkında Ma'rûzât:

Firâr edenlerin âileleri teb'îd ediliyor. Bu sûretle firâr azalmıştır. Fakat Cebhe'nin icrââtı muhtelif makamâtdan ta'vîk ve ihlâl edilmektedir. Hattâ bundan dolayı bir jandarma zâbiti İstiklâl Mahkemesine verilmiş ve tecziye edilmiştir. Bunlar ta'kîbâta darbe oluyor. Cebhece yapılan muâmele muvâfık görüldüğü takdirde bunun Başkumandanlık emri olarak bir def'a daha teblîgini arz ederim. Bu husûs da tensîb buyurularak İstiklâl Mahkemelerine ve Hey'et-i Vekîleye yazıldı. Ve jandarma zâbitinin evrâkı da Başkumandanlıkça ta'kîb buyurulmak üzere alındı. Başkumandan Paşa Hazretleri Denizli'de müstahfaz teşkîlâtı hakkında sordular. Buna Birinci Ordu Kumandanı emir vermişti. Bu emri ben re'sen vermezdim. Fakat verilmiş olduğu için şimdi semeresini ta'kîb ediyorum. Bir de endîşe ve heyecâna sebep olmak gibi bir mahzûra meydân açıb açmayacağına dikkat ediyorum. Başkumandan Paşa Hazretleri bunun üzerine bu mahzûrun hâsıl olmuş bulunduğunu ve binâen aleyh bu teşkîlâtın derhâl ilgası husûsunu emr buyurdular.

Sevk ve İdâre İçin Karâr: Büyük bir meydân muhârebesini kendi ârzûmuzla da'vet etmek için bir sebep mevcûd olmadığı ve elimizde bil-ihtiyâr sarfına karâr verilecek mikdârda vesâit mevcûd ve müstahzar bulunmadığı kabûl olundu. Buna nazaran taarruz için noksânlarımızı ikmâl edinceye kadar kısm-ı küllîmizin Çay şimendüferi tarafeynindeki vaz'iyetini muhâfaza edeceğiz. Bu vaz'iyette iâşe en kolay bir sûrette te'mîn edilebilir. Aynı zamânda mühim istikametleri ve muvâsala hatlarını muhâfaza etmiş oluyoruz.

Ceb-hâne vaz'iyetimize ve menzil hâzırlığına nazaran bu kış zarfında büyük kuvvetlerle Dinar'a istinâden bir hareket yapılabilmesini mümkün görmüyorum. Evvel-emirde bir taarruz için muktezî ceb-hâne elimize geçmemiştir. Bidâyetde Konya hattına gelecek olan bu ceb-hâneyi Akşehir'den Eğirdir'e nakl için muktezî develer de tedârik olunamamıştır. Dinar'dan Sandıklı'ya nakliyyât için otomobil benzini de henüz vâsıl olmamıştır. Elimizdeki ceb-hâne şimendüfer hattı tarafeynindeki kolorduların ihtiyâcına bile kâfi değil iken bunları şimdiden Eğirdir'e nakle başlamak muvâfık olamaz. Çünkü bir düşman taarruzunda muhtâc olacağımız bu ceb-hâneyi muhârebe esnâsında Çay mıntikasına yetiştirmek kabil olamaz.

Şu hâlde şimdilik Eğirdir'e yalnız 5'inci Kolordu ile Altıncı Fırka için muktezî ceb-hâne nakl olunacaktır. Binâen aleyh mutasavver (Sad) harekâtının icrâsı için şimdiden kat'î bir şey söylenemez. Cebhe yakınına kadar aramızda bir şimendüfer hattı ve şoseler bulunduğuna göre Afyon çıkıntısına şimâl ve cenûbdan bir taarruz icrâsı dâire-i imkân dâhilindedir.

EK.2.h. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Akşehir'de Mustafa Kemal Paşa'ya
Şifahi Takrirleri

Şimendüfer hattı Kumrallı'ya kadar ta'mîr edilmiştir. Bir aya kadar Çobanlar'a kadar ta'mîr edebileceğimizi ümîd ediyoruz. Hâlen elimizdeki tekmîl vesâit-i nakliyye cem' edilebildiği hâlde bizi son şimendüfer noktasından ancak kırk kilometre ileriye götürebilir. Ya'nî Balmahmud'a taarruz edebiliriz. Maa-mâ-fih ceb-hâne nakliyyâtı için ihtiyâten eldeki altmış otomobili de işletmeğe mecbûruz.

Başkumandan Paşa Hazretleri bunun üzerine "Ordu her dürlü seyyâr ve serî' harekâta muktedir olabilecek sûrette hâzırlanmalıdır. Ne sûretle taarruz edebileceğimiz taarruz zamânındaki hâzırlığımızın derecesine göre ta'yîn olunur. Maa-hazâ vaz'iyet-i siyâsiyye, askeriyye veya dâhiliyye ilcâsıyla da taarruza mecbûr olacağımızı hesâb etmelidir. Binâen aleyh şimdiden taarruz için bir şekil ta'yînine hâcet yokdur. Bizim için en müsâid şekil taarruz için hâzırlanmalıyız ve taarruz ârzû ve hâzırlıklarımız bilâ-inkitâ' devâm etmeli, bütün ordu mensûbîni pek yakında taarruz edeceğimize göre hâzırlanmalıdır. Düşman da taarruz hâzırlıklarımızın taht-ı tazyîk ve tehdîdinde tutulmalıdır." buyurdular.

Bunu müteâkıb İsmet Paşa Hazretleri: Düşmanın siyâsî bir te'sîr icrâsı emeliyle kısm-ı küllîmizin uzak bulunduğu mühim ba'zı menâtıka mevzîî taarruzlar icrâsı hakkında alınan haberlerden bahs ederek Dinar'a Birinci Ordudan bir fırkanın gönderilmesine mütemâyil olduklarını maa-mâ-fih bunun en büyük mahzûru fırkanın Çivril veya Denizli cebhelerinde düşmanın ehemmiyyetsiz taarruzlarında tâlî cebhede muhârebeye tutuşması ve şimâlde vuku' bulacak ciddî taarruzlara yetişememesidir.

Bunun üzerine vaz'iyet esâslı bir sûrette münâkaşa olunarak düşmanın zaîf kıtaâtla Dinar'a yapacağı bir taarruzun 5'inci Kolordu tarafından tard olunması lâzım geleceği ve düşmanın kuvvetli kıtaâtla Dinar istikametinde yapacağı bir taarruzda ya şimâl veya cenûbda taarruzî hareket mecbûriyyetinde bulunduğumuz kabûl olundu. Bu hâlde Dinar'a ilerileyecek düşman kıtaâtı aleyhine yapılacak taarruz ahvâle göre tekmîl Birinci Ordu ve-yâhûd bir kolordu tarafından yapılabileceğinden ve fırkanın Dinar'da bulunması bir fâide te'mîn edemeyeceğinden münferiden ezilmemesi için i'zâm edilmemesi tercih ve takrîr olundu.

15-Kânûn-ı evvel-337
Garb Cephesi Erkân-ı Harbiyye Reîsi
Âsım

EK.2.2. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Akşehir'de Mustafa Kemal Paşa'ya Sıfahi Takrirleri

4

A	1928
D	1
F	2-1

1- Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Akşehir'de Mustafa Kemal Paşa'ya sıfahi takrirleri. Bu takrirler, İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya sunduğu raporlar ve tavsiyelerdir. Takrirler, Batı Cephesi'nin durumu, düşman kuvvetleri, askerî hareketler ve diğer önemli konular hakkında detaylı bilgiler içerir.

2- Takrirlerin tarihleri ve yerleri. Takrirler, 1920-1922 yılları arasında Akşehir'de yapılmıştır. Bu dönem, Milli Mücadele'nin en yoğun olduğu dönemdir. İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya sunduğu takrirler, Batı Cephesi'nin durumu ve düşman kuvvetleri hakkında önemli bilgiler içerir.

3- Takrirlerin içeriği. Takrirler, Batı Cephesi'nin durumu, düşman kuvvetleri, askerî hareketler ve diğer önemli konular hakkında detaylı bilgiler içerir. Takrirler, İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya sunduğu raporlar ve tavsiyelerdir.

4- Takrirlerin önemi. Takrirler, Milli Mücadele'nin en yoğun olduğu dönemdir. İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya sunduğu takrirler, Batı Cephesi'nin durumu ve düşman kuvvetleri hakkında önemli bilgiler içerir.

5- Takrirlerin sonuçları. Takrirler, Mustafa Kemal Paşa'nın Batı Cephesi'ni yönetmesi için önemli kararlar almaya yardımcı olmuştur. Takrirler, Batı Cephesi'nin durumu ve düşman kuvvetleri hakkında önemli bilgiler içerir.

6- Takrirlerin kayıtları. Takrirler, Milli Mücadele'nin en yoğun olduğu dönemdir. İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya sunduğu takrirler, Batı Cephesi'nin durumu ve düşman kuvvetleri hakkında önemli bilgiler içerir.

7- Takrirlerin diğer detayları. Takrirler, Batı Cephesi'nin durumu, düşman kuvvetleri, askerî hareketler ve diğer önemli konular hakkında detaylı bilgiler içerir. Takrirler, İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya sunduğu raporlar ve tavsiyelerdir.

8- Takrirlerin diğer önemli noktaları. Takrirler, Batı Cephesi'nin durumu, düşman kuvvetleri, askerî hareketler ve diğer önemli konular hakkında detaylı bilgiler içerir. Takrirler, İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya sunduğu raporlar ve tavsiyelerdir.

9- Takrirlerin diğer önemli noktaları. Takrirler, Batı Cephesi'nin durumu, düşman kuvvetleri, askerî hareketler ve diğer önemli konular hakkında detaylı bilgiler içerir. Takrirler, İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya sunduğu raporlar ve tavsiyelerdir.

10- Takrirlerin diğer önemli noktaları. Takrirler, Batı Cephesi'nin durumu, düşman kuvvetleri, askerî hareketler ve diğer önemli konular hakkında detaylı bilgiler içerir. Takrirler, İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya sunduğu raporlar ve tavsiyelerdir.

EK. 3.

Fotoğraf 1. Mustafa Kemal Paşa ve S.İ. Aralov, Akşehir Tren Gar'ında

EK. 4.

Fotoğraf 2. Batı Cephesi Karargâhı Akşehir'de: İsmet Paşa, Mustafa Kemal Paşa ve S. İ. Aralov Buluşması.

EK. 5.

Fotoğraf 3. Mustafa Kemal Paşa ve S. İ. Aralov I. Ordu Karargâhını Teftişleri

EK.6.

Fotoğraf 4. Ilgın'da Bulunan Süvari Birliğinin Teftiş Edilmesi

EK. 7.

Fotoğraf 5. Batı Cephesi Akşehir'de Oynanan Futbol Maçına Katılan Futbol Takımı

Ek. 8.

Fotoğraf 6. Tayyare Bölüğünün Akşehir'e Yerleşmesi

EK. 9.

Fotoğraf 7. Tayyare Bölüğü Akşehir'deki Uçak Mevcudu

EK. 10.

Fotoğraf 8. İtalyanlardan Satın Alınıp, Karga İsmi Verilen Tayyare

EK. 11. Milli Mücadele Dönemi'nde Şehit Olan Akşehirliiler

Liste
1 Milli Mücadele Dönemi'nde Şehit Olan Akşehirliiler

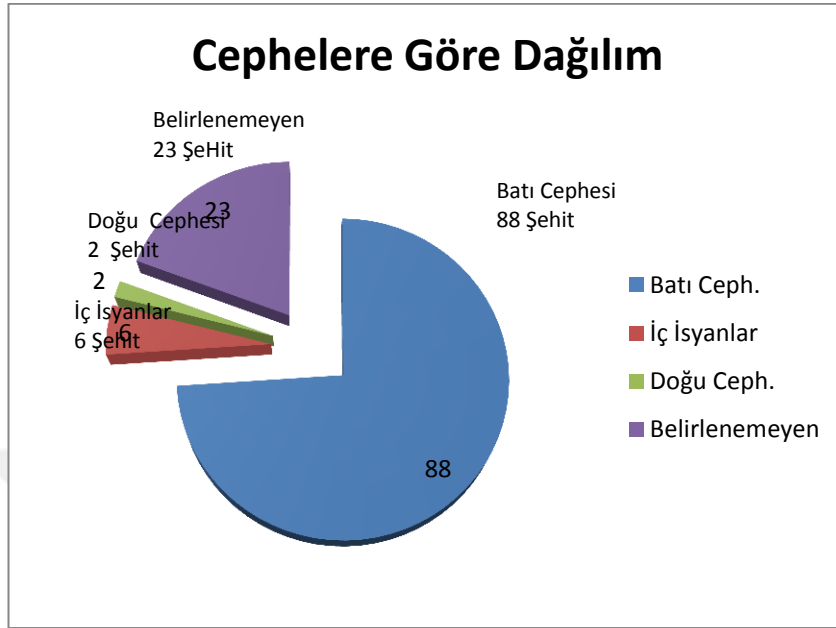
Sıra No	Cephe	Lakap	Adı	Baba Adı	D.Yılı	Ş. Tarihi	Şehit Olduğu Yer	Yaşı	Rütbesi	Bucak	Köy
1		Kahveci Oğulları	Abdi	Bayram	1895	29.8.1922	Harpte	27			
2	Batı	Mehmet Ali Oğulları	Abdil	Hafil	1886	3.8.1922	Evanlar'da	36	Çavuş		Bozlağın
3	Batı		Abdil	Mustafa	1883	10.9.1922	Papaz Uçtu Harbi	39	Er		
4	Batı		Abdil	Ali	1894	2.12.1921	Ankara Merkez Hast.	28	Er	Tuzlakçı	
5	Batı	Mahmut Oğulları	Abdulkadir	Musa	1881	30.8.1922	Kaplankaya'da	48	Er	Tuzlakçı	
6	Batı		Abdulkadir	Mehmet	1885	7.10.1921	Taştepe'de	36			
7	Batı		Abdullah	Hüseyin	1899	30.3.1921	2. İnönü Harbi	22			
8	Batı	Hacı Oğulları	Abdullah	Hüseyin	1901	4.4.1921	Tekke Tepe Muharebesi	20			
9	Batı	Hacı Oğulları	Abdullah	Hasan	1899	25.3.1921	Söğüt Harbi	22	Er		
10			Abdullah Efendi	Ahmet	1891	5.7.1921	Keşif Taarruzu'nda	30	Üs teğmen		
11	Batı	İsabey oğulları	Abdurrahman	Mustafa	1898	27.3.1921	Bal Mahmut'ta	23	Er		
12	Batı		Abidin	Veli	1899	30.3.1921	Eskişehir Hilal-i Ahmer Hast.	22			
13		Çolak oğulları	Ahmet	Ömer					Çavuş		Doğrugöz
14		Koca oğulları	Ahmet	Musa	1887	1922		35	Er	Reis	Üçbüyük
15			Ahmet	Yakup	1888	23.9.1921	6. Nolu İstasyon Hast.	33	Er		
16		Deli Hasan oğulları	Ahmet	Molla Ahmet	1895	1.9.1921	3. Seyyar Hastanesi	26	Er		Çakıllar
17	Batı	Hasan oğulları	Ahmet	Mustafa	1895	24.8.1921	Mangaltepe'de	26	Onbaşı		
18		Nebi oğulları	Ahmet	Osman	1899	1.9.1921	Karadağ Harbi	22	Er		Doğrugöz
19	İç İsy.	Yakup oğulları	Ahmet	Ali	1900	29.3.1925	Şeyh Sait Harekatı'nda	25		Reis	Azırı
20	İç İsy.	Selim oğulları	Ahmet	Selim	1901	24.3.1925	Şeyh Sait Harekatı'nda	24	Er		Subatan
21	Batı	Hatip oğulları	Ali	Mehmet	1901	10.4.1921	Dumlupınar Muharebesi	20			Yaşarlar
22	Batı		Ali	Mustafa	1891	19.7.1921	Meydan-ı Harpte	30	Çavuş		Sarayköy
23	Batı	Keleş oğulları	Ali	Hüseyin	1899	16.7.1921	Çukurlar Harbi	22			
24		Ahçı oğulları	Ali	Memiş	1894	18.7.1921	Doğan Baba Harbi	27	Er		Absarı
25	İç İsy.	Hasan oğulları	Ali	Hasan	1900	13.4.1925	Şeyh Sait Harekatı'nda	25	Er		Bennende
26	Batı		Bayram	Kadir	1896	28.8.1921	Sakarya Muharebesi	25			
27	Batı		Cemalettin	Şerafettin	1895	5.10.1921	Doğanlı Köyü'nde	26			
28	İç İsy.	Derici Muttaza oğulları	Eyüp	Mehmet	1898	29.3.1925	Şeyh Sait Harekatı'nda	27	Er		
29	Batı		Hacı	Hasan	1896	29.9.1921	Çekirdekli Köyü'nde	25			
30			Hacı Mehmet	Ahmet	1900	29.8.1921	1. Ordu	22			
31	Batı	Veli oğulları	Hafil	Mustafa	1896	29.7.1921	Toydemir Harbi'nde	25			Kundullu
32		Satık oğulları	Hafil	Mehmet	1882	9.4.1922	Oğurlu'da	40			

33	Batı	Razi oğulları	Halil	Mehmet	1892	16.9.1922	Gelizman Çiftliği Kuşçusu	30			
34	Batı		Halil	Seyit	1893	26.8.1922	Kazırcıyan'da	29			
35		Nafi oğulları	Halil	Ali	1899	30.8.1922	1. Ordu	23	Er		Mevlütü
36	Batı		Halil İbrahim	Hasan Hüseyin	1895	23.9.1922	Konya Hariciye Hast.	27	Er		
37	Batı	Hüseyin oğulları	Hürmet	Halil	1894	29.8.1921	Sakarya Muharebesi	27	Er		Ortaköy
38	Batı		Hüseyin	Ali		14.4.1921					
39	Batı	Hatme oğulları	Hüseyin	Mestan	1908	17.10.1921	Akşehir Menzil Hast.	13	Er	Reis	Çakallar
40		Hacıyup oğulları	Hüseyin	Mehmet	1894	15.7.1921	Çokurlar Köyü	27	Er	Reis	Azarı
41	Batı	Bircu oğulları	İbrahim	Mahmut	1894	14.7.1921	İonantepe'de	27			
42	Batı	Abdullah oğulları	İbrahim	Ali	1898	27.8.1922	Tınaspepe'de	24			
43	Batı	Bekir oğulları	İbrahim	Abmet	1889	8.9.1921	Serelli Sirtında	32			
44	Batı	Kocma oğulları	İbrahim	İbrahim	1889	4.10.1921	Toplu Tepe	32	Er		
45	Batı		İbrahim	Ahmet	1899	27.3.1921	Söğüt Harbi	22	Er		
46	Batı	Ömerosman Oğulları	İbrahim	Ömer	1899	26.8.1921	Katrançı Harbi'nde	22	Er		
47	Batı		İbrahim Efendi	Veli		1.7.1921	Çaldığı Muharebesi			Teğmen	
48			İbrahim Efendi	Yusuf	1894	27.6.1922	Sol Harekatı'nda	28	As teğmen		
49	Batı	Çubuk oğulları	İlyas	Ömer	1894	29.8.1922	Yenice Köy Harbi	28	Er		Sarayköy
50		Mustafa Oğulları	İsa	Hasan		26.8.1922					Mevlütü
51	Batı	İnce oğulları	İsa	Kader	1893	29.8.1922	Çaltepe'de	29	Er		
52	Batı	İbrahim oğulları	İsmail	Mustafa	1894	27.3.1921	Gündüz Bey Harbi	27	Er		
53	Batı	İsmail oğulları	İsmail	Mustafa	1894	27.3.1921	Bal Mahmut'ta	27			
54	Batı	Tüysüz oğulları	İsmail	Hasan	1895	26.8.1922	Alıyon Harbi	27			
55	Doğu	Mari oğulları	İsmail	Bektaş	1896	25.7.1922	Pozantı Menzil Hast.	24	Er		
56	Batı	Güzeli oğulları	İsmail	Musa	1898	30.3.1921	2. İnönü Harbi	23	Er	Tuzlukçu	
57	İç İsy.		İsmail	Süleyman	1900	29.3.1925	Şeyh Sait Harekatı'nda	25	Er	Reis	Üçbüyük
58	Batı		İzzet	Yetim	1890	27.8.1921	Sakarya Muharebesi	31	Er		Ortaköy
59	Batı	Topal oğulları	İzzet	Sait	1897	8.9.1921	Kara Süleymanlı'da	24	Er		
60	Batı		Kadir	Süleyman	1898	30.3.1921	2. İnönü Harbi	23	Er	Tuzlukçu	
61	Batı	Hacıhabib oğulları	Mehmet	Hamdi	1885	12.9.1921	Çekirdeksiz Köyü'nde	36			Tuzlukçu
62	Batı	Hacıomer oğulları	Mehmet	Hacı Mahmut	1894	11.12.1921	1. İnönü Harbi	27			
63	Batı		Mehmet	İsmail	1894	21.7.1921	Kara Çoban Harbi	27			
64	Batı		Mehmet	Bekir	1892	9.9.1922	İzmir'de	30	Çavuş		
65	Batı	Sahit oğulları	Mehmet	Ali	1887	17.10.1921	Kırgız Kesif Harbi	34	Er		
66	Batı	İzzet oğulları	Mehmet	Hacı Ahmet	1888	16.10.1921	Polatlı Hast.	33	Er		
67	Batı	Sahit oğulları	Mehmet	Musa	1888	26.8.1922	Muharebe'de	34			
68	Batı	Ceviz oğulları	Mehmet	Musa	1893	16.7.1921	Yumruğah Harbi	28	Er	Tuzlukçu	

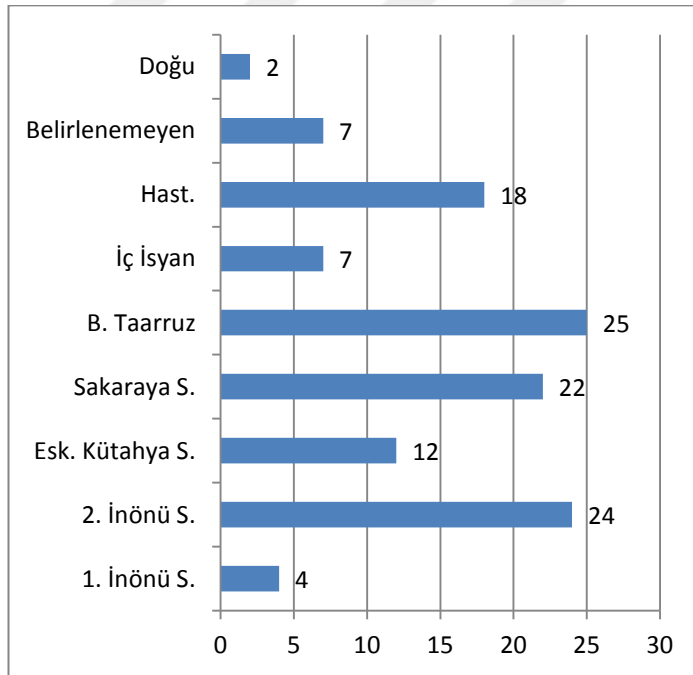
69	Batı	İsmail oğulları	Mehmet	Hasan	1894	24.5.1921	Söğüt Harbi	27				
70			Mehmet	Hamdi	1895		9. Kolordu Sıhhiye Bölüğü		Er			
71	Batı	Kızılı oğulları	Mehmet	Mustafa	1896	27.8.1922	Afyon 110 Rakımlı Tepede	26				
72	Batı	Keil Hüseyin oğulları	Mehmet	Osman	1896	21.4.1921	Ankara Merkez Hast.	25	Er			
73		Alıncet oğulları	Mehmet	Mahma	1898	30.8.1922	4. Seyyar Hast.	24	Er			Dursunlu
74	Batı	Hoca oğulları	Mehmet	Mehmet	1898	24.3.1921	Söğüt Harbi	23	Er	Reis		Bucak
75	Batı	Hacı oğulları	Mehmet	Ramazan	1898	29.8.1922	Taştepe'de	24	Er			Doğrugöz
76	Batı	Hacıosman oğulları	Mehmet	Hacı Mehmet	1899	20.3.1921	2. İnönü Harbi	22				
77	Batı	Mustafa oğulları	Mehmet	Hasan	1899	21.9.1921	Haymana'da	22	Er			
78	İç İsy.		Mehmet	Feyzullah	1900	13.4.1925	Karazan Kazası Petas Köyü	25	Er			
79	Batı	Abdullah oğulları	Mevlüt	Süleyman	1886	9.9.1921	Basri Tepede	35	Er		Tuzlukçu	
80	Batı		Mevlüt	Ali	1900	15.10.1921	Ankara Merkez Hast.	21	Er			Sarayköy
81	Batı	Efesoğulları	Musa	Mehmet	1897	10.10.1921	Keskin Merkez Hast.	24	Er			Absarı
82			Mustafa	Mehmet	1884	11.9.1921	27. Fırka Sıhhiye Bölüğü	37				
83	Batı	Keleş oğulları	Mustafa	Emir	1895	7.12.1920	Sarıkaya Civarında	25		Reis		Bisse
84			Mustafa	Hasan	1892	10.9.1921	11. Fırka Sıhhiye Bölüğü	29	Çavuş			Sorkun
85	Batı	Araphalil oğulları	Mustafa	İsmail	1894	21.8.1921	Haymana'da	27				
86	Batı	Aziz oğulları	Mustafa	Hüseyin	1890	9.9.1922	Ürengir Hast.	32	Er	Reis		Azari
87	Batı	Ömer oğulları	Mustafa	Osman	1892	29.8.1921	Sudemir Harbi	29	Er			Sarayköy
88	Batı	Molla oğulları	Mustafa	Battal	1893	12.1.1921	Eskişehir Hast.	28				
89			Mustafa	Hasan	1894		Kuyuderesi Muharebesi		Er			Tekke Köyü
90	Batı	Kiraz oğulları	Mustafa	Ömer	1899	30.8.1921	Gök Göztepe Harbi	22	Er			Karahüyük
91	Batı	Değir oğulları	Mustafa	Ramazan	1900	29.9.1921	Bilemez Tepede	21	Er			
92			Mustafa	Osman		7.9.1922	1. Seyyar Hast.			Onbaşı		
93	Batı	Şehirli oğulları	Muzaffer	Hasan	1897	30.8.1922	Kaplan tepede	25	Çavuş			Doğrugöz
94	Batı	Sadroğulları	Osman	Hamit	1893	21.3.1921	Eskişehir Muharebesi	28				
95		Musa oğulları	Osman	Musa	1889	31.8.1921	2. Seyyar Hast.	32	Er	Reis		Çimendere
96	Batı	Çavuş oğulları	Osman	Emir	1892	25.3.1921	Söğüt Harbi	28	Er			
97	Batı	Haydar oğulları	Osman	Hüseyin	1893	25.3.1921	Söğüt Harbi	28	Er			Koraşı
98			Mustafa	Osman	Seyit	1898	1.9.1922	6. Fırka Sıhhiye Bölüğü	24			
99	Batı	Sefer oğulları	Osman	Salih	1899	25.3.1921	Söğüt Harbi	22				
100	Batı	İlaci oğulları	Ömer	Ahmet	1898	4.4.1921	Dunlupınar Muharebesi	23				
101	Batı	İsmail oğulları	Ömer	Hüseyin	1899	21.9.1921	Sevitzgazi	22				
102	Batı	Kaymakçı oğulları	Ömer	İsmail	1894	21.7.1921	Türbe Sirtında	27				
103	Batı	Dehahmet oğulları	Ömer	Cafer	1896	28.3.1921	2. İnönü Harbi	25	Er			

104	Batı	Muhacir ogulları	Ömer	Ahmet	1898	15.7.1921	Tayşan Tepe'de	23	Önbaşı		
105	Batı		Ramazan	Abdulbaki	1894	20.5.1921	Karlıpınar Harbi	27			
106	Batı	Zıptın ogulları	Fantazan	Osman	1898	25.3.1921	Söğüt Harbi	23			
107	Batı		Raşit	Rüstem	1893	26.8.1922	Afyonkarahisar Taşlıtepe'de	29	Er		Üpiköy
108			Sait Efendi	Mustafa	1899	29.6.1922	Küçüksköy kuzeyindeki Tepe	23	As teğmen		
109	Batı	Baytar ogulları	Süleyman	Abdulkadir	1894	27.8.1922	Türkmen Dağı	28			Kundulu
110	Batı	Celep ogulları	Süleyman	Seydi	1898	28.1.1921	Kanlıtepe	23			
111	Batı	Hacı Musa ogulları	Süleyman	Hacı Ömer	1897	26.8.1922	Tezekliayla Harbi	25			
112	Batı	Arap ogulları	Süleyman	Sufiye	1898	25.3.1921	Söğüt Harbi	23			
113	Batı	Sıncı ogulları	Şaban	Beyazıt	1892	29.8.1921	Çalış Harbi	29			
114	Doğu	Kervan ogulları	Şaban	Süleyman	1894	6.8.1921	Sarakamış Hast.	27	Er		Iheak
115	Batı		Tevfik	Mehmet	1891	29.8.1922	Kapu Deresi	31	Çavuş	Reis	Bisse
116	Batı	Hacıgeldi ogulları	Yakup	Adil	1894	10.9.1921	Eski Pehlivi'da Harbi	27	Önbaşı		Erdogdu Tekke Köy
117	Batı	Şeyhhasan ogulları	Yusuf	Emir	1889		Çiğiltepe Muharebesi		Er		
118	Batı	Hacıyusuf ogulları	Yusuf	Ali	1899	23.8.1921	Gedikli Sırtı	22			
119	Batı	Yusuf ogulları	Yusuf	Osman	1899	25.3.1921	Söğüt Harbi	22	Er	Reis	Bucak
120	Batı	Salih ogulları	Salih	Mevlüt	1892	30.8.1921	Büyük Çal Harbi	29	Er		Yaşarlar
121	İç İsy.	Çolak ogulları	Mehmet	Hasan	1902		Usat ile İmsudem'de		Er		

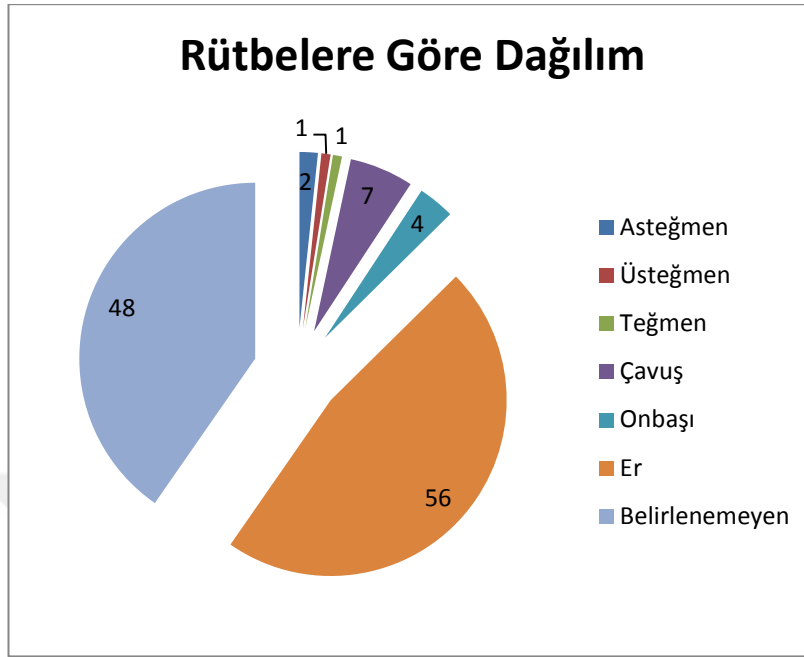
EK. 12: MİLLİ MÜCADELE’DE ŞEHİT OLAN AKŞEHİRLİLERİN CEPHELERE GÖRE DAĞILIMI

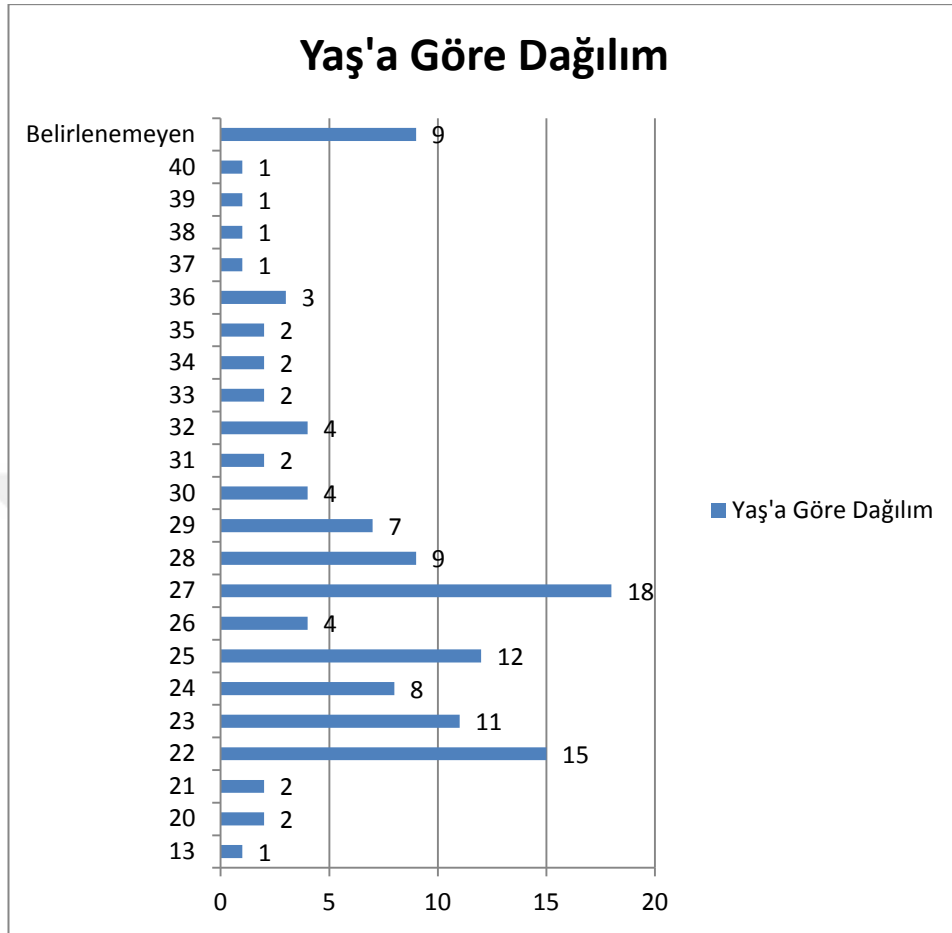
EK. 13: MİLLİ MÜCADELE’DE ŞEHİT OLUNAN MUHAREBE MEYDANLARINA GÖRE DAĞILIM

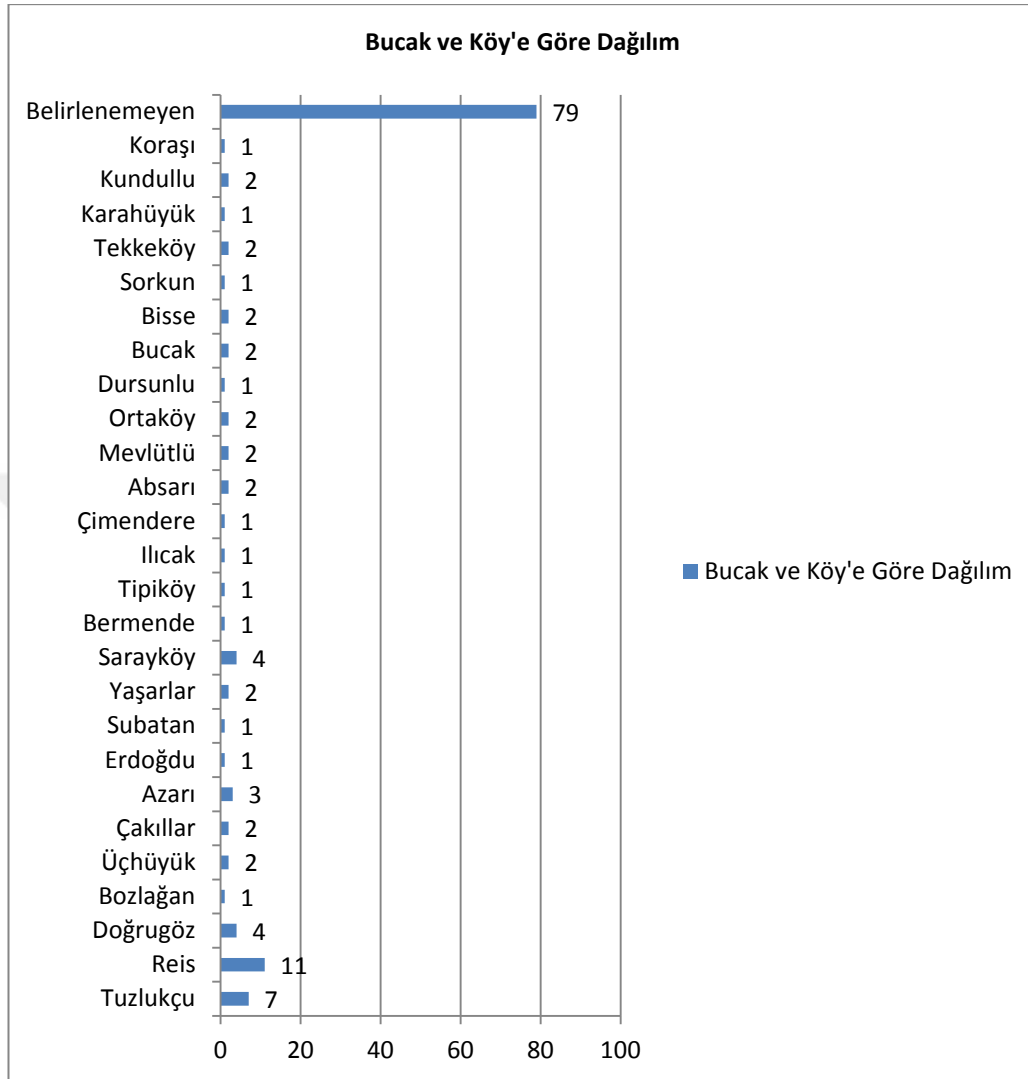
EK. 14: MİLLİ MÜCADELE’DE ŞEHİT OLAN AKŞEHİRLİLERİN RÜTBELERİNE GÖRE DAĞILIMI

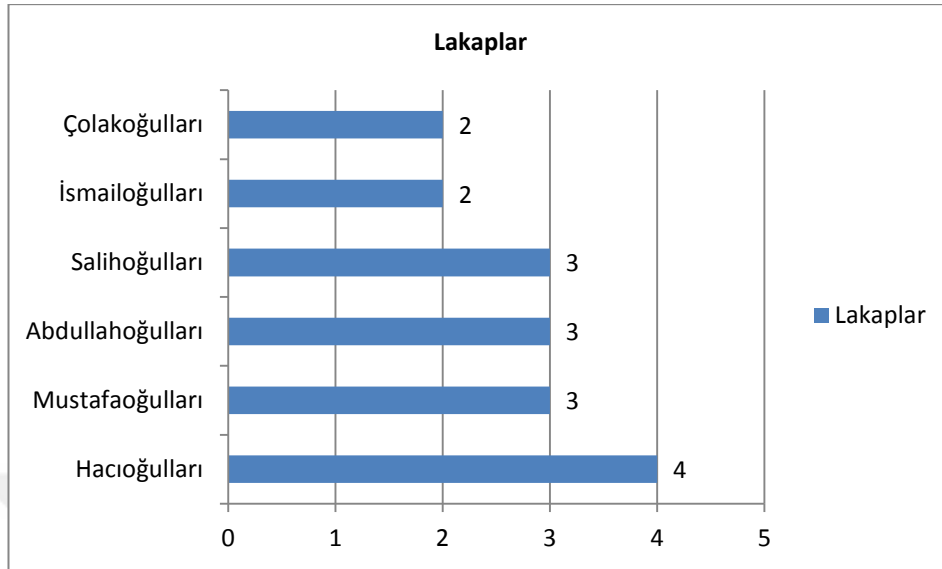
EK. 15: MİLLİ MÜCADELE'DE ŞEHİT OLAN AKŞEHİRLİLERİN YAŞLARINA GÖRE DAĞILIMI

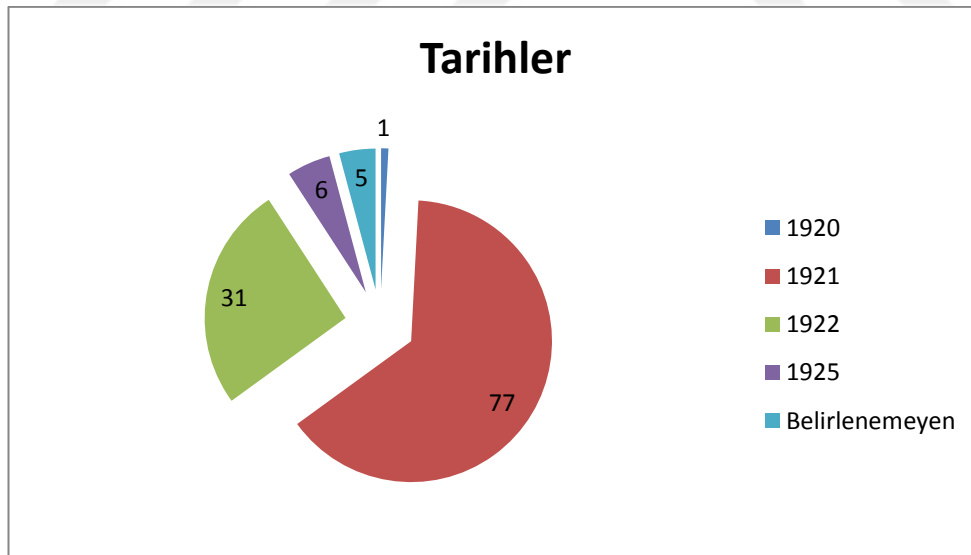
EK. 16: MİLLİ MÜCADELE'DE ŞEHİT OLAN AKŞEHİRLİLERİN BUCAK VE KÖYLERE GÖRE DAĞILIMI

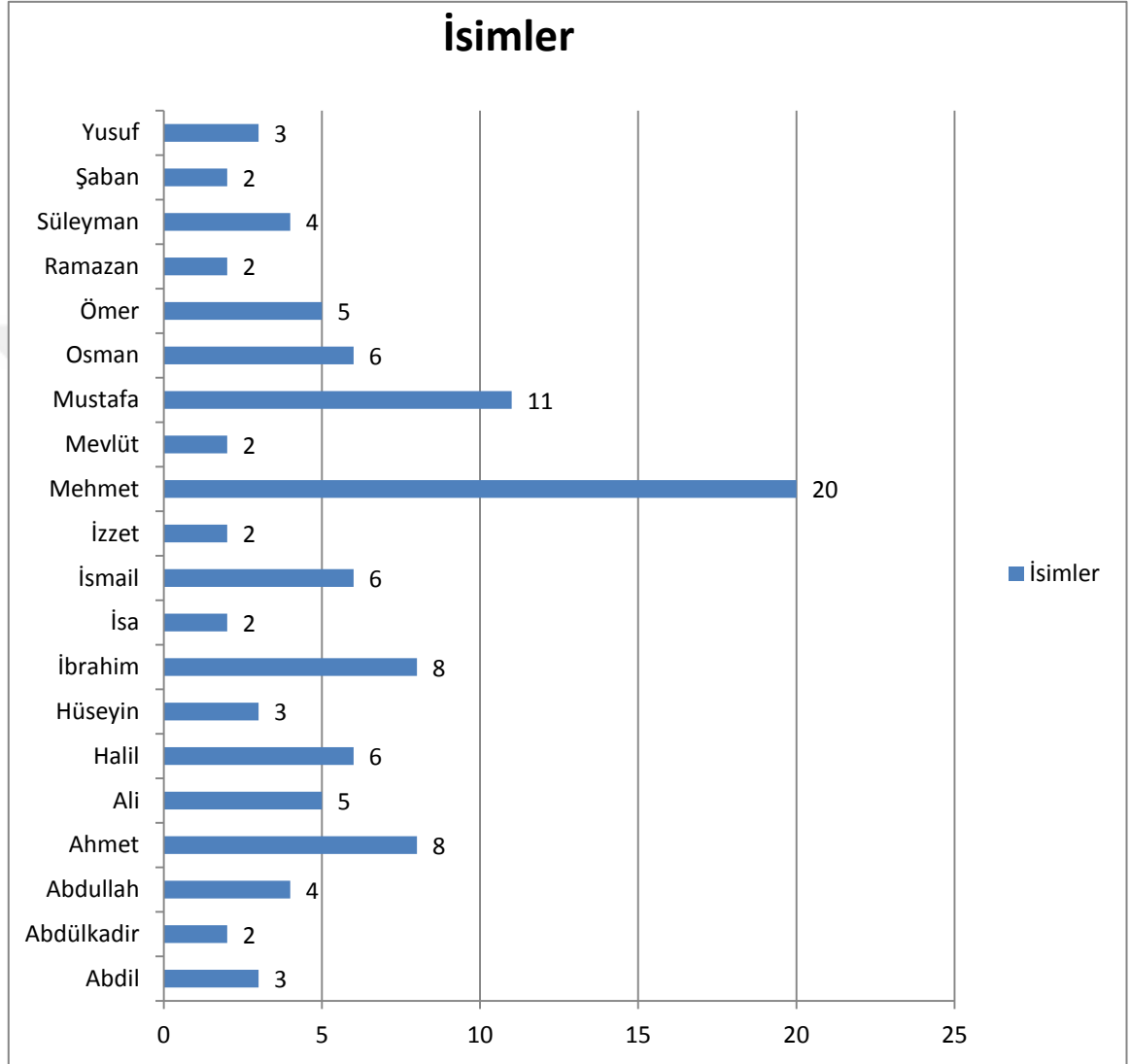

EK. 17: MİLLİ MÜCADELE’DE ŞEHİT OLAN AKŞEHİRLİLER ARASINDA SIK GEÇEN LAKAPLAR

EK.18: MİLLİ MÜCADELE’DE ŞEHİT OLAN AKŞEHİRLİLERİN ŞEHİT OLDUKLARI TARİHLERE GÖRE DAĞILIMI

EK.19: Milli Mücadele’de Şehit Olanların İsimleri

KAYNAKÇA

A.Genel Eserler

- AKBAŞ, Rahmi, **Mareşal Fevzi Çakmak(1876- 1950)**, İstanbul, 2008.
- AKÇA, Bayram- Melek Çolak- Yüksel Kırca, **Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, Muğla, 2006.
- AKKAYA, Yücel, “1914- 1918 Yılları Arasında Birinci Dünya Savaşı”, **Milli Mücadele Tarihi Makaleler**, (Haz. Berna Türkdoğan), Ankara, 2002.
- AKBIYIK, Yaşar, **Milli Mücadele’de Güney Cephesi Maraş**, Ankara, 1999.
- AKYÜZ, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu(1919- 1922)**, Ankara, 1998.
- ALTAY, Fahrettin, **Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912- 1922)**, İstanbul, 1970.
- ALTINTAŞ, Ahmet, **Büyük Taarruz’un Askeri Hazırlıkları**, Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan, Afyon, 2010.
- ARALOV, S.İ., **Bir Sovyet Diplomatın Türkiye Anıları**, Ankara, 1985.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk** (Haz: Hasan İlhan), Ankara, 2014.
- , **Nutuk- Söylev**, C.2, Ankara, 1989.
- AVANAS, Ahmet, **Milli Mücadele’de Konya**, Ankara, 1998.
- AYBARS, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, C.2, İzmir, 1995.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam**, C.2, İstanbul, 1999.
- , **İkinci Adam**, C.1, İstanbul, 1991.
- BAHAR, Hasan- Özdemir Koçak, **Eskiçağ Konya Araştırmaları**, Konya, 2004.
- BAYAR, Muharrem, **Akşehir Tarihi**, Akşehir, 2014.
- BAYRAK, M. Orhan, **Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu**, İstanbul, 1994
- BİLGE, A. Suat, **Güç Komşuluk**, Ankara, 1992.
- BUĞRA, Tarık, **Küçük Ağa**, İstanbul, 2013.
- Büyük Taarruz Harp Tarihi Broşürü**, Ankara, 1997.
- CARR, E. H., **Bolşevik Devrimi**, C.3, (Çev: Tuncay Birkan), İstanbul, 2004.
- CEBESOY, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 2000.
- ÇELEBİ, Mevlüt, **Milli Mücadele Döneminde Türk- İtalyan. İlişkileri**, Ankara, 2002.

- DİNAMO, Hasan İzzettin, **Kutsal İsyân**, C.7, İstanbul, 1966.
- DOĞAN, Orhan, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Konya, 2015.
- DUMONT, Paul, **Mustafa Kemal**, (Çev: Zeki Çelikkol), Ankara, 1993.
- DURAN, Refik- Mustafa Safran-..., **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ankara, 2011.
- ERKAL, Şükrü, **Türk İstiklal Harbi**, C.2, Kısım 6, 1. Kitap, Ankara, 1967.
- GAULIUS, Bethe, **Çankaya Akşamları**, İstanbul, 2001.
- GOLOĞLU, Mahmut, **Cumhuriyete Doğru (1921- 1922)**, Ankara, 1971.
- GÜLMEZ, Nurettin, **Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yenigün**, Ankara, 1999.
- GÜRSEL, Haluk F., **Tarih Boyunca Türk- Rus İlişkileri**, İstanbul, 1968.
- GÜRÜN, Kamuran, **Türk- Sovyet İlişkileri (1920- 1953)**, Ankara, 1991.
- HATEMİ, Nilüfer, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, C.2, İstanbul, 2002.
- HÜRKUŞ, Vecihi, **Bir Tayyarecinin Anıları**, İstanbul, 2000.
- İNAN, A. Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Ankara, 1991.
- İNAN, Ali Mithat, **Atatürk'ün Not Defterleri**, Ankara, 1998.
- İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar**(Haz: Sabahattin Selek), İstanbul, 2006.
- KARABEKİR, Kazım, **İstiklal Harbimizin Esasları**, İstanbul, 1995.
- KARADUMAN, Fethi, **Çöküş ve Doğuş Atatürk Devrimi**, İstanbul, 2006.
- KARPAT, Kemal H., **Türk Dış Politikası Tarihi**, İstanbul, 2012.
- KIRKPINAR, Kenan, **Ulusal Kurtuluş Savaşı Dönemi İngiltere ve Türkiye (1912- 1922)**, Ankara, 2004.
- KOCABAŞ, Süleyman, **Tarihte Türkler ve Fransızlar**, İstanbul, 1990.
- KOÇ, Mehmet, **Atatürk Akşehir'de**, Akşehir, 2010.
- , **Dokuz Ay On Gün Akşehir'den Zafer Doğdu**, Akşehir, 2009.
- KORKMAZ, Cemil Hakan, **Kurtuluş Savaşının İkinci Cephesi İç İsyânlar**, İstanbul, 2008.
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, **Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları**, Ankara, 1990.
- OKAR, Avni, **Türkiye'de Tayyarecilik (1910- 1924)**, İstanbul, 2004.
- OKYAR, Osman, **Milli Mücadele Dönemi Türk- Sovyet İlişkilerinde Mustafa Kemal (1920- 1921)**, İstanbul, 1998.
- ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası**, C.1, İstanbul, 2002.

- ORBAY, Rauf, **Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıraları**, İstanbul, 2004.
- ÖNDER, Mehmet, **Atatürk Konya’da**, Ankara, 1989.
- ÖZAKMAN, Turgut, **Şu Çılgın Türkler**, Ankara, 2005.
- ÖZTOPRAK, İzzet, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, Ankara, 2014.
- SABİS, Ali İhsan, **Harp Hatıralarım İstiklal Harbi ve Gizli Cihazları**, C.5, İstanbul, 1993.
- _____, **Harp Hatıralarım İstiklal Harbi ve Gizli Cihazları**, C.6, İstanbul, 1993.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Ankara, 1996.
- SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, İstanbul, 1981.
- SÜRMELE, Serpil, **Milli Mücadele’de Tekâlif- i Milliye Emirleri**, Ankara, 1998.
- TANSEL, Selahattin, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, C.4, İstanbul, 1991.
- TENGİRŞEK, Yusuf Kemal, **Vatan Hizmetinde**, Ankara, 2001.
- UMAR, Bilge, **Türkiye’deki Tarihsel Adlar**, İstanbul, 1993.
- ÜLGER, S. Eriş, **Zafere Giden Yol**, İstanbul, 2007.
- ÜNAL, Sami, **Hüsrev Gerede’nin Anıları**, İstanbul, 2002.
- Yurt Ansiklopedisi**, C. 7, Konya Maddesi, İstanbul, 1981.
- YALÇIN, Durmuş - Yaşar Akbıyık- Dursun Ali Akbulut..., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara, 2014.
- YAVUZ, Bige, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk- Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından (1919- 1922)**, Ankara, 1994.

B.Makaleler

- ANILIR, Yaşar, “*Akşehir Tarihi ve Tarihi Eserleri*”, **Anıt Dergisi**, S.4, Konya, 1984.
- ASLAN, Taner, “*Arşiv Vesikalarına Göre Batı Anadolu’da Yunanlılara Karşı Kazanılan Askeri Başarılar Karşısında Duyulan Memnuniyete Dair Yazışmalar*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.7, S. 16-17, Bahar- Güz, 2008.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, S. 134. Ankara, 2015.
- AYDIN, Suavi- Murat Yağcı, “*Sarıkeçililerin “Eşkîyalığı” ve Konya Delibaş İsyanı Üzerine Değînmeler*”, **Kebikeç Dergisi**, S.35, 2013.

AYDIN, Abdurrahim Fehmi, “*Tayyareden Uçağa: Milli Sanayinin Kuruluşunda Türk Halkının Yaptığı Bağışlar*”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, S.31, Güz, 2011.

Babalık Gazetesi, 18 Mayıs 1922 tarihli Akşehir’de Makalesi.

BAŞAR, Sami, “*Milli Mücadele’de Akşehir ve Akşehirliilerin Milli Mücadele ve Atatürk ile İlgili Anıları*”, **Pervasız Gazetesi**, 30 Ağustos 2012.

BENHÜR, Çağatay, “*1920’li Yıllarda Türk- Sovyet İlişkileri: Kronolojik Çalışma*”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 24, 2008.

Büyük Taarruza Hazırlık Dönemi, **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, S. 134, Ocak, 2015.

ÇAKMAK, Zafer, “*Mondros Mütarekesi Sonrası Ermeni- Rum- Yunan İşbirliği*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 16, S. 2, Elazığ, 2016.

-----, “*Batı Anadolu’da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askeri Bir Rapor*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.19, S. 1, Elazığ, 2009.

ÇELİK, Kemal, “*Milli Mücadele’de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri*”, **A.Ü. Atatürk Yolu Dergisi**, S.40, Kasım, 2007.

DOĞANAY, Rahmi, “*Büyük Taarruz’da Türk Havacılığı*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.13, S.1, Elazığ, 2013.

KILAVUZ, Nuran, “*Mondros’tan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılışına Kadar Milli Mücadele’nin Siyasal Gelişimi*”, **Ekev Akademi Dergisi**, S.51, Bahar, 2012.

OKAN, Kenan, “*Babam Tayyare Çavuşu Hasan Okan’ın Anıları: Kartal Müfrezesi*”, **Anıtkabir Dergisi**, S. 59, Ekim, 2015.

OKUR, Mehmet, “*Milli Mücadele Dönemi’nde Fener Rum Patrikhanesinin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurulmasına Yönelik Girişimleri*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, S. 29- 30, Mayıs- Kasım, 2002.

ÖZDAĞOĞLU, Aşkın, “*Lanchester Stratejisi ve Sistem Dinamikleri: Büyük Taarruz Üzerinde İnceleme*”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, C.13, S. 2, Kasım, 2013.

ŞAHİN, İlhan, “*Akşehir*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.2., İstanbul, 1989.

UYANIK, Necmi, “*İzmir’in İşgaline Karşı Konya Yöresinden gelen Tepkiler*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.1/5, Sonbahar, 2008.

YALÇIN, Osman, “*Hava Şehit Binbaşı Fazıl Bey’in Hayatı ve Çalışmaları*”, **H.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.21, Ankara, 2014.

-----, “*Türk Havacılık Tarihinde Bağış uçakları ve Havacılık Sanayii Kurulmasına Tesirleri*”, **Akademik Bakış Dergisi**, C.3, S.6, Yaz, 2010.

YÖRÜK, Doğan, “*XV- XVI. Asırlarda Akşehir Kent Merkezinin Nüfus Yapısı*”, **Bilig Dergisi**, S.45, Bahar, 2008.

C. Dergiler

Akademik Bakış Dergisi

Anıt Dergisi

Anıtkabir Dergisi

Atatürk Yolu Dergisi

Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi

Bilig Dergisi

Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi

Ekev Akademi Dergisi

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

H. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi

Karadeniz Araştırmaları Dergisi

Kebikeç Dergisi

Savunma Bilimleri Dergisi

Türkiyat Araştırmaları Dergisi

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

D. Tez

GÜVEN, Cemal, “*Milli Mücadele Döneminde Mustafa Kemal Paşa’nın Yabancı Asker, Siyasi Temsilci ve Gazetecilerle Temas ve Görüşmeleri*”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Konya, 2005.

E. İnternet Siteleri

w.w.w. msb. gov. tr

w.w.w. tsk. tr.

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : FARUK GÖKTAŞ

Doğum Yeri : ADSIZ/ AKŞEHİR

Doğum Yılı : 01.04.1987

Medeni Hali : BEKAR

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 2001-2004 : AKŞEHİR SELÇUKLU LİSESİ

Lisans 2005-2011 : SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Yabancı Dil : İNGİLİZCE

MESLEKİ BİLGİLER

2012-2013 : BOLVADİN DERSHANESİ

**2015- 2016 : MARMARİS SAĞLIK HİZMETLERİ MESLEK YÜKSEK OKULU
GÖREVLENDİRME (31. MADDE)**